

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINĖS IR KOMERCINĖS TEISĖS KATEDRA

KAZYS GRICIUS
(CIVILINĖS TEISĖS SPECIALIZACIJA)

RANGOS SUTARTIES ŠALIŲ, JŲ TEISIŲ IR PAREIGŲ TEISINIO REGULIAVIMO
PRAKTINIAI PROBLEMINIAI ASPEKTAI

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas - doc. dr. Julija Kiršienė

Vilnius, 2006

TURINYS

SUTRUMPINIMAI.....	4
IVADAS	5
DĖSTOMOJI DALIS.....	9
1. RANGOS SUTARTIES SAMPRATOS ANALIZĖ.....	9
1. 1. Rangos sutarties samprata, pobūdis ir požymiai.....	9
1. 1. 1. Rangos sutarties samprata ir turinys.....	9
1. 1. 2. Rangos sutarties požymiai.....	10
1. 1. 3. Rangos sutarties pobūdis.....	11
1. 1. 4. Rizikos reikšmė rangos sutartiniuose santykiuose.....	12
1. 2. Rangos sutarties dalykas.....	13
1. 2. 1. Rangos sutarties dalyko samprata.....	14
1. 2. 2. Rangos sutarties dalyko pobūdis ir požymiai.....	15
1. 2. 3. Nuosavybės teisės į rangos sutarties dalyką perėjimo momentas.....	17
1. 3. Rangos sutarties santykis su panašiomis sutartimis.....	18
1. 3. 1. Rangos sutarties santykis su darbo, paslaugų ir pirkimo sutartimis....	18
1. 3. 2. Rangos sutarties atirbojimas nuo būsimą gyvenamojo namo arba buto pirkimo – pardavimo sutarties.....	20
2. RANGOS SUTARTIES SUBJEKTINĖ SUDĖTIS, JOS SĄLYGOTOS PROBLEMOS.....	23
2. 1. Užsakovo ir rangovo, kaip rangos sutarties šalių, požymiai.....	23
2. 2. Subrangos sutarties šalių - generalinio rangovo ir subrangovo – santykių teisinio reguliavimo problemos.....	27
3. RANGOS SUTARTIES ŠALIŲ TEISIŲ IR PAREIGŲ ĮGYVENDINIMO PROBLEMOS, NAGRINĖTOS LIETUVOS AUKŠČIAUSIOJO TEISMO PRAKTIKOJE.....	32
3. 1. Rangos sutarties šalių pareiga bendradarbiauti įgyvendinant savo teises ir pareigas.....	32
3. 2. Rangos darbų kainos nustatymo ir mokėjimo tvarkos už rangovo atliktus darbus probleminiai aspektai	33
3. 2. 1. Sutarties sąlyga dėl darbų kainos.....	33
3. 2. 2. Mokėjimo tvarkos už rangovo atliktus darbus ir prievolių, kylančių iš rangos sutarties, įvykdymo užtikrinimo probleminiai aspektai.....	38

3. 2. 3. Diskusija dėl rangovo teisės siekti ekonomijos.....	46
3. 3. Problemos kylančios dėl darbų kokybės.....	48
3. 3. 1. Rangovo pareigos užtikrinti darbų kokybę įgyvendinimas.....	48
3. 3. 2. Darbų kokybės garantija.....	50
3. 3. 3. Rangovo atsakomybė už netinkamos kokybės darbą.....	52
3. 4. Problemos, kylančios dėl rangos sutarties šalių pareigos laikytis terminų.....	56
3. 4. 1. Rangovo pareiga laikytis darbų atlikimo terminų.....	56
3. 4. 2. Terminas darbų trūkumams nustatyti.....	57
3. 5. Užsakovo pareiga tinkamai priimti rangovo atliktus darbus	58
3. 6. Problemos, kylančios rangovui, kuris atlieka darbus iš užsakovo medžiagos...	63
PABAIGA.....	65
IŠVADOS.....	65
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	70
SANTRAUKA.....	74
SUMMARY.....	75
PRIEDAI.....	76

SUTRUMPINIMAI

c. b. – civilinė byla;

CK – Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas;

CPK – Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas;

darbas, magistrinis darbas – šis magistro baigiamasis darbas;

d. – dalis;

FIDIC (*Federation Internationale des Ingenieurs-Conseils*) – Tarptautinė inžinierių konsultantų federacija;

kt. – kita;

LAT CBS – Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius;

LAT – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas;

LR – Lietuvos Respublikos;

p. – punktas;

pvz. - pavyzdžiui;

S. įstatymas – Lietuvos Respublikos statybos įstatymas;

str. – straipsnis;

t. y. – tai yra;

t. t. – taip toliau;

žr. – žiūrint.

Šiame magistro baigiamajame darbe yra minimi tik galiojantys aktualios redakcijos Lietuvos Respublikos įstatymai su visais straipsnių pakeitimais ir papildymais, nebent konkrečiu atveju nurodyta kitaip. Visi įstatymai yra paskelbti Lietuvos Respublikos Seimo interneto puslapyje: http://www3.lrs.lt/dokpaieska/forma_1.htm#.

IVADAS

Temos aktualumas ir problematika. Dėl naujų ekonominių sąlygų atsiradimo, ūkinio gyvenimo intensyvaus vystymosi, Lietuvoje išaugo rangos sutarties pagrindu vykdomų gamybos, statybos, projektavimo darbų vaidmuo. Pasikeitus ūkinio ir ekonominio gyvenimo sąlygoms (dėl dalyvavimo tarptautiniuose projektuose, FIDIC siūlomų statybos rangos sutarčių sąlygų taikymo, bei technikos pažangos) išsiplėtė rangos sutarties dalyko požymiai, gal net pakito rangos sutarties paskirtis. Rangos sutarties šalys, ypač tarptautinės statybos rangovai, susiduria su sudėtinga situacija dirbdami „neapibrėžtoje“ teisinėje vykdomų rangos darbų aplinkoje. Vienas esminių šios srities klausimų yra verslo, ūkinės rizikos veiksnių sumažinimas, šalinimas, nustatant tinkamus reikalavimus sutarčių sąlygose.

Dažniausiai **problemos** kyla dėl rangos sutarties dalyko techninės specifikos, bei sutarties kompleksinio ir daugiapakopio pobūdžio, taip pat dėl rangos sutarties šalių teisių ir pareigų sudėtingo praktinio įgyvendinimo, ypač rangos darbų rezultato kokybės, terminų, rangos darbų rezultato perdavimo - priėmimo atvejais. Šių problemų praktinę reikšmę parodo nepakankamas jų ištirtumo lygis Lietuvos teisės mokslinėje literatūroje.

Mokslinis naujumas ir praktinė reikšmė. Ypač svarbu atlikti rangos sutarties šalių konkrečių teisių ir pareigų teisinio reguliavimo praktinių probleminių aspektų tyrimus, kadangi publikacijų šiais klausimais (ypač lietuvių kalba) itin trūksta, nėra patenkinti specialistų, dirbančių rangos sutarčių sudarymo ir vykdymo srityje, poreikiai. Pažymėtina, jog Lietuvos teisinėje literatūroje rangos sutartis, kaip konkreti civilinių sutarčių rūšis, nuosekliai nebuvo nagrinėta, dažniausiai apsiribojama tik kai kurių rangos sutarties aspektų analize kitų civilinės teisės institutų tyrimo kontekste. Todėl labai svarbu teoriškai pagrįsti rangos sutarties teisinę prigimtį, atsižvelgiant į naujus ūkinės veiklos poreikius, išsiaiškinti rangos sutarties sąlygų nustatymo galimybes, bei surasti efektyvius būdus, tinkamai taikyti teisės normas, reguliuojančias rangos sutarties šalių teises ir pareigas.

Mokslinės literatūros analizė. Rengiant šį magistro baigiamąjį darbą buvo naudojami Lietuvos ir užsienio mokslinės literatūros šaltiniai, norminiai teisės aktai bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika. Vadovėlyje „Civilinė teisė. (Prievolių teisė)“¹, MRU išleistame 2004 m., rangos sutarčiai analizuoti yra išskirtas atskiras 40 skirsnis. Šiame skirsnyje pirmiausia

¹ D. Ambrasienė, E. Baranauskas ir kiti autoriai. Civilinė teisė. (Prievolių teisė). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004. 607 P.

analizuojamos bendrosios rangos sutarties nuostatos: rangos sutarties požymiai, dalykas, sutarties sudarymo ypatumai, rangos sutarties šalių teisės ir pareigos, šalių atsakomybė bei atskirų rangos sutarties rūšių ypatumai. Ypatingai išsamiai rangos sutarties sampratą, šios sutarties šalių, jų teisių ir pareigų teisinio reguliavimo analizę išdėsto žinomi rusų civilinės teisės autoriai – V. V. Vitrianskis ir M. I. Braginskis knygoje „Sutarčių teisė“². Statybos rangos sutarties sąlygas aptaria L. Baikštys straipsnyje „Statybos rangos sutarčių sąlygų geros praktikos pavyzdžiai“³. Šiame straipsnyje, atsižvelgiant į FIDIC rekomendacijas, tiriamos statybos rangos sutarčių sąlygos. Be šios teisinės literatūros, taip pat rašant darbą buvo remtasi VGTU leidžiamo periodinio leidinio „Ūkio technologinis ir ekonominis vystymas“⁴ 2005 m. 1 numeryje publikuoto straipsnio „Inžinerinių ir statybos projektavimo darbų sandorių verbalinė analizė“ samprotavimais. Šis straipsnis analizuoja rangos sutartį ne tiek teisiniu, kiek statybos rangos sandorių sudarymo, efektyvių sąlygų nustatymo, projektų valdymo aspektu.

Šio darbo objektas – kaip kompleksinis reiškinyje rangos sutarties šalių, jų teisių ir pareigų teisinis reguliavimas, dėl to kylantys teoriniai ir ypač praktiniai probleminiai klausimai. Tiesa, atsižvelgiant į temos didelę apimtį, šiame magistro baigiamajame darbe tyrimas apsiriboja pagrindiniais rangos sutarties teisinio reguliavimo aspektais. Akcentuojamos tos rangos sutarties teisinio reguliavimo problemos, kurios labiausiai atspindi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje. Todėl tie rangos sutarties teisinio reguliavimo praktiniai aspektai, kurie neišsiskiria Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje, t. y. dėl kurių paprastai šalims nekyla teisinių ginčų, šiame darbe nėra išsamiau aptariami.

Darbo dalykas pasireiškia civilinės teisės mokslo autorių formuojamos doktrinos, nagrinėjančios rangos sutarties sampratą, šios sutarties subjektinę sudėtį, bei šalių teisių ir pareigų įgyvendinimo tiek teorinius, tiek praktinius klausimus. Darbo dalykas taip pat apima ir LR Civiliniame kodekse, įstatymuose įtvirtinto teisinio reglamentavimo bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje iškylančius praktinius probleminius, susijusius su rangos sutartimi, teisinio reguliavimo aspektus.

Darbo tikslas, uždaviniai. Šio magistrinio darbo **tikslas** yra sisteminiu požiūriu atskleisti, iširti ir įvertinti rangos sutarties šalių, jų teisių ir pareigų teisinio reguliavimo teorines ir

² М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. Договорное право. Общие положения. - Москва: Статут, 1997. 1037 С.

³ L. Baikštys. Statybos rangos sutarčių sąlygų geros praktikos pavyzdžiai (1) //Lietuvos advokatūra 2005 m. Nr. 3-4 (17-18). P. 15 – 20.

⁴ L. Ustinavičius, A. Andruskevičius, V. Kutut, R. Baltsevič, A. Barvidas. Inžinerinių ir statybos projektavimo darbų sandorių verbalinė analizė //Ūkio technologinis ir ekonominis vystymas. – Vilnius: Technika. 2005, Nr. 1. P. 36 – 49.

praktines problemas, ypač tas, kurios atsispindi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje ir teisės doktrinoje, bei pasiūlyti kai kurių problemų, kylančių iš rangos sutarties teisinio reguliavimo, sprendimus.

Šiame magistro baigiamajame darbe autorius kėlė sau tokius **uždavinius**:

- 1) atlikti rangos sutarties sampratos, jos požymių analizę;
- 2) išnagrinėti rangos sutarties šalių konkrečių teisių ir pareigų teisinį reglamentavimą Lietuvoje;
- 3) apibendrinti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką, susijusią su rangos sutarties šalių teisių ir pareigų įgyvendinimu;
- 4) identifikuoti rangos sutarties šalių, jų teisių ir pareigų realizavimo problemas;
- 5) pasiūlyti iš rangos sutarties šalių teisių ir pareigų įgyvendinimo kylančių problemų sprendimo būdus.

Šiame magistro baigiamajame darbe keliama **hipotezė**: LR CK ir kituose įstatymuose įtvirtintas rangos sutarties teisinis reguliavimas iš esmės yra pakankamas, tačiau, rangos sutarties šalims, įgyvendinančioms konkrečias savo teises ir pareigas, kyla praktinių problemų.

Darbe naudojami metodai. Rengiant šį magistro baigiamąjį darbą buvo kompleksiskai naudojami teoriniai sisteminės analizės, lyginimo, apibendrinimo bei kiti metodai, o iš empirinių metodų iš esmės remiamasi dokumentų analizės metodu.

1) Rengiant šį darbą **sisteminės analizės metodu** remiamasi pirmiausiai dėl to, kad rangos sutarties šalių, jų teisių ir pareigų teisinį reguliavimą tikslinga nagrinėti kaip sudėtingą, kompleksinio pobūdžio, sudarytą iš daugybės elementų (sutarties šalių, konkrečių teisių ir pareigų, atsakomybės sąlygų ir t. t.), ir pasireiškiantį įvairiais jų tarpusavio ryšiais (rangos sutarties šalių pareiga bendradarbiauti, ir kt.) reiškinių. Sisteminės analizės metodas įgalina ne vien tik analizuoti rangos sutarties (kaip atskirų teisės normų ir praktikoje susiformavusių santykių sistemą, sudarytą iš atskirų elementų) vidinę struktūrą, bet tuo pačiu ir išsiaiškinti rangos ryšius ir santykius su išorinėje aplinkoje esančiais civiliniais teisiniais institutais (rangos sutarčiai taikomi bendrosios sandorių, prievolių, sutarčių ir netgi daiktinės teisės institutų ir kt. nuostatos).

2) **Dokumentų analizės metodas** rengiant šį darbą naudojamas siekiant atlikti valstybės institucijų priimtų oficialių teisės aktų analizę. Darbe analizuojami LR Civilinis kodeksas, įstatymai, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, susijusi su rangos sutarties šalių teisių ir pareigų reguliavimu. Dokumentų analizės metodas suteikia galimybę ištirti dokumentų (CK ir kitų įstatymų ar LAT praktikos) tekstuose suformuluotas teises sąvokas, juridinių kategorijų

išaiškinimus ir įstatymų nuostatas ir atskleisti jų reikšmę. Šio metodo naudojimas laikantis teksto autentiškumo, patikimumo, reikšmingumo, atstovavimo (ar tipiškas tos rūšies dokumentams) kriterijų įgalina atskleisti dokumento tekste užfiksuoto juridinio reiškinio esmę.

3) **Lyginimo metodas** rengiant šį darbą naudojamas, todėl kad įgalina atskleisti ir įvertinti skirtingų teisės mokslininkų (V. V. Vitrianskio ir M. I. Braginskio, V. Mikelėno ir kt.) išreikštą požiūrį, pateiktas rangos sutarties šalių teisių ir pareigų teisinio reguliavimo doktrinas. Remiantis šiuo metodu lyginamos ne tik skirtingų autorių, bet ir skirtingų valstybių civilinės teisės normos, reglamentuojančios rangos sutartį (pvz., Lietuvos, Rusijos civilinių kodeksų). Lyginama kaip panašios teisės normos apibrėžiamos ir aiškinamos kitos valstybės teisės aktuose ir doktrinoje.

Darbo struktūra. Atsižvelgiant į šio magistrinio darbo temos struktūrą, darbą sudaro trys pagrindinės struktūrinės dalys: įvadas, dėstomosios darbo dalies trys skyriai ir išvados.

Šio darbo dėstomosios dalies pirmame skyriuje atskleidžiama rangos sutarties samprata, bei išskiriami pagrindiniai rangos sutarties požymiai, taip pat aptariama rizikos reikšmė rangos sutartiniuose santykiuose ir rangos sutarties dalyko pobūdis bei požymiai. Be to, atskiruose poskyriuose tiriami nuosavybės teisės į rangos sutarties dalyką perėjimo momentas ir rangos sutarties santykis su panašiomis sutartimis.

Dėstomosios dalies antrame skyriuje pakankamai detalai analizuojamos rangos sutarties subjektinės sudėties sąlygotos problemos. Rangos sutarties subjektinės sudėtis tirama, nagrinėjant užsakovo ir rangovo, kaip rangos sutarties šalių, požymius bei subrangos sutarties šalių (generalinio rangovo ir subrangovo) santykių teisinio reguliavimo teorinius ir praktinius probleminius aspektus.

Trečiame šio darbo dėstomosios dalies skyriuje išsamiai analizuojamos konkrečios rangos sutarties šalių teisės ir pareigos bei įgyvendinant šias pareigas kylančios problemos, ypač tos, kurios buvo nagrinėtos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje. Atsižvelgiant į rangos sutarties šalių teisių ir pareigų gausą, atskiruose poskyriuose išskiriami ir tiriami konkrečių rangos sutarties šalių teisių ir pareigų probleminiai aspektai: rangos darbų kainos nustatymo ir mokėjimo tvarkos klausimai, prievolių, kylančių iš rangos sutarties, įvykdymo užtikrinimo aspektai (priverstinės hipotekos problema); klausimai, kylantys dėl rangos darbų kokybės užtikrinimo (kokybės garantijos, rangovo atsakomybės už netinkamos kokybės darbą aspektai); aptariama rangos sutarties šalių pareiga laikytis terminų; užsakovo pareiga tinkamai priimti rangovo atliktus darbus ir kiti aspektai.

DĖSTOMOJI DALIS

1. RANGOS SUTARTIES SAMPRATOS ANALIZĖ

1. 1. Rangos sutarties samprata, pobūdis ir požymiai

1. 1. 1. Rangos sutarties samprata ir turinys

Rangos sutarties santykių reikšmė bei platus šios sutarties naudojimas civilinėje apyvartoje, lėmė tai, kad naujajame LR CK⁵ daug išsamiau ir detaliau, palyginti su galiojusiu nuo 1964 m. CK⁶, reglamentuojamos ne tik bendrosios rangos sutartinių santykių nuostatos, bet ir konkrečių rangos sutarties rūšių ypatumai, išskiriami atsižvelgiant į rangos sutarties dalyko pobūdį (statybos ranga, projektavimo ir tyrinėjimo darbų ranga) arba rangos sutarties šalių teisinę padėtį (vartojimo ranga).

Klasikinėje romėnų teisėje rangos sutartimi (lot. *locatio conductio operis*)⁷ buvo laikoma tokia sutartis, kuria viena šalis - rangovas (*conductor*) - įsipareigojo kitos šalies - užsakovo (*locator*) - naudai atlikti tam tikrą darbą ir perduoti jo rezultatą, o užsakovas įsipareigojo sumokėti už tą darbą tam tikrą atlyginimą⁸.

Šiais laikais pakito rangos samprata ir jos turinys: rangos santykiai susiklosto: ne tik statyboje, užsakant pagaminti mašinas, įrengimus, atliekant įrengimų montavimo darbus bei techninę priežiūrą, bet ir vykdant mokslinio tyrimo (*engineering*), informavimo, bei konsultavimo (*consulting*) darbus⁹.

CK 6.644 str. 1 d. (analogiškai kaip ir Rusijos Federacijos CK 702 str. 1 d.) nurodyta, jog rangos sutartimi viena šalis (rangovas) įsipareigoja atlikti tam tikrą darbą savo rizika pagal kitos šalies (užsakovo) užduotį ir perduoti šio darbo rezultatą užsakovui, o užsakovas įsipareigoja atliktą darbą priimti ir už jį sumokėti.

Visų valstybių teisė būtinai sutarties elementais laiko šalių veiksnumą (*capacity*) ir šalių susitarimą (*agreement*)¹⁰, išreikštą akceptu ir oferta. Rangos sutartis – suderintos rangos šalių

⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas //Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas //Valstybės žinios. 1964, Nr. 19-13.

⁷ Rangos sutartis kilo iš nuomos (*locatio conductio*), kuri savo atžvilgiu buvo skirstoma į tris savarankiškas nuomos rūšis: „*locatio conductio rei*“ (daiktų nuoma), „*locatio conductio operis*“ (ranga) ir „*locatio conductio operarum*“ (paslaugų nuoma). Tokia nuomos daugiareikšmė samprata šių laikų teisės požiūriu gali pasirodyti atsitiktinė. Tačiau iš tikrųjų, remiantis romėnų teisės doktrina, ji turėjo gilią prasmę. Toks nuomos sutarties skirstymas į atskiras rūšis, rėmėsi bendra rūšimi, kurios išsiskyrė viena nuo kitos savitais ypatumais. Žr. М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. Договорное право. Общие положения. – Москва: Статут, 1997. С. 16–17.

⁸ P. S. Vitkevičius. Romėnų privatinės teisės sutartys. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002. P. 51.

⁹ R. Stanislovaitytė. Komercinė teisė. – Vilnius: Eugrimas, 2005. P. 211. , В. В. Безбах, В. К. Пучинский. Гражданское и торговое право зарубежных стран. – Москва: МЦФЭР, 2004. С. 376.

¹⁰ V. Mikelėnas. Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius: Justitia, 1996. P. 89.

(rangovo ir užsakovo) valios išraiška. Sutarties elementai, kurių pakanka, kad sutartis galėtų yra veiksmų šalių susitarimas, o įstatymų numatytais atvejais - ir sutarties forma (LR CK 6. 159 str.).

Sutarties turinys yra ne kas kita, o sudarytos sutarties sąlygų visumos sistema. Nors, remiantis konsensualizmo principu, rangos sutarties šalys susitaria dėl sutarties sąlygų, tačiau tam, kad sutartis galėtų, šalys turi susitarti dėl esminių jos sąlygų. Esminė sutarties sąlyga yra sutarties dalykas, todėl rangos sutartyje šalys privalo susitarti, dėl atliekamų darbų pobūdžio ir norimo rezultato. Be to, esminė rangos sutarties sąlyga laikomas ir šalių susitarimas dėl rangos įvykdymo terminų, t. y. sutartyje turi būti nustatoma darbų atlikimo pradžia ir pabaiga, taip pat gali būti susitarta ir dėl tarpinių terminų. Sutarties kaina nelaikoma rangos sutarties esmine sąlyga, išskyrus kai kurias rangos sutarčių rūšis, pavyzdžiui, statybos rangą arba rangos darbus, finansuojamus iš valstybės ar savivaldybės biudžeto.¹¹

1. 1. 2. Rangos sutarties požymiai

Rusų civilinės teisės mokslininkai M. I. Braginskis ir V. V. Vitrianskis rangos sutarties būtinais („konstitutyviniais“) požymiais išskiria tuos požymius, kurie tiesiogiai ar netiesiogiai atspindi RF CK 702 str.¹² esančiame rangos sutarties apibrėžime. Kadangi LR CK 6. 644 str. pateikta rangos samprata yra iš esmės analogiška Rusijos Federacijos CK 702 str. apibrėžtai, todėl galima išskirti tris būtinus ir pakankamus rangos sutarties požymius.

Pirma, užsakovo užduotų darbų įvykdymas. Antra, rangovo pareiga įvykdyti darbus ir perduoti rezultatą užsakovui, o taip pat atitinkamai užsakovo pareiga – priimti rezultatą ir sumokėti už jį. Trečia, rangos objektas visada yra individualaus pobūdžio.¹³ Tačiau kiti rusų autoriai išskiria kitus konstitutyvinius rangos sutarties požymius: 1) rangovas vykdo darbus pagal užsakovo užduotį; 2) rangovas įsipareigoja sukurti naują daiktą arba perdirbti jau esantį; 3) pagal rangos sutartį sukurtas daiktas iki jo perdavimo užsakovui momento yra rangovo nuosavybė; 4) rangovas savarankiškai renkasi darbų atlikimo būdus ir priemones; 5) rangovas įsipareigoja atlikti darbus savo rizika; 6) rangovas atlieka darbus už atlyginimą.¹⁴ Sutartis, kurios sąlygos atitinka šiuos požymius gali būti pripažįstama rangos sutartimi. Kiti nekonstitutyviniai (neprivalomi) požymiai, jeigu nepaneigia konstitutyvinių požymių, tik išplečia šios sutarties taikymo sritį, tokiu būdu nustatydami rangai specialų teisinį režimą. Galima būtų manyti, jog vienas iš pagrindinių rangos sutarties požymių yra tai, kad rangovas įsipareigoja įvykdyti darbus ne asmeniškai savo darbu, o dalyvaujant kitiems žmonėms. Bet CK šiuo atveju

¹¹ D. Ambrasienė, E. Baranauskas ir kiti autoriai. Civilinė teisė. (Prievolių teisė). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004. P. 421.

¹² Комментарий к гражданскому кодексу российской федерации. Борисов А. Б. – Москва: Книжный мир, 2003. С. 666.

¹³ М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. Договорное право. Общие положения. – Москва: Статут, 1997. С. 10.

¹⁴ А. П. Сергеев, Ю. К. Толстой. Гражданское право. Часть 2. – Москва: Проспект, 1998. С. 306.

neindividualizuoja rangos santykių, sutarties įvykdymo būdai reguliuojami dispozityvaus pobūdžio norma, ir todėl šis klausimas sprendžiamas rangos sutarties šalių nuožiūra. Todėl bet koks šalių interesų suderinimas negali kliudyti sutarčiai likti įstatymo numatyto modelio.

1. 1. 3. Rangos sutarties pobūdis

Rangos sutartis yra konsensualinė, dvišalė, atlygintinė, kompleksinė, daugiapakopė, gali būti ir komercinė, ir vartojimo (vartojimo ranga).

1) Rangos sutartis yra *konsensualinė* – tai tokia sutartis, kurios šalių teisės ir pareigos atsiranda nuo šalių susitarimo, o ne nuo tam tikrų veiksmų atlikimo momento, t. y. rangos kaip vienos iš konsensualinių sutarčių sudarymas ir įvykdymas niekada nesutampa.

2) Atsižvelgiant į tai, jog rangos sutarties šalis sieja priešpriešinės teisės ir pareigos, t. y. rangovas turi pareigą atlikti tam tikrą darbą savo rizika pagal kitos šalies (užsakovo) užduotį ir perduoti šio darbo rezultatą užsakovui, o savo ruožtu užsakovas turi pareigą priimti rangovo atliktą darbą ir už jį sumokėti. LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 27 d. nutartyje c. b. UAB „Atnava“ v. Vilniaus miesto savivaldybės administracija pažymėjo, kad *„rangos sutarties šalių teisės ir pareigos turi priešpriešinį pobūdį, t. y. vienos šalies teisės atitinka kitos šalies pareigas. Rangovas privalo atlikti iš savo ar užsakovo medžiagų darbus pagal užsakovo nustatytas sąlygas, laiku ir kokybiškai. Užsakovas privalo darbus priimti ir už juos atsiskaityti. Rangovo teisė gauti atlyginimą už atliktą darbą ginama, suteikiant jam teisę sulaikyti darbų rezultatą tol, kol užsakovas tinkamai neįvykdys savo prievolės arba išieškoti sumą iš užsakovui priklausančių įrenginių, medžiagų ar kito turto¹⁵“*. Pagal rangos sutartį kiekvienas iš kontrahentų tampa vienos iš prievolių, formuojančių tokią sutartį, kreditoriumi, o kitoje prievolėje – skolininku, atsižvelgiant į tai normos, kurios numato prievolės įvykdymo pažeidimo pasekmes, gali turėti reikšmės abiems šios sutarties kontrahentams. Taigi rangos sutarties šalys viena kitos atžvilgiu turi ir teisių ir pareigų, todėl pagal savo prigimtį rangos sutartis yra *dvišalė*.

3) Rangos sutartis yra *atlygintinė*, kadangi užsakovas turi pareigą sumokėti už rangovo pagal jo užsakymą pagamintą darbo rezultatą. Remiantis tuo, kad už rangos sutarties įvykdymą viena šios sutarties šalis gauna iš kitos šalies sutartą priešpriešinį turtinio pobūdžio patenkinimą, galima pagrįstai tvirtinti, jog rangos sutartis yra atlygintinio pobūdžio.

4) Rangos sutartis yra kompleksinė ir daugiapakopė¹⁶. Ranga dažnai užtikrinama įvairiais prievolių įvykdymo užtikrinimo būdais: įketimu, garantijomis ir laidavimo sutartimis. Rangą lydi ne tik subrangos, bet ir kreditavimo bei draudimo sutartys, skolos perkėlimo ir reikalavimo perleidimo

¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. balandžio 27 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Atnava“ v. Vilniaus miesto savivaldybės administracija, Nr. 3 K-3-235/2005, bylų kategorija 52.3, 52.5.

¹⁶ R. Stanislovaitis. Komercinė teisė. – Vilnius: Eugrimas, 2005. P. 211 – 212.

sutartys ir kiti sudėtingi sutartiniai santykiai. Apie tai, kad rangos sutartiniai santykiai daugiapakopiai, galima spręsti atsižvelgiant į rangos darbų atlikimą ir jų perdavimą užsakovui tam tikrais atskirais etapais.

5) Rangos sutartis skiriama į komercinę ir vartojimo rangą.¹⁷ Vienu atveju rangos sutartis laikoma komercine, nes jos šalys (juridiniai asmenys ir fiziniai asmenys - verslininkai) sudaro šią sutartį verslo ar profesinės veiklos tikslais. Kitu atveju, siekiant apginti vartotojų interesus, CK įtvirtinta vartojimo rangos sutartį, kurios viena šalimi - užsakovu gali būti tik fizinis asmuo, užsakantis rangos darbus savo asmeniniams, namų ūkio ir šeimos poreikiams tenkinti, bet jokių būdu ne komerciniais (verslo), profesiniais tikslais.

1. 1. 4. Rizikos reikšmė rangos sutartiniuose santykiuose

Ypatingas dėmesys apibūdinant rangos sutartį tradiciškai skiriamas klausimams dėl įvairaus pobūdžio rizikos paskirstymo tarp šalių, visų pirma, sutarties dalyko atsitiktiniam žuvimui¹⁸.

M. I. Braginskio ir V. V. Vitrianskio manymu, rizika – tai objektyvi kategorija, kuri numato neigiamų padarinių atsiradimo galimybę. Būtent taip rizika suprantama rangoje, bet taip pat kaip ir vienas iš pradinių požymių, lemiančių veiksmus, kuriuos asmenys atlieka savo rizika.

Rizika, kaip neatskiriamas verslo požymis, numato verslininko kaltų ir nekaltų veiksmų tolygius padarinius arba trečiųjų asmenų veiksmus arba įvykius, t. y. aplinkybes, apskritai, nepriklausančias nuo asmenų valios. Tokiu būdu asmuo veikia, atsižvelgdamas į tam tikrų aplinkybių atsiradimo galimybę, vis tik numato santykį su rizika, bet ne pačią riziką.

Rangos sutarties kontekste, rizika pasireiškia tuo, kad už rangovo rizikos ribų atsiranda užsakovo kaltė arba, kitaip tariant, – padariniai, kurie kilo išimtinai dėl pastarojo tyčios arba neatsargumo.¹⁹

Rangovas darbus atlieka savo rizika. LR CK 6. 682 str. 1 d. nurodoma, jog statybos objekto arba jo dalies atsitiktinio žuvimo ar sugedimo rizika, kol jį priims užsakovas, tenka rangovui. Todėl atsitiktinai žuvus rangos objektui, rangovas negali gauti sutartimi sulygtu atlyginimo, nei patirtų nuostolių atlyginimo. Toks teisinis reglamentavimas grindžiamas tuo, jog objektas nuo rangos darbų

¹⁷ R. Stanislovaitis. Komercinė teisė. – Vilnius: Eugrimas, 2005. P. 211 – 212.

¹⁸ Romėnų teisėje buvo pripažįstamas ryšys tarp rangos ir rizikos. Tai, kad užsakovas locatio conductio operis atveju sumoka už rezultatą, o ne už darbą kaip tokį, reiškia, jog darbo rezultato atsitiktinio žuvimo rizika tenka rangovui. Digestuose buvo fragmentų iliustruojančių šį teiginį. Florentinas atkreipė dėmesį į tai, kad jeigu atliekami rangos darbai, tai rangos dalyko praradimo rizika tenka rangovui tol, kol rangovo atliktas darbas nepriimtas. Tačiau, jeigu, statinys žuvo dėl nenugalimos jėgos anksčiau, nei jis buvo priimtas, tai šiuo atveju rizika tenka užsakovui, jeigu nėra gauta kitos sutarties šalies sutikimo. Žr. Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право. Общие положения. – Москва: Статут, 1997. С. 16 -17.

¹⁹ М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. Договорное право. Общие положения. – Москва: Статут, 1997. С. 12.

pradžios iki jau pagaminto objekto perdavimo užsakovui momento, yra valdomas būtent paties rangovo (lot. *Cuius est dominium, eius est periculum* – kas valdo, to ir rizika). Be to, nuosavybės teisės į rangovo pagamintą darbo rezultatą perėjimas užsakovui siejamas būtent su rangos darbų rezultato perdavimu užsakovui momentu. Nuosavybės teisės norma įtvirtina bendrąjį perleidžiamo daikto atsitiktinio žuvimo ar sugedimo rizikos paskirstymo principą, pagal kurį perleidžiamo daikto atsitiktinio žuvimo ar sugedimo rizika pereina įgijėjui tuo pačiu metu, kai jam pereina nuosavybės teisė, t. y. daikto įgijėjas nuosavybės teisę į daiktus įgyja nuo jų perdavimo įgijėjui momento, jei įstatymas ar sutartis nenustato ko kita (dispozityvi norma). Tačiau, jeigu perleidėjas praleidžia terminą daiktą perduoti arba įgijėjas praleidžia terminą daiktą priimti, tai atsitiktinio žuvimo ar sugedimo rizika tenka praleidusiai terminą šaliai, jeigu įstatymas ar sutartis nenustato ko kita (CK 4. 52 str.). O pagal prievolių teisės bendrąją normą – skolininkas atsako už daikto žūtį ar sugadinimą dėl jo kaltės iki jį perduodant (CK 6. 43 str.). Dėl šios priežasties iki pat pagal rangos sutartį sukurto darbo rezultato – konkretaus objekto – perdavimo užsakovui momento jo atsitiktinio žuvimo ar sugedimo rizika tenka rangovui. Tačiau praleidus darbų rezultato perdavimo arba priėmimo terminą, minėta rizika tenka terminą praleidusiai šaliai.

CK skiria rangos darbų atlikimą rangovo rizika nuo atsitiktinio medžiagų žuvimo rizikos. Rangos sutartis pasižymi tuo, kad rangovas paprastai darbus atlieka iš savo medžiagos, savo priemonėmis ir jėgomis, jeigu ko kita nenumato sutartis. Rangovui darbą atliekant iš savo medžiagos, jis atsako už jos kokybę. Atsitiktinio medžiagų arba įrenginių, perduotų darbams atlikti, žuvimo arba sugedimo rizika tenka ją davusiai šaliai (CK 6. 649 str. 1 d.). Jei rangovo medžiaga atliekant darbą žūva, rangovas neturi teisės reikalauti kompensacijos. Savo ruožtu užsakovas neturi teisės reikalauti atlyginti jo perduotos rangovui ir atsitiktinai žuvusios medžiagos vertę.²⁰

Darbų rezultato ar tarpinio darbų etapo rezultato, iki užsakovas jį priima, atsitiktinio žuvimo ar sugedimo rizika tenka rangovui (CK 6. 649 str. 2 d.). Nes darbų rezultatas iki jo perdavimo užsakovui nuosavybės teise priklauso rangovui. Klausimo dėl atsitiktinio žuvimo sprendimas šiuo atveju remiasi gerai žinoma romėnų teisės formule, nustatančia atsitiktinio daiktų žuvimo riziką jos savininkui (atitinkamas principas įtvirtintas CK 4. 52 str.).

1. 2. Rangos sutarties dalykas

1. 2. 1. Rangos sutarties dalyko samprata

Rangos sutartis yra, viena vertus, rangovo prievolės padaryti pagal užsakovo užsakymą apibrėžtą rezultatą ir jį perduoti užsakovui, ir kita vertus, užsakovo prievolės priimti darbų

²⁰ D. Ambrasienė, E. Baranauskas ir kiti autoriai. Civilinė teisė. (Prievolių teisė). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004. P. 422.

rezultatą ir už jį sumokėti, atsiradimo pagrindas (rangos sutartis – dvišalė, todėl šalių teisės ir pareigos priešpriešinės). Rangos sutarties, kaip vieno iš prievolės atsiradimo pagrindų, dalykas yra būtinas prievolės elementas, jos pagrindas (*causa*).

Kyla klausimas, - kas yra rangos sutarties dalykas – darbų rezultatas (konkretus daiktas), ar rangovo veiksmai (pastatyti namą, suremontuoti automobilį, nutapyti paveikslą), kuriais sukuriamas darbų rezultatas. V. Mikelėnas akcentuoja, jog „tikrasis prievolės dalykas yra ne tiek konkretus turtas, kiek skolininko veiksmai, kuriuos jis privalo atlikti.“²¹ Konkretų daiktą (namą), dėl kurio susitaria rangos sutarties šalys, galima laikyti prievolės įvykdymo objektu, o ne dalyku. Rangos sutarties įvykdymo objektas pasižymi šiais ypatumais: yra materialus (faktiškai arba teisiškai laikomas materialiu (pvz., *consulting* atveju), t. y. juridinis rangos sutarties objektas²²) ir individualiai apibrėžto pobūdžio. Taigi rangos sutarties dalykas yra tam tikri darbai, rangovo atliekami veiksmai, kurių sąlygotas rezultatas, turi materialią išraišką. Šis rezultatas gali būti suprantamas kaip iš esmės naujo daikto sukūrimas arba naujų savybių suteikimas jau realiai egzistuojančiam daiktui (pvz., lėktuvo remontas, projekto koregavimas).

Aptariant rangos sutarties dalyką, svarbu pažymėti, jog jis yra suprantamas nevienareikšmiškai. Nepaisant to, kad rangos sutarties dalykas apibūdinamas kaip darbų atlikimas ir jų rezultatas, tačiau rusų teisės literatūroje išskiriamos bent šešios rangos dalyko sampratos. Vienų autorių nuomone rangos sutartis turi tik vieną vieningą dalyką – pabaigtas statyti ir paruoštas perduoti objektas. Kiti autoriai nurodo, jog nors rangos sutarties dalykas ir vienas, bet jis susideda iš dviejų elementų, t. y. skiriami atlikti darbai nuo jų rezultatų. Treti autoriai nors ir pripažįsta vieningą rangos dalyką (objektą), bet visgi išskiria ne darbų rezultatą, bet patį darbo procesą, arba dar plačiau – rangovo veiklą, įvardijamą susitvarkymu, o antrasis elementas objekto perdavimas. Ketvirta nuomonė ta, kad kapitalinė statyba vienu metu turi du dalykus – patys darbai ir jų rezultatas. Penkti rangos sutarties dalyku vadina ne atskirus rangos įmonių veiksmus, o baigtų statyti objektų perdavimą. Ir galiausiai, šešti mano, kad egzistuoja du alternatyvūs rangos dalykai: arba baigtas statyti objektas, arba statybos ar specialių darbų visuma.²³ Šio darbo autorius pritaria tam požiūriui, kad rangos dalykas yra darbų rezultatas.

Darbas – daugiareikšmė sąvoka. Tokią išvadą darome dėl to, kad žodyne pateikiama daug žodžio „darbas“ reikšmių: 1) fizinė bei protinė veikla; 2) veiklos vaisius; 3) gamybos, atlikimo būdas; 5) poelgis.²⁴ Rangos atveju darbo sąvoką reikėtų tiksliau apibrėžti. Rangos sutarties požiūriu reikšminga ne sąvoka „dirbti“, bet „padirbti“, tai reiškia atlikti darbus, pasiekti

²¹ V. Mikelėnas. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. – Vilnius: Justitia, 2002. P. 47.

²² О. С. Иоффе. Антология юридической науки. Том III. – Санкт - Петербург: Юридический центр прес, 2004. С. 428.

²³ М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. Договорное право. Общие положения. – Москва: Статут, 1997. С. 9.

²⁴ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas/Lietuvių kalbos institutas; redaktorių kolegija: Stasys Keinys (vyr. red.) – 4 - asis leid. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos inst., 2000. P. 108.

rezultatą. Rangos sampratoje darbai, turi reikšmės tik tiek, kiek pasitarnauja kaip priemonė rezultatui pasiekti.

Praktikoje statybų rangos sutartyse statybos rangos sutarties dalykas apibrėžimas daug plačiau, nei CK 6. 681 str. numatytas statinių statybos, rekonstrukcijos, montavimo, remonto ir kt. darbų atlikimas. Dažnai statybos rangos sutartyse susitariama ir dėl to, kad rangovas atliks tam tikrus projektavimo darbus (šiuo atveju nesudaromos atskiros projektavimo darbų sutartys, o jos nuostatos išdėstomos statybos rangos sutartyje), pasirūpins statybos finansavimo klausimų sprendimu, sklypo gavimu, pastatyto statybos objekto naudojimu kurį laiką po jo pripažinimo tinkamu naudoti.²⁵

LAT CBS 2004 m. lapkričio 29 d. nutartyje c. b. AB „Panevėžio statybos trestas“ v. UAB AK „Aviabaltika“ nurodė, jog *„teismas, sprendamas klausimą, kokia sutartis sudaryta tarp šalių – ar atlikti konkrečius statybos darbus ar pastatyti visą objektą, turi įvertinti, ar su vienu rangovu surašytos sutartys dėl projektavimo, pamatų, sienų, įrangos, konstrukcijų, stogo, langų, durų ir kitų pagrindinių statybos darbų atlikimo objekte, ar užsakomi ir atliekami papildomi darbai (sutvarkyti teritoriją ir kt.), ar buvo samdyti objekto statybos darbams atlikti kiti asmenys, jeigu taip, tai kas ir kokia tvarka juos pasitelkė, kas užsakė projekcinę dokumentaciją ir kieno vardu buvo išduoti leidimai ar kiti būtini statybos normatyviniai dokumentai“*²⁶.

1. 2. 2. Rangos sutarties dalyko pobūdis ir požymiai

Remiantis iš romėnų teisės atėjusia prievolės dalyko trinare klasifikacija²⁷ pagal skolininko pareigą veikti ar neveikti, iš rangos sutarties kylančios rangovo prievolės dalykas pasireiškia rangovo (skolininko) pareiga padaryti (*facere*) sutartą darbo rezultatą. Šalys sudaro rangos sutartį, siekdamas pagaminti sutartą darbo rezultatą arba atlikti tam tikrus darbus, kurių metu ir bus sukurtas sutartyje apibrėžtas darbų rezultatas.

Ar iš rangos sutarties kyla prievolė pasiekti tam tikrą rezultatą, ar prievolė užtikrinti tam tikrą atidumo, rūpestingumo laipsnį, o gal tuo pačiu ir viena, ir kita. Remiantis Rene Demogue pasiūlyta klasifikacija²⁸ iš rangos sutarties kyla rangovo prievolė pasiekti rangos sutartyje numatytą tam tikrą rezultatą (pranc. *obligations de resultat*). Rangovui nepasiekus numatyto rezultato, konstatuojamas prievolės pažeidimas. Rangovas, praleisdamas darbų atlikimo ir jų rezultato perdavimo terminą, pažeidžia sutartį. „Kartais dviejų rūšių prievolės – prievolę pasiekti

²⁵ L. Baikštys. Statybos rangos sutarčių sąlygų geros praktikos pavyzdžiai (1) //Lietuvos advokatūra. 2005, Nr. 3-4 (17-18). P. 18.

²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje AB „Panevėžio statybos trestas“ v. UAB AK „Aviabaltika“, Nr. 3K-3- 652/2004, bylų kategorija 18.2; 47.3.

²⁷ V. Mikelėnas. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. – Vilnius: Justitia, 2002. P. 67.

²⁸ Ten pat. P. 70.

tam tikrą rezultatą ir prievolę užtikrinti tam tikrą atidumo laipsnį (pranc. *obligations de moyens*) – nėra lengva atriboti. Šitaip yra tada, kai skolininko pareiga dvilypė.²⁹ Rangovas privalo ne tik pasiekti tam tikrą rezultatą (suremontuoti mašiną), bet kartu turi pareigą elgtis atidžiai ir rūpestingai. Nes pareigos elgtis rūpestingai ir atidžiai nesilaikymas gali nulemti darbų rezultato kokybę ir būti pripažintas sutarties pažeidimu.

Kad bet kuri prievolė galiotų (taigi ir iš rangos sutarties kylanti) jos dalykas turi atitikti CK 6.3 str. keliamus *apibrėžtumo*, *teisėtumo* ir *įmanomumo* reikalavimus.

1) Prievolės dalykas turi būti pakankamai tiksliai apibrėžtas. Remiantis šia bendrąja prievolių teisės norma, galima daryti išvadą, jog rangos dalykas, kuris yra individualaus pobūdžio, privalo būti tiksliai apibrėžtas sutartyje (statybos rangovui pateiktas detalus namo projektas, individualizuotas kitų pastatų atžvilgiu).

2) Rangos sutarties dalykas negali būti susijęs su neteisėtais veiksmais, prieštarauti imperatyvioms įstatymo normoms ir prieštarauti viešajai tvarkai ir gerai moralei. Pvz. Rangovo vykdomi statybos darbai yra neteisėti, jei prieštarauja imperatyviai CK ar kitų įstatymų normai, draudžiančiai pradėti statybos darbus tol, kol užsakovas negauna leidimo statybai. Pastatai pastatyti be patvirtintų projektų, be leidimų, nėra registruojami nekilnojamojo turto registre³⁰, todėl jie negali būti civilinės apyvartos objektais (*res extra commercium*), jiems netgi netaikoma įgijamoji senatis. LAT CBS 2001 m. gruodžio 4 d. konsultacijoje į klausimą, ar galima, vadovaujantis CK 4.68–4.71 straipsniais, pripažinti, kad asmuo įgyjamosios senaties būdu įgijo nuosavybės teisę į savavališkai pastatytą statinį, atsakė, jog „jeigu asmuo daiktą įgijo neteisėtai ar nesąžiningai, tai CK 4.68–4.71 straipsniai negali būti taikomi. (...) Kai statinys pastatytas savavališkai, t.y. pažeidus LR statybos įstatyme nustatytą statinių statybos tvarką, negalima pripažinti, kad savavališkos statybos metu sukurtas daiktas įgyjamas ir pradedamas valdyti teisėtai. Vadinasi, kiek besitęstų tokio daikto valdymas, jo valdytojui negalima į tą daiktą pripažinti nuosavybės teisės įgyjamosios senaties (*usucapio*) pagrindu. (...) Statinys gali tapti nuosavybės teisės objektu tik tuo atveju, jeigu jo statyba yra teisėta. Civilinės teisės požiūriu neteisėtos (savavališkos) statybos atveju statytojas nuosavybės teise valdo tik statybines medžiagas (CK 4.103 str. 7 d.)“³¹. Taigi be patvirtintų projektų, be leidimų, nesilaikant statybos reglamentų, pastatytas rangos darbų rezultatas, t. y. konkrečios

²⁹ V. Mikelėnas. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. – Vilnius: Justitia, 2002. P. 72.

³⁰ LR Nekilnojamojo turto registro įstatymo 9 str. numato, jog Nekilnojamojo turto registre registruojami ne bet kokie nekilnojamieji daiktai (žemės sklypai, statiniai, butai daugiabučiuose namuose ir kitos patalpos), o tik tie, kurie Nekilnojamojo turto kadastro įstatymo nustatyta tvarka yra suformuoti kaip atskiri nekilnojamojo turto objektai ir jiems suteiktas unikalus numeris. Žr. Lietuvos Respublikos nekilnojamojo turto registro įstatymo pakeitimo įstatymas //Valstybės žinios. 2001, Nr. 55 – 1948.

³¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. gruodžio 4 d. konsultacija. //Teismų praktika. 2002, Nr. 16.

rangos sutarties dalykas, neatitinka teisėtumo reikalavimo, todėl ir nuosavybės teisė į nekilnojamąjį turtą užsakovui neatsiranda, kadangi, *ex iniuria ius non oritur* (iš neteisėtumo teisė neatsiranda).

3) Rangos sutarties dalykui keliamas ir prievolės dalyko įmanomumo reikalavimas. Negalioja šalių susitarimas dėl to, kas fiziškai ar teisiškai neįmanoma arba negali būti įvykdoma (*impossibilia nulla obligatio est*). Prievolės negaliojimas suprantamas kaip visiškas negalėjimas jos įvykdyti. Pavyzdžiui, joks rangovas negali pagaminti amžinojo variklio ir t. t. Tuo tarpu santykinis negaliojimas nereiškia, jog prievolė negalioja dėl to, kad jos apskritai neįmanoma įvykdyti, tiesiog konkrečiam rangovui prievolės įvykdymas gali būti neįmanomas. Pavyzdžiui, rangovas, pasiūlęs mažiausią kainą ir trumpiausią terminą, laimi gatvių rekonstrukcijos konkursą, tačiau numatytomis sąlygomis nepakankamo pajėgumo statybos įmonė objektyviai negali įvykdyti sutarties.

1. 2. 3. Nuosavybės teisės į rangos sutarties dalyką perėjimo momentas

Šiame poskyryje keliamas klausimas, kam nuosavybės teise priklauso rangos darbų rezultatas prieš ir kam po jo perdavimo momento.

Tais atvejais, kai rangos sutartimi siekiama sukurti naujus daiktus, pirmiausia iškyla būtinybė nustatyti, kuris iš kontrahentų turi būti pripažintas jų savininku iki daikto perdavimo užsakovui momento. Nuosavybės teisės norma įtvirtina bendrąjį principą, pagal kurį daikto (turto) įgijėjas nuosavybės teisę į daiktus (turtą) įgyja nuo jų perdavimo įgijėjui momento, jei įstatymas ar sutartis nenustato ko kita (CK 4. 49 str. 1 d.). O remiantis CK 6. 645 str. 2 d., tuo atveju, kai rangos sutartis sudaryta daiktui pagaminti, tai rangovas užsakovui kartu su pagamintu daiktu perduoda ir teises į jį. Tačiau norint perduoti bet kurią teisę, pirmiausia reikia ją turėti, nes niekas negali perduoti kitam daugiau teisių, negu pats turi (*nemo in alium potest transferre plus iuris, quam ipse habet*). Prievolės įvykdymo objektas nuo rangos darbų pradžios iki jau pagaminto objekto perdavimo užsakovui momento, yra valdomas³² būtent paties rangovo. Vadinasi, nuosavybės teisės į rangovo pagamintą darbo rezultatą perėjimas užsakovui siejamas būtent su rangos darbų rezultato perdavimo užsakovui momentu. (Pvz., buto statybos rangos sutartyje šalys gali numatyti, jog kartu su pastatytu butu rangovas įsipareigoja perleisti ir 1/120 žemės sklypo dalį,

³² Tiksliau tariant yra tiesiog rangovo nuosavybė. Bet šiuo atveju rangovo nuosavybės teisė į kuriamą objektą pasireiškia labiau per valdymą, nei naudojimą ar disponavimą, kaip vieną iš trijų nuosavybės teisės turinio dalių. Nes tiek turto valdymo, tiek naudojimo, tiek disponavimo teisių grupės sudaro nuosavybės turinį, o jas realizuojant, yra įgyvendinama nuosavybės teisė. Žr. P. Vitkevičius ir kiti. Civilinė teisė. – Kaunas: Vijusta, 1997. P. 260.

o užsakovas įsipareigoja ją priimti. Ši žemės sklypo dalis užsakovui perleidžiama bendrosios nuosavybės teise kartu su pastatytu butu³³).

Atsižvelgiant į ką tik padarytą išvadą, kad naujai kuriamo daikto tol, kol jis dar nėra perduotas užsakovui, savininkas, pagal bendrąją taisyklę, yra rangovas. Tai reiškia, kad išieškant rangovo skolą, išieškojimo objektu gali būti ir daiktas, kurį jis pagal sutartį gamina užsakovui. Neturi reikšmės ar užsakovas sumokėjo už daiktus, ar nesumokėjo. Savaime suprantama, tais atvejais, kai tretieji asmenys nukreipia rangovo skolos išieškojimą į gaminamą daiktą, užsakovas turi teisę reikalauti iš rangovo dėl šios priežasties kilusių nuostolių atlyginimo, įskaitant tai, kas jau buvo sumokėta už atliktą darbą³⁴.

1. 3. Rangos sutarties santykis su panašiomis sutartimis.

1. 3. 1. Rangos sutarties santykis su darbo, paslaugų ir pirkimo sutartimis

Rangos sutartis turi nemažai bendrų bruožų su darbo, pirkimo-pardavimo, ypač būsimą gyvenamojo namo arba būsto pirkimo pardavimo sutartimi, tiekimo, paslaugų teikimo sutartimis. Tačiau kiekvieną iš jų skiria tam tikri specifiniai požymiai.

1) *Rangos ir darbo sutarties atribojimas.* Rangos ir darbo sutartis sieja tai, jog abiejų sutarčių pagrindu yra atliekami tam tikri darbai. Praktikoje kyla nemažai problemų, kai civilinės apyvartos dalyviai, siekdami mažiausiomis sąnaudomis pasiekti didžiausias pajamas, kartais piktnaudžiauja teise arba bent jau siekia pasinaudoti teisinio reguliavimo spraga, vietoj darbo sutarties sudarydami rangos sutartį, nors sutarties faktinės turinio sąlygos labiau atitinka darbo, nei rangos sutarties požymius. Tokiu būdu darbdavys siekia nemokėti socialinio draudimo įmokų³⁵. Todėl tam tikrais atvejais praktikoje kildavo ginčų dėl darbo sutarties atskyrimo nuo rangos sutarties. Galima išskirti pagrindinius rangos ir darbo sutarties skirtumus:

a) Rangos sutarties šalių (rangovo ir užsakovo) nesieja pavaldumo (subordinacijos) arba kitokie priklausymą reiškiantys ryšiai. Darbo sutarties atveju darbuotojas įsipareigoja paklusti vidaus darbo tvarkai, todėl yra tiesiogiai priklausomas nuo darbdavio, iš esmės yra jam pavaldus: klauso jo įsakymų ir nurodymų, veikia pagal darbdavio užduotis, jam privalomos vidaus darbo tvarkos taisyklės.

b) Rangovas, pagal rangos sutartį pats organizuoja savo veiksmus. Rangovas organizuoja savo veiklą laikydamasis rangos sutarties sąlygų: darbus atlieka sutartais terminais, siekia, kad darbo rezultatas atitiktų kokybinius ir kiekybinius, bei saugumo reikalavimus, apibrėžtus rangos sutarties sąlygose ir rangovo veiklą reguliuojančiuose norminiuose aktuose.

³³ K. Jovaišas. Rangos sutartys //Verslo ir komercinė teisė. – Vilnius: Teisės institutas. 2005, Nr. 3. P. 94.

³⁴ М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. Договорное право. Общие положения. – Москва: Статут, 1997. С. 48.

³⁵ V. Tiažkijus. Darbo teisė: teorija ir praktika. I tomas. – Vilnius: Justitia, 2005. P. 334.

c) Rangovas darbus atlieka savo rizika ir savarankiškai nustato užsakovo užduoties įvykdymo būdus. Dėl šios priežasties rangos rezultato atsitiktinio žuvimo arba sugedimo rizika tenka rangovui, todėl rangovas tokiais atvejais ir neįgyja teisės reikalauti iš užsakovo užmokesčio už atliktus darbus, nei nuostolių atlyginimo. Bet praleidus darbų rezultato perdavimo ar priėmimo terminą, rizika tenka terminą praleidusiai šaliai³⁶. Tuo tarpu darbdavys samdomam darbuotojui moka atlyginimą netgi jei darbo rezultatas žūva ne dėl darbuotojo kaltės.

d) Rangos sutarties dalyku yra laikomas ne pats darbo procesas, o pagal užsakovo užduotį atliktų rangos darbų rezultatas, kuris perduodamas užsakovui. Darbuotojas pagal darbo sutartį įsipareigoja dirbti tam tikros profesijos, specialybės ar kvalifikacijos darbą arba eiti tam tikras pareigas. Tačiau darbuotojas pagal darbo sutartį negali būti įpareigotas prisiimti pareigos atlikti konkrečią užduotį, pasiekti konkretų rezultatą, o įsipareigoja vykdyti darbo funkcijas, kitaip tariant, darbo funkcijų vykdymas pagal darbo sutarties sąlygas teisės doktrinoje siejamas su procesu, o ne su šio proceso sąlygotu rezultatu.

e) Darbuotojas, kaip darbo sutarties šalis ir apskritai kaip individualių darbo santykių, bei darbo teisės subjektas gali būti išimtinai tik fizinis asmuo. Darbas yra suprantamas kaip asmeninė, tiesiogiai susijusi su individo intelektualiais ir fiziniais gabumais, įgūdžiais ir patirtimi, bei valinga atskiro žmogaus veikla. O kalbant apie rangos sutartį, bendruoju atveju³⁷ pagal užsakovo užduotį vykdančių darbų rangovu gali būti tiek fizinis, tiek ir juridinis asmuo.

2) Kaip vienas iš dažniausiai skiriančių rangos ir pirkimo-pardavimo sutartis bruožų yra tai, jog pirkimo-pardavimo sutarties sudarymo metu šalims aišku, koks daiktas parduodamas ir jis dažniausiai iš karto perduodamas kitos šalies nuosavybėn, o rangos atveju sutarties objektas dar nėra pagamintas, šalys tik susitaria dėl jo pagaminimo. Be to, „rangos atveju daikto perdavimas kitos šalies nuosavybėn niekada nesutampa su sutarties sudarymo momentu“³⁸. Tačiau jeigu atliekamų darbų pobūdis ir vertė, palyginti su pagaminto, perkamo ar perdirbto daikto verte, yra nedideli, tai sutartis pripažįstama ne rangos, o pirkimo-pardavimo sutartimi (CK 6.645 str. 4 d.). Jeigu pagal rangos sutartį sukurtas rezultatas visuomet turi būti individualiais požymiais apibūdintas

³⁶ Darbo autorius rizikos reikšmę rangos sutartiniuose santykiuose išsamiau aptaria šio darbo 1. 1. 4. poskyryje.

³⁷ Vertinamoji sąvoka „bendruoju atveju“ darbo autoriaus vartojama, siekiant pabrėžti, jog remiantis bendrosiomis CK įtvirtintomis rangos sutarties normomis nėra draudžiama rangovu būti nei fiziniam, nei juridiniam asmeniui, su sąlyga, jei to nenustato kitaip specialiosios atskirų rangos sutarčių, kitų įstatymų ar poįstatyminių aktų normos. Pvz., statybos rangos sutarties atveju rangovu gali būti LR įsteigti ar užsienio valstybėje įsteigtos įmonės ar organizacijos, turinčios teisę pagal tos valstybės teisės aktus įgyti užsienio valstybę, juridiniai asmenys, taip pat statybos inžinierius – fiziniai asmenys. Tačiau ypatingą statinių statantys fiziniai ir juridiniai asmenys yra atestuojami pagal nustatytą tvarką LR Vyriausybės įgaliotos institucijos. Pažymėtina, jog jei statytojas (užsakovas) vykdo statybą ūkio būdu, jis įgyja rangovo pareigas ir teises. Šiuo atveju statytojas, jei jis yra fizinis asmuo (turintis statybos, architektūros ar kito techninio profilio aukštąjį ar aukštesnįjį išsimokslinimą) ir stato nesudėtingą statinį savo ar savo šeimos narių reikmėms, gali neturėti verslo liudijimo (Statybos įstatymo 15 str.). Tiesa, praktikoje didžiausias sąmatas turinčių statybų projektų statybos rangovais paprastai būna didelio kapitalo statybos įmonės, organizacijos, disponuojančios dideliais darbuotojų ir materialiniais, techniniais išteklių.

³⁸ D. Ambrasienė, E. Baranauskas ir kiti autoriai. Civilinė teisė. (Prievolių teisė). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004. P. 423.

ir tuo pačiu iš prigimties nepakeičiamas daiktas, tai pirkimo-pardavimo sutarties dalyku gali būti tiek individualiais, tiek ir rūšiniais požymiais apibrėžti daiktai.

3) Nuo atlygintinų paslaugų sutarties rangos sutartį iš esmės atiboja tai, kad šios sutarties dalyką sudaro tam tikro darbo rezultatas, o paslaugų sutarties dalykas gali būti išimtinai nematerialaus pobūdžio paslaugos, kurios nėra susijusios su materialaus objekto pagaminimu.

Atlygintinų paslaugų sutarties dalyku gali būti savo esme nematerialaus pobūdžio (intelektinės) ar kitokios paslaugos, kurios nėra susijusios su materialaus objekto sukūrimu.

Civilinės teisės doktrina pateikia du pagrindinius išimtinai atlygintinų paslaugų sutarties dalykui būdingus požymius, pagal kuriuos ši sutartis gali būti lengviau atibojama nuo rangos ir kitų panašių sutarčių:

1) nematerialus (intelektinis) paslaugų pobūdis, nesusijęs su materialaus objekto sukūrimu;

2) negalėjimas garantuoti, kad paslaugų sutartis bus įvykdyta, t. y. bus pasiektas paslaugų sutarties sąlygotas rezultatas. Kai kuriais atvejais atlygintinų paslaugų teikėjas, netgi pakankamai kvalifikuotas, negali garantuoti, jog suteikiamų paslaugų pagrindu bus pasiektas užsakovo pageidaujamas rezultatas, jau vien dėl to, kad teikimų paslaugų įsisavinimas labiau priklauso nuo paties užsakovo subjektyvių sugebėjimų bei pastangų, nei paslaugų teikėjo valios ir gebėjimo suteikti paslaugas. Pvz., vairavimo mokykloje eismo taisyklių paskaitų kursą išklauses ir nustatytą valandų skaičių praktiškai vairavęs mokinys tikisi sėkmingai išlaikyti vairavimo egzaminą, tačiau vairavimo instruktorius negali garantuoti, jog vairavimo mokyklą lankęs mokinys iš pirmo karto išlaikys egzaminą, kadangi teorinių žinių suvokimas ir gebėjimas jas pritaikyti bei vairavimo įgūdžių įgijimas neatsiejamas nuo mokinio asmeninių sugebėjimų. Žinoma įstatymas nedraudžia šalims susitarti dėl atlygintinų paslaugų teikėjo pareigos už papildomą atlyginimą pasiekti tam tikrą rezultatą (CK 6.718 str.5 d.).

Taigi apibendrinant rangos ir paslaugų sutarties skirtumus galima teigti, jog paslaugų sutarties atveju lemiamą reikšmę turi atliekami veiksmai – teikiamos asmens sveikatos priežiūros, mokymo, turizmo, audito ir kitos paslaugos, kai joks materialus rezultatas nesukuriamas, rangos sutarties atveju tradiciškai sukuriamas tiksliai apibrėžtas materialus objektas, kuris šioje sutartyje ir atlieka svarbiausią vaidmenį.

1. 3. 2. Rangos sutarties atibojimas nuo būsimo gyvenamojo namo arba buto pirkimo – pardavimo sutarties

Atsižvelgiant į šio darbo temą, atskiro aptarimo reikalauja būsimo gyvenamojo namo arba buto pirkimo – pardavimo sutartis, nes ši sutartis, viena vertus, vertinant kai kuriais aspektais,

yra persipynusi su statybos rangos sutartimi, kita vertus, pastaraisiais metais, kai ypač suaktyvėjo statybos, praktikoje civilinės teisės subjektai dažnai sudaro šią sutartį.

CK būsimo gyvenamojo namo ar buto pirkimo – pardavimo sutartį apibrėžia kaip sutartį, pagal kurią pardavėjas (tik juridinis asmuo) įsipareigoja pats ar pasitelkęs kitus asmenis pastatyti preliminariojoje sutartyje numatytą gyvenamąjį namą ar butą ir po to sudaryti su pirkėju gyvenamojo namo ar buto pirkimo – pardavimo sutartį, o pirkėjas (tik fizinis asmuo) įsipareigoja pastatyta gyvenamąjį namą ar butą nupirkti už preliminariojoje sutartyje nurodytą kainą (CK 6.401 str. 4 d.).

Būsimo gyvenamojo namo ar buto pirkimo – pardavimo sutartis išsiskiria iš kitų preliminarinių sutarčių dar ir todėl, kad joje gali būti nustatyta būsimo gyvenamojo namo ar buto finansavimo sąlyga (CK 6.401 str. 5 d.). Būsimo gyvenamojo namo ar buto pirkimo – pardavimo sutartyje leidžiama susitarti dėl mokėjimų būsimos jau pastatyto namo ar buto pagrindinės sutarties sąskaita, nors kitose preliminariose sutartyse susitarti dėl mokėjimų būsimos sutarties sąskaita negalima, kaip tai nekartą yra pažymėjęs LAT. 2000 m. vasario 2 d. nutartyje c. b. Ž. Stankevičius v. H. Chadakevičius³⁹ LAT konstatavo, jog preliminariosios sutarties įvykdymas negali būti užtikrintas rankpinigiais, nes tokioje sutartyje jie negali atlikti mokamosios funkcijos. O 2005 m. sausio 5 d. LAT nutartyje c. b. P. Kučinskas v. V. Basienė, V. Černauskytė padarė išvadą, jog pagal preliminarąją sutartį nėra atliekami jokie piniginiai atsiskaitymai, mokėjimai.⁴⁰ Būtent būsimo gyvenamojo namo ar buto finansavimo sąlyga šią preliminarąją sutartį kaip išimtį išskiria iš preliminarinių sutarčių, bei priartina prie statybos rangos sutarties.

Būsimo gyvenamojo namo ar buto pirkimo – pardavimo sutartis turi bendrų požymių su statybos rangos sutartimi. Abi šias sutartis pirmiausia sieja tai, kad preliminariosios būsimo gyvenamojo namo ar buto pirkimo – pardavimo sutarties atveju - pardavėjas, o statybos rangos sutarties atveju – rangovas, įsipareigoja pastatyti statybos objektą. Teisinėje literatūroje⁴¹ yra išskiriami du pagrindiniai šių sutarčių skiriamieji požymiai: A) skirtinga šių sutarčių *subjektinė sudėtis*. B) skiriasi šių sutarčių *šalių ketinimai*, tuo pačiu ir aptariamų sutarčių *turinys*.

A) Skirtinga šių sutarčių subjektinė sudėtis pasireiškia tuo, kad preliminariosios būsimo gyvenamojo namo ar buto pirkimo – pardavimo sutarties šalys yra pardavėjas ir pirkėjas, o statybos rangos sutarties šalimis laikomi užsakovas ir rangovas. Teisės aktai skirtingai reglamentuoja aptariamų sutarčių subjektų teises ir pareigas. Pardavėju laikomas asmuo, kuris yra daikto savininkas, savininko įgaliotas asmuo ar pagal įstatymą turintis teisę parduoti kitam

³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. vasario 2 d. nutartis c. b. Ž. Stankevičius v. H. Chadakevičius, Nr. 3K-7-23/2000, bylų kategorija 43.

⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 5 d. nutartis c. b. Kučinskas v. V. Basienė, V. Černauskytė, Nr. 3K-3-11/2005, bylų kategorija 42.5; 45.1.

⁴¹ M. Gedeikis, S. Bliuvaitė. Preliminarioji sutartis // Justitia. - Vilnius: Justitia. 2005, Nr. 4 (58). P. 69.

asmeniui priklausantį daiktą asmuo (CK 6.307 str. 1 d.). Be to, pagal CK 6. 401 str. pardavėju gali būti tik juridinis asmuo, o pirkėju tik fizinis asmuo.

Tačiau statybos rangos sutarties šalys, palyginus su preliminarąja būsimą gyvenamojo namo ar buto pirkimo – pardavimo sutartimi, turi atitikti daug griežtesnius reikalavimus, kurie yra nustatyti Statybos įstatyme ir kituose teisės aktuose. Pvz., statytoju gali būti tik asmuo, turintis parengtą ir patvirtintą statybos projektą, yra gavęs leidimą, bei valdantis ir naudojantis žemės sklypą, kuriame turi vykti statyba.⁴²

B) Skirtingi šalių ketinimas ir sutarčių turinys. Preliminariąja būsimą gyvenamojo namo ar buto pirkimo – pardavimo sutartimis šalys išreiškia ketinimą ateityje sudaryti pagrindinę sutartį, pagal kurią pirkėjas siektų įgyti jau pastatytą gyvenamąjį namą ar butą. Preliminariąja būsimą gyvenamojo namo ar buto pirkimo – pardavimo sutartimi šalys gali susitarti dėl pareigos ateityje sudaryti pagrindinę sutartį, bei dėl kitų pareigų susijusių su pagrindinės namo ar buto pirkimo-pardavimo sutarties sudarymu, pasirengimu jam. „Pagrindinis ir esminis šalių įsipareigojimas pagal preliminarąją nepastatyto gyvenamojo namo ar buto pirkimo-pardavimo sutartį susijęs su pagrindinės sutarties sudarymu. Pardavėjo pareiga pastatyti nekilnojamąjį daiktą tėra būtina sąlyga šiai prievolei įvykdyti, t. y. būsimai sutarčiai sudaryti. Statybos rangos sutartyje, atvirkščiai, pagrindinė prievolė – pastatyti statinį. Šiuo atveju nėra šalių ketinimo ir įsipareigojimo sudaryti kitą sutartį, nes statytojas (užsakovas) sau nuosavybės teisę ketina sukurti naujo daikto pagaminimu⁴³“.

⁴² Darbo autorius šiuos reikalavimus analizuoja šio magistrinio darbo 2. 1. poskyryje „Užsakovo ir rangovo, kaip rangos sutarties šalių, požymiai“.

⁴³ M. Gedeikis, S. Bliuvaitė. Preliminarioji sutartis //Justitia.- Vilnius: Justitia. 2005, Nr. 4 (58). P. 69.

2. RANGOS SUTARTIES SUBJEKTYNĖ SUDĖTIS, JOS SĄLYGOTOS PROBLEMOS

2. 1. Užsakovo ir rangovo, kaip rangos sutarties šalių, teisinis statusas

Remiantis LR CK 6. 644 str. pateikta bendrąja rangos sutarties samprata, galima spręsti, jog rangos sutarties šalimis yra rangovas ir užsakovas, kurių nesieja darbo, pavaldumo ar kitokie priklausymo santykiai. Rangovas – tai rangos sutarties šalis, kuri įsipareigoja atlikti tam tikrą darbą savo rizika pagal kitos šalies (užsakovo) užduotį ir perduoti šio darbo rezultatą užsakovui. Užsakovas – tai rangos sutarties šalis, kuri įsipareigoja rangovo atliktą darbą priimti ir už jį sumokėti.

Tačiau atskirų rangos sutarčių nuostatos numato specialius reikalavimus atitinkamų rangos sutarčių šalims. Statybos rangos sutarties atveju rangovu laikytina statybos rangos sutarties šalis, įsipareigojanti per sutartyje nustatytą terminą pagal užsakovo užduotį savo rizika pastatyti statinį arba atlikti kitus statybos darbus ir perduoti darbo rezultatą užsakovui. (CK 6. 681 str.). Projektavimo ir tyrinėjimo darbų rangos sutartyje rangovas (projektuotojas, tyrinėtojas) įsipareigoja pagal užsakovo užduotį atlikti tyrinėjimo ir projektavimo darbus ar parengti techninius dokumentus ir perduoti darbų rezultatą užsakovui, o užsakovas įsipareigoja priimti darbų rezultatą ir sumokėti už atliktą darbą (CK 6. 700 str.).

Pažymėtina, jog vartojimo rangos atveju užsakovu gali būti išimtinai tik fizinis asmuo (vartotojas), o jo užsakymas atlikti tam tikrą darbą (netgi statybos), gali būti skirtas vien tik tenkinti buitinius ar asmeninius užsakovo ar jo šeimos arba namų ūkio poreikius, nesusijusius su jo verslu ar profesija.

LR statybos įstatymo (toliau - S. įstatymo)⁴⁴ 15 str. numato, kad teisę būti rangovu gali pasinaudoti 1). LR įsteigtas juridinis asmuo; 2) užsienio valstybėje įsteigtas juridinis asmuo ar kita užsienio organizacija, kuri pagal šios valstybės teisės aktus turi teisę savo šalyje užsiimti statyba; 3) statybos inžinierius. Tačiau vykdyti ypatingų statinių statybą gali tik tie rangovai, kurie atitinka specialius reikalavimus.

Be to, LR teisės aktai numato ir kitų rangos teisinių santykių dalyvių. LR S. įstatymo 2 str. 41 d. pateikiamas statytojo (užsakovo) apibrėžimas, kuris nurodo, jog statytojas (užsakovas) - Lietuvos ar užsienio valstybės fizinis ar juridinis asmuo, kuris investuoja lėšas į statybą ir kartu atlieka užsakovo funkcijas (ar paveda jas atlikti kitam fiziniam ar juridiniam asmeniui). Nors teisumą būti statytoju (užsakovu) turi visi asmenys, bet subjektyvą teisę būti statytoju (užsakovu) asmuo įgyja tik, jeigu atitinka S. įstatyme numatytus reikalavimus⁴⁵: 1) statytojas

⁴⁴ Lietuvos Respublikos statybos įstatymo pakeitimo įstatymas //Valstybės žinios. 2001, Nr. 101 – 3597.

⁴⁵ S. Mitkus. Statybos teisė. – Vilnius: Technika, 2002.

žemės sklypą valdo nuosavybės teise arba valdo ir naudoja kitais LR įstatymų nustatytais pagrindais; 2) statytojas turi nustatyta tvarka parengtą ir patvirtintą (kai tai privaloma) statinio projektą ar nekilnojamosios kultūros paveldo vertybės tvarkymo statybos darbų projektą; 3) statytojas turi nustatyta tvarka išduotą statybos leidimą. Nurodyti reikalavimai netaikomi arba taikomi iš dalies, kai projektuojami nesudėtingi statiniai ar jų dalys, vykdoma jų statyba ar atliekamas statinio paprastas remontas (S. įstatymo 3 str.).

LAT CBS teisėjų kolegija 2004 m. spalio 13 d. nutartyje c. b. Nr. 3K-3-545/2004 nagrinėdama statybos būdu kuriamo daikto savininko problemą, konstatavo, jog *“statybos metu kuriamo objekto užsakovas yra statytojas. Jis ketina pagamindamas naują daiktą sukurti sau nuosavybės teisę. Taip jis įgyvendina savo ekonominę poreikį sukurti ir turėti daiktą. Statytojas naudoja lėšas statybai, nes jų pagrindu įgyja medžiagas ir užsako darbus naujam daiktui sukurti. Jis naujo daikto sukūrimo santykiuose neturi būti suprantamas kaip faktiškai statybą vykdomas (rangovas, statybininkas ar kt.) ar ją faktiškai užsakantis asmuo (užsakovas), nes gali būti, kad faktiškai statybos darbus atliekantis asmuo naudoja kito asmens lėšas ir daiktą kuria ne sau, o užsakovas gali būti kito asmens atstovas. Pagal Statybos įstatymo 3 straipsnio nuostatas statytojas statybos teisiniuose santykiuose apibrėžiamas kaip investuojantis lėšas į statybą asmuo, kuris kartu atlieka užsakovo funkcijas ar jas paveda atlikti kitam asmeniui. Investuojamos į statybą lėšos priklauso statytojui, o šis daiktinės teisės normų požiūriu yra kuriamo daikto savininkas. Tai gali būti jo nuosavos ar pasiskolintos lėšos, bet abiem atvejais jos nuosavybės teise priklauso tam asmeniui, kuris investuoja į statybą, o faktinis statytojas ar užsakovas jas tik naudoja. Jei asmuo lėšas sutartimi patiki kitam asmeniui investuoti į statybą, bet neperleidžia jam nuosavybės teisių į lėšas, tai lėšų investuotojas turi būti laikomas statomo objekto investuotoju ir gaminamo daikto savininku.”*⁴⁶ Vadinasi, statytojas nebūtinai turi būti užsakovas, taigi jis neprivalo būti statybos rangos sutarties šalis. Investuotojas, finansuojantis statybos projektą, būtų laikomas statytoju ir pastatyto objekto savininku, tačiau užsakovo funkcijas gali pavesti atlikti kitam asmeniui.⁴⁷

LR S. įstatymas, konkrečios statybos rangos sutartys, bei FIDIC⁴⁸ pavyzdinės sutarčių nuostatos be rangovo ir užsakovo (statytojo) numato ir kitų statybos rangos teisinių santykių dalyvių teises, pareigas bei funkcijas. LR S. įstatymo 11 str. išskiria šiuos pagrindinius statybos dalyvius: statytoją (užsakovą), tyrinėtoją, statinio projektuotoją, rangovą, statinio statybos techninį prižiūrėtoją bei tiekėją. Be to, statybos dalyviai taip pat yra statinio projektavimo

⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. spalio 13 d. nutartis civilinėje byloje S.Norvilos įmonė v. Likviduojama 595 - oji GNSB, Nr. 3K-3- 545/2004, bylų kategorija 25.3; 28; 47.3; 126.

⁴⁷ L. Baikštys. Statybos rangos sutarčių sąlygų geros praktikos pavyzdžiai (1) //Lietuvos advokatūra. 2005, Nr. 3-4 (17-18). P. 16.

⁴⁸ FIDIC (*Federation Internationale des Ingenieurs-Conseils*) – tai Tarptautinė inžinierių konsultantų federacija, žr. <http://www1.fidic.org/resources/contracts/>; prisijungimo laikas: 2006-09-15.

valdytojas, kai statytojas (užsakovas) pasirenka statinio projektavimo valdymą kaip projektavimo organizavimo būdą, ir statinio statybos valdytojas, kai statytojas (užsakovas) pasirenka statinio statybos valdymą kaip statybos organizavimo būdą.

Pažymėtina, jog LR S. įstatymas (2 str. 16 p.) numato ir dar vieną alternatyvų statybos organizavimo būdą – “statybą ūkio būdu”, kai statytojas savo rizika, nesudarydamas rangos sutarties, naudodamas savo darbo jėgą, jam priklausančius statybos produktus bei įrenginius, statybos darbus atlieka ir sukuria tinkamai naudoti galimą statinį. Tačiau netgi vykdant statybą ūkio būdu, t. y. nesudarant rangos sutarties, Statybos įstatymas įpareigoja statytoją samdyti statinio statybos vadovą - statybos inžinierių, kuris, atstovaudamas rangovui (kai statyba vykdoma rangos būdu) ar statytojui (užsakovui), (kai statyba vykdoma ūkio būdu) ir įgyvendindamas statinio projektą nuo statybos pradžios iki statinio pripažinimo tinkamu naudoti, vadovauja statybos darbams, kartu yra bendrųjų statybos darbų vadovas, koordinuoja statinio statybos specialiųjų darbų vykdymą bei šių darbų vadovų veiklą ir pagal kompetenciją atsako už pastatyto statinio normatyvinę kokybę. Be to, statant nesudėtingus statinius (paprastų konstrukcijų pastatus, kurių visų patalpų plotų suma yra ne didesnė kaip 80 kvadratinų metrų, kaip tai numato S. įstatymo 2 str. 6 p., arba statinio paprastąjį remontą nesaugomoje teritorijoje, statytojas neprivalo gauti statybos leidimą (S. įstatymo 23 str.).

LR S. įstatymas numato vieną atvejį, kai pats statytojas (kai kuriais atvejais sutampantis su užsakovas) turi rangovo teises ir pareigas, tai reiškia, kad užsakovo ir rangovo asmuo teisine prasme sutampa. Šio įstatymo 15 str. 7 d. nustatyta, jog *“jei statytojas (užsakovas) vykdo statybą ūkio būdu, jis turi šio Įstatymo nustatytas rangovo pareigas ir teises. Šiuo atveju statytojas, jei jis yra fizinis asmuo (turintis statybos, architektūros ar kito techninio profilio aukštąjį ar aukštesnįjį išsimokslinimą) ir stato nesudėtingą statinį savo ar savo šeimos narių reikmėms, gali neturėti verslo liudijimo”*⁴⁹.

Netgi nesudėtingo statinio statytojui, norinčiam apsispręsti, ar sudaryti rangos sutartį su rangovu, ar vykdyti statybą ūkio būdu (iš esmės savo rizika), samdant statinio statybos vadovą, tenka įvertinti savo gebėjimą, kvalifikaciją pačiam valdyti statybos procesą. Darbo autorius siūlo išskirti rangovo privalumus ir trūkumus. Galima išskirti šiuos privalumus, kodėl statytojui vertėtų sudaryti rangos sutartį su rangovu: 1) sutaupomas užsakovo laikas rūpinantis statybos medžiagomis, statybininkų personalu ir darbams atlikti būtiniais įrengimais; 2) rangovas vykdo statomo objekto priežiūrą (atsako už darbų saugą); 3) turima praktika leidžia patikimiau sukomplektuoti ir suderinti medžiagas, be to, paprastai rangovas turi galimybę pirkti medžiagas pigiau; 4) organizuoti savalaikį medžiagų tiekimą į statybą (nei per anksti, nei per vėlai); 5) koordinuoti darbų atlikimą pagal tam tikrą seką, taip, kad statybininkai netrukdytų vieni kitiems ir

⁴⁹ Lietuvos Respublikos statybos įstatymo pakeitimo įstatymas //Valstybės žinios. 2001, Nr. 101 – 3597.

kita. Kita vertus, galima nurodyti trūkumus, kodėl statytojui nevertėtų sudaryti rangos sutarties su rangovu, o vykdyti statybą ūkio būdu, t. y. iš esmės prisiimant sau riziką: 1) rangovo kaip tarpininko ir organizatoriaus paslaugos kainuoja; 2) nors rangovas ir turi galimybę gauti nuolaidų pirkdamas medžiagas, tačiau (nesusitarus priešingai) „statytojas dėl to realiai nesutaupo, nes kainų skirtumas atitenka rangovui“; 3) tikėtina, jog rangovas derybų metu sieks susiderėti dėl didesnės, tačiau statytojui nenaudingos statybų sąmatos; 4) rangovo dalyvavimas, neatleidžia užsakovą (kaip rūpestingą ir atidų asmenį) nuo pareigos kontroliuoti atliekamų darbų kokybę bei rangovo personalo veiksmus ir kita. Darbo autorius išvardija privalumus ir trūkumus, kodėl statytojui būtų naudingiau sudaryti rangos sutartį su rangovu ar, priešingai, vykdyti statybą ūkio būdu (iš esmės savo rizika), norėdamas atkreipti dėmesį, jog nesudėtingo statinio statytojui įstatymų leidėjas suteikia galimybę nesudaryti rangos sutarties, o organizuoti statybą ūkio būdu.⁵⁰

S. įstatymo 12 str. 1d. 5 p. statytoją (užsakovą) įpareigoja organizuoti privalomą statinio statybos techninę priežiūrą (išskyrus nesudėtingus statinius, bei atliekant statinio paprastąjį remontą). Tačiau statytojas (užsakovas) pats gali neturėti reikiamos kvalifikacijos, techninio padalinio. Statytojas (užsakovas) ne visada gali pats atlikti ir kitus statybų eigoje reikalingus atlikti veiksmus, t. y., derinti su rangovu statybos darbus, samdyti kitus asmenis tam tikriems darbams atlikti, tikrinti ir priimti darbus, spręsti neatidėliotinas problemas ir kita. „Todėl laikytina gera praktika užsakovui paskirti reikiamų techninių žinių turintį asmenį ne tik statinio statybos techninei priežiūrai, nurodytai taikytinuose normatyviniuose statybos dokumentuose, bet ir kitoms su statyba susijusioms užsakovo funkcijoms vykdyti ir kartu užsakovui atstovauti atliekant statybos darbus“.⁵¹

Pagal FIDIC nustatytas statybos bei įrangos sutarties pavyzdines sąlygas šalia užsakovo ir rangovo išskiriamas inžinierius, bei nurodoma, jog kai inžinierius vykdo pareigas arba įgaliojimus, nurodytus ar išplaukiančius iš sutarties, turi būti laikoma, kad jis veikia užsakovo vardu (išskyrus atvejus, kai sutartyje nustatyta kitaip) Inžinieriaus funkcijoms priskiriamas užsakovo atstovavimas ir sutarčių sąlygose nurodytų kitų pareigų vykdymas ir, atsižvelgiant į Lietuvos teisinio reglamentavimo specifiką, jam galėtų būti priskirta statinio statybos techninė priežiūra. FIDIC Rangovo projektuojamų statybos ir inžinerinių darbų, elektros ir mechanikos įrenginių projektavimo ir statybos bei įrangos sutarties sąlygos išvardija šias inžinieriaus funkcijas: „1) gali duoti nurodymus rangovui, kurių šis privalo laikytis; 2) derinti su rangovu įvairių pagal sutartį įgyvendintinų veiksmų grafikus (pvz., įrengimų bandymų vietą ir laiką); 3) pareikalauti užsakovo atleisti bet kurį statybvietėje įdarbintą arba į darbų vykdymą įtrauktą asmenį, kuris nuolat blogai vykdo pareigas; 4) gali atlikti rangovo padaryto darbo tikrinimą, apžiūrą, matavimus arba bandymus; 5) gali dalyvauti rangovo

⁵⁰ Darbo autorius išsamiau rangovo pareigas nagrinėja šio darbo 3 skyriuje „Rangos sutarties šalių teisių ir pareigų įgyvendinimo problemos, nagrinėjamos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje“.

⁵¹ L. Baikštys. Statybos rangos sutarčių sąlygų geros praktikos pavyzdžiai (1) //Lietuvos advokatūra. 2005, Nr. 3-4 (17-18). P. 16.

atliekamuose bandymuose ir gali reikalauti rangovą atlikti papildomus bandymus; 7) atmesti įrangą, medžiagas ar darbus, o pagal projektavimo ir statybos bei įrangos sutarties sąlygas - ir projektą, jeigu bandymai parodo esant trūkumų; 8) gali pareikalauti iš užsakovo pašalinti iš statybvietės ar pakeisti įrangą ar medžiagas, kurios neatitinka sutarties sąlygų; 9) teikti rangovui įvairius pranešimus (pvz., apie statybvietės suteikimą); 10) priimti iš rangovo siūlomą darbų programą ir pareikšti pastabas dėl jos sutikimo su sutartimi⁵² ir kt.

Be to, kaip vieną iš svarbiausių FIDIC inžinieriaus atliekamų funkcijų yra išskiriama tai, kad jis įpareigojamas padėti užsakovui ir rangovui pasiekti bendrą susitarimą. „Tokį susitarimą inžinierius stengiasi pasiekti pasitardamas su kiekviena šalimi, tačiau jeigu toks susitarimas nepasiekiamas, inžinieriaus pareiga dėl to priimti teisingą sprendimą. Tiek užsakovas, tiek rangovas privalo vykdyti tokius inžinieriaus sprendimus, kol jie nebus peržiūrėti pagal kitą ginčo nagrinėjimo procedūrą, numatytą sutartyje (3.5 p.). Manytina, kad tokio nesutarimų išsprendimo pranašumas yra greito sprendimo galimybė, nes daugeliu atvejų kokio nors sprendimo priėmimas gali būti objektyviai būtinas. Todėl, nors bendra prasme inžinierius nėra visiškai nešališkas, tačiau gali padėti rasti, bent jau laikinai, abi šalis įpareigojantį susitarimą arba priimti atitinkamą sprendimą.⁵³“

Atsižvelgiant į tai, jog statybos rangos sutartys gali būti parengiamos ir sudaromos atsižvelgiant į FIDIC pateiktas statybos rangos sutarčių pavyzdines nuostatas, kuriose išdėstytos standartinės statybos sutarčių sąlygos, kurios leidžia statinio statybos prižiūrėtojo funkcijas suteikti statinio statybos valdytojui, su sąlyga, jei statytojas (užsakovas) pasirinktų alternatyvų statybos organizavimo būdą, kai statybą ir su ja susijusių kitų statybos techninės veiklos pagrindinių sričių darbus organizuoja statinio statybos valdytojas pagal statytojo (užsakovo) ir statinio statybos valdytojo pavedimo sutartį, o atskiras statinio statybos techninis prižiūrėtojas arba inžinierius apskritai galėtų būti neskiriamas, o statybos techninio prižiūrėtojo ir kitas funkcijas galėtų atlikti statinio statybos valdytojas, kuris veikia kaip statytojo (užsakovo) įgaliotinis valdantis statinio statybą, organizuojantis statinio statybos ir su ja susijusių kitų statybos techninės veiklos pagrindinių sričių darbus, kuriuos atlieka jo pasamdytas šią teisę turintis asmuo (LR S. įstatymo 2 str. 52 p.).

2. 2. Subrangos sutarties šalių - generalinio rangovo ir subrangovo – santykių teisinio reguliavimo problemos

⁵² L. Baikštys. Statybos rangos sutarčių sąlygų geros praktikos pavyzdžiai (1) //Lietuvos advokatūra. 2005, Nr. 3-4 (17-18). P. 16-17.

⁵³Ten pat. P. 17.

Rangos santykiai, kurie pagal savo pobūdį dažnai atsiranda atliekant didelio masto ir sudėtingus darbus, reikalauja, kad juos įgyvendintų įvairių sričių specialistai, kelios skirtingos paskirties įmonės. Šiuo atveju susiklosto skirtingo pobūdžio sutartiniai santykiai tarp užsakovo ir rangovo, bei tarp rangovų. LR CK 6. 650 str. (analogiškai kaip ir Rusijos Federacijos CK 706 str.) pakankamai detalai reguliuoja generalinės rangos sistemos šalių tarpusavio santykius.

Vitrianskis tvirtina, jog rangos sutarties samprata lemia trijų formų rangos sutarčiai būdingus sutartinius santykius.

1.) Pirmojo pobūdžio santykis pasireiškia tuo, kad rangovas prisiima įsipareigojimus įvykdyti visus rangos darbus, darbams atlikti pasitelkdamas trečiuosius asmenis. Tokia sudėtinga sutartinių santykių struktūra, paprastai, yra būdinga rangai. D. I. Mejeris teigė, jog rangovas pats neįsipareigoja atlikti darbus, tiesiog jie bus atliekami kitų asmenų, tad paties rangovo darbas paprastai ne tas, dėl kurio susitarta sutartyje, o pasireiškia vien tik tarpininkavimu tarp šalių, kurios sudaro sutartį, ir dirbančiųjų, kurie atlieka darbą.⁵⁴ Bendroji šiuo atžvilgiu prievolių teisės norma nurodo, jog prievolę visiškai ar iš dalies gali įvykdyti trečiasis asmuo, išskyrus atvejus, kai šalių susitarimas ar prievolės esmė reikalauja, kad skolininkas ją įvykdytų asmeniškai (CK 6. 50 str. 1 d.). CK 6. 650 str. 1 d. įtvirtinta specialioji norma yra dispozityvi, leidžia rangovui savo nuožiūra savo įsipareigojimams įgyvendinti pasitelkti dar ir trečiuosius asmenis. Ir tik, kaip išimtis iš bendros taisyklės, atsižvelgiant į tai, jog darbų vykdytojas turi ypatingos reikšmės užsakovui, sutartyje gali būti nustatyta, kad rangovas asmeniškai vykdo įsipareigojimus (pvz., užsakovui gali būti svarbu, kad skulptūrą sukurtų konkretus skulptorius). Dar viena speciali norma nustato ypatingus padarinius, atsirandančius rangovui tuo atveju, jeigu rangovas sutarčiai įvykdyti pasitelkė subrangovus, pažeisdamas įstatymų ar sutarties nustatytas taisykles. Tokie rangovo veiksmai laikomi prievolės pažeidimu, sukeliančiu atitinkamas pasekmes. LR CK 650 str. 2 d. nustato rangovui atsakomybę už nuostolius, kylančius dėl subrangovo dalyvavimo įvykdant sutartį.

Nors CK 6.650 str. 1 d. nustato rangovo teisę savo prievolėms vykdyti pasitelkti subrangovus, jeigu sutartis nenustato ko kita, tačiau rangos darbų kokybė, iš esmės labiausiai priklauso nuo paties rangovo. Per didelis subrangovų skaičius nevisada teigiamai įtakoja statybos darbų kokybę, efektas gali būti visiškai priešingas – daug vienu metu veikiančių subrangovų gali trukdyti vieni kitiems dirbti. Todėl įprasta statybos rangos sutartyse numatyti subrangovų skaičių ir jų atliekamus darbus (pvz., nustatant darbų, kuriuos privalo atlikti ir pats generalinis rangovas asmeniškai, dalį). FIDIC sutarčių sąlygų 4.4 p. numato, jog galima sąlyga, kad generalinis rangovas dėl kiekvieno subrangovo kandidatūros gautų užsakovo sutikimą. FIDIC statybos sutarčių sąlygų 5 p. numato galimybę šalims numatyti, jog inžinierius turėtų teisę nurodyti

⁵⁴ М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. Договорное право. Общие положения. – Москва: Статут, 1997. С. 40.

rangovui su koku asmeniu sudaryti subrangos sutartį, tuo pačiu rangovas turėtų teisę dėl to pareikšti pagrįstus prieštaravimus⁵⁵.

Rangos sutarties, kai ji vykdoma pasitelkiant trečiuosius asmenis, subjektų tarpusavio ryšių elementari schema tokia: užsakovas sudaro sutartį su rangovu, kuris šiuo atveju vadinamas generaliniu rangovu, o pastarasis subjektas savo ruožtu sudaro sutartį (sutartis) su trečiuoju asmeniu (trečiaisiais asmenimis) – subrangovu (subrangovais). Todėl subrangos sutartyje užsakovo vaidmenį atlieka generalinis rangovas⁵⁶ (**Žr. schema Nr. 1**⁵⁷). LAT CBS teisėjų kolegija 2003 m. rugsėjo 8 d. nutartyje c. b. UAB „Žvaizdrė“ ir ko v. 595-oji GNSB pažymėjo, kad *„užsakovas dėl visų statybos darbų atlikimo sudaro sutartį su viena statybos organizacija – generaliniu rangovu. Rangovas užsakovui yra atsakingas už visus savo ir subrangovų atliktus statybos ir montavimo darbus, jis priima jų atliktus darbus ir perduoda užsakovui visus įvykdytus statybos darbus, užbaigtus statyti objektus. Dėl to užsakovas tik generalinio rangovo sutikimu gali sudaryti sutartis montavimo ir kitokiems specialiems darbams atlikti.“*⁵⁸

Šioje schemoje generalinis rangovas tuo pačiu metu yra ir skolininkas santykiuose su užsakovu ir kreditorius - santykiuose su subrangovu. Todėl rangovas atsako subrangovui už užsakovo veiksmus (nelaiku moka subrangovui už darbą), kita vertus rangovas yra atsakingas užsakovui – už subrangovo veiksmus (už neįvykdytą ar netinkamai įvykdytą subrangovo darbą).⁵⁹

Generalinis rangovas darbams atlikti pasitelkdamas subrangovą neturi teisės visa apimtimi perduoti jam pastato valdytojų teisių. LAT CBS išplėstinė teisėjų kolegija 2004 m. lapkričio 16 d. nutartyje c. b. AB „Lietuvos draudimas“ v. UAB „Seesam Lietuva“ pažymėjo, kad *“statybos laikotarpiu, kai užsakovas renovuojamą statinį yra perdavęs generaliniam rangovui, o šis paveda tam tikrus darbus atlikti subrangovui, generalinis rangovas jam sutartimi suteiktų teisėto pastato valdytojų teisių negali visa apimtimi perduoti subrangovui, nes toks perdavimas neatitiktų generalinio rangovo teisinės padėties statybos procese. (...) Statybos objekto perdavimas subrangovui, kad šis atliktų specialius darbus, nereiškia visų generalinio rangovo teisių į statybos objektą perdavimo. Generaliniam rangovui išlieka atsakomybė prieš užsakovą ir kitus asmenis visą statybos laiką nepriklausomai nuo subrangos sutartimi*

⁵⁵ L. Baikštys. Statybos rangos sutarčių sąlygų geros praktikos pavyzdžiai (1) //Lietuvos advokatūra. 2005, Nr. 3-4 (17-18). P. 17.

⁵⁶ М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. Договорное право. Общие положения. – Москва: Статут, 1997. С. 41.

⁵⁷ Darbo autorius schemą Nr. 1 sudarė (išplėtojo) remdamasis statybos teisės literatūroje pateiktomis schemomis, žr. A. Juodis, A. Luobikienė. Statybos teisė ir draudimas. – Kaunas: Technologija, 2002. P. 256.

⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. rugsėjo 8 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Žvaizdrė“ ir ko v. 595-oji GNSB, Nr. 3K-3-772/2003, bylų kategorija 15.2.1.1.; 47.3.

⁵⁹ М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. Договорное право. Общие положения. – Москва: Статут, 1997. С. 40.

*subrangovui suteiktų teisių apimties.*⁶⁰ Remiantis šiuo išaiškinimu nustatomas generalinio rangovo ir subrangovo santykis su statybos objektu bei jų civilinė atsakomybė už objekte atliktų darbų saugumą. Generaliniam rangovui išlieka atsakomybė, susijusi su nepakankama subrangovo darbų kontrole ir objekto saugumo neužtikrinimu.

2). Sudėtingesnė situacija yra galima tuomet, kai užsakovas sudaro sutartį su generaliniu rangovu tik dėl tam tikros dalies darbų atlikimo, o dėl likusių darbų užsakovas (sutikus generaliniam rangovui) betarpiškai susitaria su kitais rangovais (**Žr. schema Nr. 2**⁶¹). Tokiu būdu generalinės rangos sutarties sistema gali egzistuoti lygiagrečiai su tiesioginių rangos sutarčių sistemomis. Praktikoje dažnai generalinė ranga derinama su kitomis tiesioginėmis sutartimis. Galimas atvejis, kai užsakovas sudaro vieną pastato statybos rangos sutartį su įmone – generaline rangove ir tuo pačiu metu sudaro kitą (kitas) – tiesioginę (- es) sutartį (- is) dėl vandentiekio, kanalizacijos ar kitų darbų su kitomis specializuotomis įmonėmis (tiesioginiais rangovais, kurie yra nepriklausomi nuo generalinio rangovo). Siekiant pašalinti galimus neaiškumus, išvengti neapibrėžtumo šalių tarpusavio santykiuose ir tuo pačiu metu užtikrinti generalinio rangovo interesus CK 6. 650 str. 5 d. nustatyta, kad jeigu generalinis rangovas sutinka, užsakovas turi teisę sudaryti sutartis su kitais asmenimis atskiriems darbams atlikti. Tokiu atveju šie asmenys už sutarties neįvykdymą ar netinkamą įvykdymą atsako tiesiai užsakovui. Tai reiškia jog, pirma, užsakovas, norėdamas tiesiogiai sudaryti kitas rangos sutartis atskiriems darbams atlikti su kitais asmenimis, privalo gauti generalinio rangovo leidimą ir, antra, šalis, betarpiškai sudariusi tokią sutartį, pati tiesiogiai atsako užsakovui už jos neįvykdymą ar netinkamą įvykdymą.

3). Galimas ir trečiasis variantas, pasižymintis tuo, kad rangoje dalyvauja du ar daugiau generalinių rangovų.⁶² Rangos sutartinių ryšių struktūra nepasireiškia vien tik generalinės rangos ir lygiagrečiai su ja egzistuojančių tiesioginių sutarčių sistema. Galimas dar vienas atvejis, kai užsakovas sudaro vieną sutartį, kurioje kontrahентаis yra keli asmenys. Ši situacija suprantama kaip vienas iš asmenų daugeto pasireiškimo prievolėje atveju.

Ši elementari „užsakovo – generalinio rangovo – subrangovo“ schema grindžiama prievolių teisės bendrąja taisykle, kuri nustato netiesioginę skolininko atsakomybę: jeigu skolininkas, vykdydamas prievolę, naudojasi kitų asmenų pagalba, tai jis už tų asmenų veiksmus atsako kaip už savo (CK 6. 38 str. 4 d.). Tai reiškia, kad generalinis rangovas atsako už subrangovą, jei pastarasis neįvykdo prievolės ar netinkamai ją įvykdo (būtent jis turi kompensuoti subrangovo padarytus nuostolius užsakovui). Iš vienos pusės, generaliniam

⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. lapkričio 16 d. nutartis civilinėje byloje AB „Lietuvos draudimas“ v. UAB „Seesam Lietuva“, Nr. 3K-7-466/ 2004, bylų kategorija 67, 39.2.4, 39.4, 39.6.2.11.

⁶¹ Darbo autorius schemą Nr. 2 sudarė (išplėtojo) remdamasis statybos teisės literatūroje pateiktomis schemomis, žr. A. Juodis, A. Luobikienė. Statybos teisė ir draudimas. – Kaunas: Technologija, 2002. P. 256.

⁶² М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. Договорное право. Общие положения. – Москва: Статут, 1997. С. 41.

rangovui numatyta atsakomybė užsakovui už subrangovų prievolių neįvykdymą ar netinkamą įvykdymą, bet iš kitos pusės, generalinis rangovas atsako subrangovams šiuo atveju jau už užsakovo prievolių neįvykdymą ar netinkamą įvykdymą (LR CK 6. 650 str. 3 d.). LAT CBS teisėjų kolegija 2005 m. birželio 8 d. nutartyje c. b. UAB „Stiebas“ v. AB „Viti“ pažymėjo *„kad vertinant, ar subrangovui tenka atsakomybė už netinkamos kokybės statybos darbus, nustatyti, kaip šalys pasiskirstė įsipareigojimus dėl darbų kokybės, t. y. ar tuos darbus užsakęs rangovas turėjo sutartinę pareigą ir realią galimybę kontroliuoti atliekamus darbus. (...) Tokioje situacijoje, kai subrangos sutartimi užsako darbų atlikimą ir juos kontroliuoja rangovas, šis negali remtis galutinio rezultato trūkumais, jei subrangovas sąžiningai bendradarbiavo ir teikė informaciją rangovui apie statybos darbų eigą.“*⁶³ Tokiais atvejais užsakovui už tinkamą prievolės įvykdymą yra atsakingas rangovas, todėl jis negali pasiteisinti, kad prievolės neįvykdė ar ją netinkamai įvykdė jo pasitelkti tretieji asmenys. Tokiais atvejais skolininkas kreditoriui atsako ir už savo ir už trečiųjų asmenų veiksmus (CK 6. 246 str. 2 d. 6. 257 str.).

CK 6. 38 str. 4 d. ir 6. 246 str. 2 d. nurodomas netiesioginės atsakomybės principas, kurio pagrindu gali būti nustatyta, kad žalą privalo atlyginti asmuo, kuris tos žalos nepadarė, bet yra atsakingas už žalą padariusio asmens veiksmus. Netiesioginės atsakomybės atveju, kaip tai ir numato CK 6. 650 str. 3 d., žalą privalo atlyginti ne ją tiesiogiai padaręs, o kitas asmuo. Taigi aptariamam netiesioginės atsakomybės rangos teisiniuose santykiuose atveju žalą padaręs asmuo ir atsakomybės subjektas nesutampa. Atsakingas asmuo (generalinis rangovas) privalo kontroliuoti žalą padariusio asmens (subrangovo) veiksmus, o atsakovo (generalinio rangovo) elgesio neteisėtumas pasireiškia netinkamu šios pareigos (nepakankamos kontrolės, koordinavimo funkcijų) vykdymu.

CK 6. 257 str. įtvirtinta norma nustatanti atsakomybę už trečiųjų asmenų veiksmus, kurioje nurodoma, jog skolininkas pasitelkęs prievolei įvykdyti trečiuosius asmenis, atsako kreditoriui, kai prievolė neįvykdyta ar netinkamai įvykdyta dėl šių trečiųjų asmenų kaltės, jeigu įstatymai ar sutartis nenumato, kad atsako tiesioginis vykdytojas. Remiantis šia norma generaliniam rangovui sudarius subrangos sutartį su subrangovu, kuris rangovo ir užsakovo rangos sutartinių santykių atžvilgiu yra trečiasis asmuo, subrangovui vykdant rangovo (skolininko) prievolę, užsakovui (kreditoriui) už netinkamą prievolės įvykdymą visvien atsako generalinis rangovas. Tačiau CK 6. 257 str. įtvirtinta norma yra dispozityvus pobūdžio, todėl šalys (rangovas ir užsakovas) gali susitarti, jog atsako ne skolininkas (rangovas), bet trečiasis asmuo (subrangovas), tiesiogiai vykdęs prievolę.

⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. birželio 8 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Stiebas“ v. AB „Viti“, 3K-3-334/2005, bylų kategorija 52.3.

3. RANGOS SUTARTIES ŠALIŲ TEISIŲ IR PAREIGŲ ĮGYVENDINIMO PROBLEMOS, NAGRINĖTOS LIETUVOS AUKŠČIAUSIOJO TEISMO PRAKTIKOJE

3. 1. Rangos sutarties šalių pareiga bendradarbiauti įgyvendinant savo teises ir pareigas

Prieš pradėdant nagrinėti konkrečių rangos sutarties šalių teisių ir pareigų įgyvendinimo problemas, svarbu pažymėti, jog, remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, rangos sutarties šalys, įgyvendindamos konkrečioje sutartyje nustatytas teises ir pareigas, turi laikytis bendrųjų civilinės teisės, prievolių ir sutarčių vykdymo principų, o ypač privalo sąžiningai *bendradarbiauti*, derinti savo veiksmus, kadangi rangos sutarties šalis sieja sudėtinga ir paini priešpriešinių teisių ir pareigų sistema (ranga - dvišalė sutartis), t. y. rangovas turi pareigą atlikti tam tikrą darbą savo rizika pagal kitos šalies (užsakovo) užduotį ir perduoti šio darbo rezultatą užsakovui, o savo ruožtu užsakovas – turi pareigą priimti rangovo atliktą darbą ir už jį sumokėti.⁶⁴ Iš esmės visų rangos sutarties šalių teisių ir pareigų tinkamas įgyvendinimas priklauso nuo bendradarbiavimo principo laikymosi sutartinių santykiu metu.

Prievolių teisės bendroji norma numato, jog kiekviena šalis, turi atlikti savo pareigas kuo ekonomiškiau ir vykdydama prievolę bendradarbiauti su kita šalimi (CK 6. 38 str. 3 d.). Atitinkamai sutarčių teisės normoje, įtvirtintoje CK 6. 200 str. 2 d., numatyta, jog vykdydamos sutartį, šalys privalo bendradarbiauti ir kooperuotis. Bendradarbiavimo (kooperavimosi) principas yra išvestas iš sąžiningumo principo. Šalių pareiga kooperuotis (bendradarbiauti) reikalauja, kad rangos sutarties šalys sudarytų tinkamas sąlygas prievolei vykdyti, prireikus keistųsi reikiama informacija, laiku praneštų apie kliūtis, kurios trukdo įvykdyti prievolę.

Rangos sutarties šalių pareiga bendradarbiauti įtvirtinta CK 6. 691 str., kuris įpareigoja statybos rangos sutarties šalis sutarties vykdymo metu bendradarbiauti, t. y. kooperuotis. Tuo atveju, jeigu kyla kliūčių, trukdančių tinkamai įvykdyti sutartį, kiekviena sutarties šalis privalo imtis visų nuo jos priklausančių protingų priemonių toms kliūtims pašalinti. Tačiau šalis, kuri šios pareigos neįvykdo, praranda teisę į nuostolių, padarytų dėl atitinkamų kliūčių nepašalinimo, atlyginimą (CK 6. 691 str. 1 d.). Statybos rangos sutartyje numatytais atvejais ir numatyto dydžio susidariusių kliūčių šalinimo išlaidos privalo atlyginti kita šalis (CK 6.691 str. 2 d.).

LAT, nagrinėdamas ginčus, kylančius iš rangos teisinių santykių, ne kartą yra pabrėžęs šalių pareigą bendradarbiauti, vykdamas rangos sutartyje numatytus šalių įsipareigojimus. Kasacinis teismas 2002 m. gegužės 29 d. nutartyje c. b. UAB “Remolita ir v. UAB “Autopartis” nurodė, jog „*abiejų šalių veiksmai vykdamas sudarytą sutartį vertintini ir vieno pagrindinių*

⁶⁴ Rangos sutarties dvišalį pobūdį darbo autorius nagrinėjo šio magistrinio darbo 1. 1. 3 poskyryje.

prievolių vykdymo principų - šalių bendradarbiavimo principo - požiūriu. Laikytis šio principo ypač svarbu vykdant prievoles, atsirandančias rangos sutarties pagrindu. Tačiau bylos medžiaga leidžia daryti išvadą, kad tiek užsakovas, tiek ir rangovas šį principą pažeidė. Antai užsakovas, neketindamas mokėti avanso, nė karto apie tai neįspėjo rangovo; sutartį nutraukė iš anksto neįspėjęs rangovo. (...) Faktą, kad bendradarbiavimo pareigą pažeidė ir rangovas, patvirtina tai, kad jis nederino su užsakovu architekto A. Daugulio parengto projekto, neinformavo užsakovo apie darbų eigą⁶⁵“.

LAT 2004 m. gruodžio 22 d. nutartyje c. b. E. Valionio IĮ „Egistena” v. AB „Hermis investicija” konstatavo, kad „teisėjų kolegija iš esmės sutinka su kasaciniame skunde išdėstytu argumentu, kad vykdant rangos sutartį, ypač svarbu laikytis šalių bendradarbiavimo (kooperavimosi) principo, tačiau kartu kolegija pažymi, kad ši pareiga vienodai svarbi abiem sutarties šalims, ir viena iš šalių, pati nesilaikiusi bendradarbiavimo pareigos, neturi teisės panaudoti kitos šalies bendradarbiavimo stokos prieš ją kaip pagrindo atsisakyti vykdyti savo prievolę.⁶⁶“ Kasacinis teismas šioje byloje suformuluotą bendradarbiavimo pareigos statybos rangos sutartiniuose santykiuose aiškinimo nuostatą pakartojo ir kitoje 2005 m. liepos 11 d. priimtoje nutartyje c. b. Edvinas Mamedovas v. UAB „Mindija“, kurioje Aukščiausiasis Teismas, be jau minėtos formuluotės, dar atsižvelgdamas į konkrečias bylos aplinkybes, nurodė, jog „kolegija, atsižvelgdama į ieškovo (užsakovo) bendradarbiavimo su atsakovu stoką sprendžiant trūkumų pašalinimo klausimus, taip pat vadovaudamasi sąžiningumo, protingumo ir teisingumo principais (CK 1.5 straipsnis), nusprendžia apeliacinės instancijos teismo sprendimą pakeisti ir sumažinti ieškovui iš atsakovo atlygintinos žalos dydį iki 8000 Lt.⁶⁷“ Šioje byloje Kasacinis teismas remdamasis CK 6. 691 str. ir 1.5 str. įtvirtintais principais sumažino užsakovui iš rangovo priteisiamos žalos dydį.

3. 2. Rangos darbų kainos nustatymo ir mokėjimo tvarkos už rangovo atliktus darbus probleminiai aspektai

3. 2. 1. Sutarties sąlyga dėl darbų kainos

CK 6. 653 str. (analogiškai kaip ir Rusijos Federacijos CK 709 str.) įtvirtinta bendroji rangos sutarties norma numato, kad rangos sutartyje nurodoma darbų kaina arba jos

⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. gegužės 29 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Remolita ir v. UAB „Autopartis”, Nr. 3K-3-795/2002, bylų kategorija 47.3.

⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje E.Valionio IĮ „Egistena” v. AB „Hermis investicija” Nr. 3K-3-685/2004, bylų kategorija 47.3.

⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. liepos 11 d. nutartis civilinėje byloje Edvinas Mamedovas v. UAB „Mindija“, Nr. 3K-3-371/2005, bylų kategorija 52.3; 121.11.

apskaičiavimo būdas ir kriterijai. Todėl CK 6. 653 str. 1 d. nurodoma taikyti CK 6.198 str. 1 d. pateiktą sutarties kainos nustatymo taisyklę, kuri, jei sutartyje nėra susitarta dėl darbų kainos, leidžia nustatyti tokią kainą, kurią sutarties sudarymo metu toje verslo srityje buvo įprasta imti už tokį pat įvykdymą atitinkamomis aplinkybėmis, o jeigu ši kaina neegzistuoja, - atitinkančią protingumo kriterijus kainą.

Išimtis yra tuo atveju, kai viena šalis reikalauja nustatyti sutartyje tokią sąlygą arba ši sąlyga priskiriama esminėms sutarties sąlygoms ir įstatyme ar kitame teisės akte yra įtvirtinta, jog ši sąlyga sutartyje turi būti nustatyta. CK nurodo tokią sąlygą nustatyti vartojimo rangos (CK 6. 676 str.) ir statybos rangos (CK 6.681 str. ir 6.687 str.) sutartyse.

Paprastai sutarties kaina susideda iš dviejų dalių: rangovo atlikto darbo atlyginimo ir jo turėtų išlaidų kompensavimo (CK 6. 653 str. 2 d.).

Architektūros ir statybų agentūros „ASA“ interneto puslapyje pateiktame UAB „Sistela“ generalinio direktoriaus A. Vaitkevičiaus straipsnyje „Statybos kainos apskaičiavimo ypatumai, sudarant rangos darbų sutartis“ nurodoma, jog *“apskaičiuojant statybos rangos darbų kainą sutartyse, statytojas (užsakovas) gali iš anksto numatyti, kokią pirkimų ar darbų dalį jis atliks pats. Tokiais atvejais, nustatant statybos darbų sutartinę kainą, iš bendros skaičiuojamosios kainos turi būti minusuojama ne tik užsakovo tiekiamų medžiagų ir numatytų savarankiškai atlikti darbų kainos, bet ir visi priskaitymai, apskaičiuojami pagal skaičiuojamosios kainos reikalavimus nuo tos darbų ar medžiagų dalies. Sudarant tokias sutartis, kuriose yra numatyta, kad dalį medžiagų užsakovas pats pirks ir pristatys į statybos vietą, rangovo statybos darbų kainos apskaičiavimuose užsakovo medžiagos atitinkamai pažymimos, apskaičiuojami jų kiekiai, o medžiagų kainos ir su jų pristatymu susijusios išlaidos prilyginamos nuliui.”*⁶⁸

Kai kainai pritaria sutarties šalys, ji tampa sutarties sąlyga. Kaina paprastai atsispindi sąmatoje, kuri šalių sutarimu tampa sutarties sąlyga, CK 6. 653 str. 3 d. nurodoma, jog laikoma, kad susitarta dėl kainos nuo to momento, kai sąmatą patvirtina užsakovas.

Konkreči ir apytikrė rangos darbų kainos. Rangos sutartyje numatytiems darbams atlikti gali būti nustatomos dviejų rūšių kainos (atitinkamai ir sąmatos): konkreči ir apytikrė. Kaina (tuo pačiu ir sąmata) gali būti: 1) *konkreči* (tiksliai nustatyta, - fiksuota) arba 2) *apytikrė* (vienetinė), t. y. sutartyje nustatoma tik kainos nustatymo tvarka. Vienetinės kainos paprastai nustatomos ir mokamos už faktiškai atliktus atskirus darbus, t. y. atliktų darbų vertė nustatoma proporcingai pagal rangovo atliktų darbų, panaudotos medžiagos, mechanizmų darbo kainą. Fiksuota kaina paprastai nustatoma už bendrą darbų visumą, kai mokama už iki galo, t. y. “iki rakto” (“*turn-key*”), pastatytą objektą. Rangos sutarties šalys gali susitarti ir dėl konkrečios ir apytikrės kainos

⁶⁸ A. Vaitkevičiaus. “Statybos kainos apskaičiavimo ypatumai, sudarant rangos darbų sutartis” // <http://www.asa.lt/cgi-bin/str1.cgi?grp=43> . Prisijungimo laikas: 2006.10.04.

(ar sąmatos) tam tikro derinio, pvz. iš anksto žinomiems darbams gali būti nustatoma konkreti kaina, o rangos darbų proceso metu atlikti papildomi darbai nustatomi pagal apytikrės kainos modelį. Užsakovui norint didesnio aiškumo dėl mokėtinės statybos rangos kainos kintama statybos rangos kaina jam gali būti nepriimtina. Tokiu atveju fiksuota sąmata gali būti nustatyta statybos rangos sutartyje kartu numatant rangovo pareigą už sutartyje nurodytą kainą atlikti visus darbus reikalingus visiškai užbaigti objektą (statyba “iki rakto”)⁶⁹. FIDIC statybos rangos pavyzdinės sutarčių nuostatos numato ir kitas priemones, sumažinančias su mokėjimais susijusias rizikas: dalies statybos rangos kainos sumokėjimas avansu, reikalavimai rangovui pateikti savo įsipareigojimų įvykdymo pinigines garantijas, reikalavimai pagal rangovo prašymą užsakovui pateikti įrodymus apie pasirengimą įvykdyti savo finansinius įsipareigojimus ir kt.⁷⁰

Specialioje inžinerinių ir statybos darbų projektavimo literatūroje⁷¹ analizuojamos FIDIC statybos rangos sutartys, bei pateikiamas kainos nustatymo mechanizmas, leidžiantis pasirinkti tinkamiausią statybos rangos sutarties modelį, bei subalansuoti rangos sutarties šalių rizikas. Išskiriami trys pagrindiniai statybos rangos sutarčių modeliai: 1) fiksuotos kainos sutartys; 2) kompensuojančios faktines išlaidas sutartys; 3) mišrios sutartys.

Taigi remiantis tuo, kas išdėstyta, galima teigti, kad mišriuoju principu nustatyta kaina, turinti tiek fiksuotos, tiek ir išlaidas kompensuojančios kainos nustatymo principų bruožų yra pranašesnė nei fiksuotoji (konkrečioji) kaina, o faktinių išlaidų kompensavimo principu nustatyta kaina efektyvumo požiūriu nusileidžia kitoms dviem.

Rangos darbų kainos didinimas dėl papildomų darbų atlikimo. CK 653 str. 4 d. numatyta, jog tuo atveju, kai būtina atlikti papildomų darbų arba dėl kitų svarbių priežasčių rangovui tenka didinti kai kurių darbų kainą (pvz., statant pastatą paaiškėjo, kad būtina sutvirtinti pastato pamatus, dėl grimztančio grunto), jis privalo apie tai laiku pranešti užsakovui. LAT CBS kolegija 2003 m. spalio 8 d. nutartyje c. b. UAB “Korena” v. UAB “Turneka” konstatavo, kad *“ieškovas negali reikalauti apmokėti už darbus, dėl kurių nebuvo susitarta. (...) Kai būtina atlikti papildomų darbų arba dėl kitų svarbių priežasčių rangovui tenka didinti kainą, jis privalo apie tai laiku pranešti užsakovui. Jeigu rangovas laiku neįspėja užsakovo, kad yra būtina didinti darbų kainą, jis privalo įvykdyti sutartį už joje nustatytą kainą (CK 6.653 str.) Byloje nėra*

⁶⁹ L. Baikštys. Statybos rangos sutarčių sąlygų geros praktikos pavyzdžiai (1) // Lietuvos advokatūra. 2005, Nr. 3-4 (17-18). P. 20.

⁷⁰ Ten pat.

⁷¹ Vienkartinės apskaitos fiksuotosios kainos (*LSTK – Lump sum turn key*) statybos rangos sutartys vertinamos gana palankiai, kadangi jos aiškiai paskirsto atsakomybę ir leidžia sumažinti rangos sutarties šalių rizikos lygį. Mišrus sutarčių tipas (tarpinis tarp fiksuotų ir išlaidas kompensuojančių) apima premiją - baudą, ir planuotas kainas, priverčiančias rangovą tvarkingai paskirstyti lėšas neaukojant kokybės. Remiantis verbalinės analizės metodu nustatyta, kad skatinamoji sutartis yra pranašesnė nei fiksuotosios kainos sutartis, o faktinių išlaidų sutartis efektyvumo požiūriu nusileidžia kitoms dviem. žr., L. Ustinavičius, A. Andruškevičius, V. Kutut, R. Baltsevič, A. Barvidas. Inžinerinių ir statybos projektavimo darbų sandorių verbalinė analizė // Ūkio technologinis ir ekonominis vystymas. – Vilnius: Technika. 2005, Nr. 1. P. 36 – 49.

duomenų, jog rangovas būtų pranešęs užsakovui, kad rangos sutartyje ir priede prie šios sutarties nėra numatyti paruošiamieji darbai, t.y. yra būtina atlikti sutartimi neaptartus darbus“⁷². Tačiau jeigu užsakovas nesutinka padidinti kainą, rangovas turi teisę atsisakyti sutarties. Tokiu atveju rangovas turi teisę reikalauti iš užsakovo sumokėti už atliktus darbus. Jeigu rangovas laiku neįspėja užsakovo, kad yra būtina didinti darbų kainą, jis privalo įvykdyti sutartį už joje numatytą kainą (CK 653 str. 4 d.).

Galima ir kita situacija, kai rangovas, nepranešęs užsakovui apie būtinybę atlikti papildomus darbus, iš karto, savo iniciatyva, imasi juos atlikti, tikėdamasis, kad užsakovas sumokės už juos. Tačiau užsakovas turi teisę nemokėti už tuos rangovo atliktus papildomus darbus, kuriems užsakovas nedavė sutikimo. Nutartyje, priimtoje 2003 m. gegužės 7 d. nagrinėjant c. b. UAB „Towage & Marine Assistance“ v. AB „Klaipėdos hidrotechnika“ LAT CBS kolegija konstatavo, kad „rangos darbai, už kuriuos rangovas reikalauja atlyginimo, turi būti užsakovui žinomi, atliekami su jo sutikimu (...). Rangovas, vykdydamas užduotį pagal rangos sutartį, atsižvelgiant į kooperavimosi principo reikalavimus, apie atliekamus darbus, jų trukmę, kainą ir kitas reikšmingas sąlygas, ypač, kai jos konkrečiai neatsispindi sutartyje, privalo nuolat informuoti užsakovą. Neįvykdžius šios pareigos, rangovo reikalavimas atlyginti už atliktus darbus, nenumatytus sutartyje, neatitinka sutarties laisvės principo, nes užsakovui nebuvo suteikta galimybė laisvai nuspręsti, ar jam priimtinos darbų atlikimo sąlygos“⁷³.

Rangos darbų kainos keitimas. Praktikoje rangos sutarties šalims dažnai kyla klausimų dėl galimybės, pasikeitus tam tikroms aplinkybėms, keisti sutartą kainą (sąmatą), kai rangos sutartis jau sudaryta. Jeigu kainą ir gali būti keičiama – kokiais atvejais.

Jeigu sutartyje nurodyta konkreti darbų kainą, rangovas neturi teisės reikalauti ją padidinti, o užsakovas – sumažinti. Negalima keisti kainos taip pat ir tais atvejais, kai rangos sutarties sudarymo momentu nebuvo galima tiksliai numatyti viso darbų kiekio arba visų darbams atlikti būtinų išlaidų (CK 6. 653 str. 5 d.). Tai imperatyvi, rangos teisinius santykius reglamentuojanti, CK įtvirtinta norma, kuri nustato konkrečios kainos (ar konkrečios sąmatos) principą, draudžiantį keisti kainą. Svarbu pažymėti, jog LAT CBS teisėjų kolegija 2006 m. spalio 30 d. nutartyje c. b. „Estinos arka“ v. „Lelija“, nuosekliai išaiškino, kad „šalys, nustatančios statybos rangos sutartyje konkrečių kainą, privalo prisiimti tokio susitarimo pasekmes. Kainos keitimas galimas tais atvejais, kai sulygta statybos kaina yra orientacinė, apytikrė, arba kai kaina nenurodyta, o tik susitarta dėl jos nustatymo kriterijų. Konkrečios kainos keitimas prievolių vykdymo metu gali būti tik išimtiniais atvejais. Tokias išimtis nustato bendrosios

⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. spalio 8 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Korena“ v. UAB „Turneka“, Nr. 3K-3-939/2003, bylų kategorija 47.1., 47.3.

⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. gegužės 7 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Towage & Marine Assistance“ v. AB „Klaipėdos hidrotechnika“, Nr. 3K-3-572/2003, bylų kategorija 47.1, 31.4.

rangos normos, konkrečiai – CK 6.653 straipsnio 6 dalis bei specialios statybos rangos sutartis reglamentuojančios normos – CK 6.684 straipsnio 4 dalis ir 6.685 straipsnis. Sutartyje sulygtos konkrečios kainos keitimo pagrindai: **a)** rangovo tiekiamų medžiagų ir įrengimų arba paslaugų, kurias rangovui teikia tretieji asmenys, kaina padidėjo iš esmės, o šių kainų padidėjimo jis negalėjo numatyti sutarties sudarymo momentu (CK 6.653 straipsnio 6 dalis); **b)** statybos metu būtina atlikti darbus, nenumatytus normatyviniuose statybos dokumentuose (CK 6.684 straipsnio 4 dalis); **c)** užsakovas pakeičia sutarties dokumentus ir dėl to reikia papildomų darbų, kurių kaina viršija 15 proc. sutartyje numatytos bendros statybos darbų kainos. Statybos rangos specialios taisyklės konkretizuotos: CK 6.685 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad rangovas turi teisę reikalauti perskaičiuoti sutarties kainą, jeigu dėl ne nuo jo priklausančių aplinkybių statybos darbų kaina padidėjo daugiau kaip 15 proc. Ši speciali teisės norma nustato vieną kainos padidėjimo iš esmės kriterijų – padidėjimas turi viršyti 15 proc. sulygtos rangos darbų kainos.

Nagrinėjamoje byloje rangovas teigia, kad jis negalėjo numatyti statybos darbų kainos, nes pradėjo statybą be techninio projekto ir sąmatos. Tokių veiksmų rizika tenka rangovui, nes jis privalo vykdyti statybos darbus pagal sutartį ir atitinkamus projektus (...). Rangovas informavo apie tai užsakovą ir siūlė keisti sulygtą kainą, tačiau, pastarajam nesutikus, nesiėmė jokių teisinių priemonių, kad atkurtų sutartinių prievolių pusiausvyrą (...). Jeigu reikalaujama atlikti darbus, kurie nebuvo numatyti statybos dokumentuose, tai užsakovui atsisakius padidinti kainą, rangovas gali sustabdyti tų darbų atlikimą (CK 6.684 straipsnis). Jeigu faktiškai statybos kaina padidėjo 15 proc., užsakovui atsisakius keisti sutartį, rangovas sutartį gali pakeisti teismine tvarka (CK 6.204 straipsnio 3 dalis). Nagrinėjamoje byloje nustatyta, kad užsakovas atsisakė keisti sulygtą konkrečią kainą statybos rangos sutartyje, o rangovas dėl sutarties pakeitimo į teismą nesikreipė, sutartį įvykdė, todėl prarado įstatyme įtvirtintą galimybę reikalauti pakeisti sutarties sąlygas arba sutartį nutraukti.⁷⁴

Rangos darbų kainos keitimas (didinimas) dėl esminių rangos sutarties vykdymo pokyčių (iš anksto nenumatyto ir esminio žaliavų ir paslaugų pabrangimo). CK 6. 653 str. 6 d. numato, jog kai rangovo tiekiamų medžiagų ar įrenginių kaina arba paslaugų, kurias rangovui teikia tretieji asmenys (pvz., elektros, dujų, vandens, statybinių medžiagų ar kt.), kaina „padidėja iš esmės“ jau po sutarties sudarymo, t. y. toks pakeitimas galimas tik su sąlyga, kad šios aplinkybės negalėjo būti numatytos sudarant sutartį. Tokiais atvejais rangovas turi teisę reikalauti padidinti nustatytą kainą. Jeigu užsakovas visgi su tuo nesutiktų, rangovui reikalaujant sutartis teismo gali būti nutraukta. LAT CBS kolegija 2004 m. spalio 13 d. nutartyje priimtoje c.

⁷⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. spalio 30 d. nutartis civilinėje byloje „Estinos arka“ v. „Lelija“, Nr. 3K-3-543/2006 (S), bylų kategorija 52.1, 21.5.

b. Stasio Norvilos įmonė v. 595 likviduojama GNSB - oji išaiškino, kad *“šių normų taikymas yra susijęs su sutarties vykdymo suvaržymu, kuris iš esmės pakeičia sutartinių prievolių pusiausvyrą. Vienas iš tokios pusiausvyros pažeidimo variantų yra iš esmės padidėjusi įvykdymo kaina (CK 6.204 str. 2 d.). Tai būtų situacija, kai tarp šalių vykdoma ta pati sutartis, t.y. vykdoma pradinė darbų apimtis, bet ne atliekami papildomi darbai, kurie aiškiai išeina iš pradinio šalių susitarimo ribų. Teismai nustatė, kad ieškovo prašymu buvo atlikti papildomi darbai, kurie buvo jo priimti ir iš dalies atskirai apmokėti (...). Tuo tarpu CK 6.204, 6.253, 6.285 str. normos taikomos tuomet, kai darbų kaina didėja dėl esminių tos pat sutarties vykdymo pokyčių.*⁷⁵“

CK 6. 204 str. (į kurią nukreipia CK 6. 653 str. 6 d.) aptaria sutarties vykdymą, atsižvelgiant į po jos sudarymo pasikeitusias aplinkybes (*rebus sic stantibus*), tačiau ši sutarties privalomumo išimtis leidžiama tik esant aplinkybėms, atitinkančioms CK 204 str. 2 d. pateiktus kriterijus: 1) tos aplinkybės atsiranda arba nukentėjusiai šaliai tampa žinomos po sutarties sudarymo, t. y. aplinkybėmis, kurios jau buvo sudarant sutartį ir kurias privalanti vykdyti sutartį šalis žinojo arba turėjo žinoti, šalis negali remtis, nes sudarydama sutartį tokiomis sąlygomis ji prisiėmė jos vykdymo pasunkėjimo riziką.⁷⁶ 2) tų aplinkybių nukentėjusi šalis sutarties sudarymo metu negalėjo protingai numatyti, 3) tų aplinkybių nukentėjusi šalis negalėjo kontroliuoti, t. y. jos turi nepriklausyti nuo šalies valios, 4) nukentėjusi šalis nebuvo prisiėmusi tų aplinkybių atsiradimo rizikos. Tačiau šio straipsnio 3 d. nurodoma, jog nukentėjusiosios dėl esminio sutarties vykdymo sąlygų pasunkėjimo šalies kreipimasis į kontrahentą dėl sutarties pakeitimo nesuteikia jai teisės sustabdyti sutarties vykdymą. Per protingą terminą šalis nesusitarus dėl sutarties pakeitimo abi šalys gali šiuo klausimu kreiptis į teismą, kuris gali arba nutraukti sutartį, arba pakeisti sutarties sąlygas taip, kad būtų atkurta šalių sutartinių prievolių pusiausvyra (CK 6. 204 str. 3 d.).

3. 2. 2. Mokėjimo tvarkos už rangovo atliktus darbus ir prievolių, kylančių iš rangos sutarties, įvykdymo užtikrinimo probleminiai aspektai

Pagal bendrą taisyklę už rangovo atliktų darbų rezultata sumokama nuo jo perdavimo užsakovui momento. Jeigu rangos sutartyje nenumatyta sąlyga, nustatanti atliekamų darbų ar atskirų jų etapų apmokėjimą iš anksto, užsakovo pareiga sumokėti rangovui už jo atliktus darbus atsiranda nuo perdavimo momento, savaime aišku, su sąlyga, kad darbai atlikti tinkamu būdu ir

⁷⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. spalio 13 d. nutartis civilinėje byloje Stasio Norvilos įmonė v. 595 - oji GNSB, Nr. 3K-3-545/2004, bylų kategorija 25.3; 28; 47.3; 126.

⁷⁶ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmas tomas. – Vilnius: Justitia, 2003. P. 270.

per nustatytą terminą (CK 6. 655 str. 1 d., analogiškai kaip ir Rusijos Federacijos CK 711 str. 1 d.). Atitinkamai statybos rangos atveju užsakovas privalo apmokėti už atliktus statybos darbus statybos rangos sutartyje nustatytais terminais ir tvarka. Tačiau šalims leidžiama susitarti, kad darbai bus apmokami etapais arba visa sutarties kaina bus sumokėta po objekto priėmimo (CK 6.687 str. 1 ir 2 d.). Taigi tokia pati atsiskaitymo tvarka yra taikoma tiek atsiskaitymas už visus rangos darbus, tiek sutartyje numatytais atvejais už atskirus darbų etapus, t. y. bendru atveju - po visų darbų priėmimo (ar atitinkamai jų etapų rezultato priėmimo), o išimtinai rangos sutartyje numatytu atveju - iš anksto.

Rankpinigiai ir mokėjimas avansu už rangovo atliktus darbus. Mokėjimas avansu už visą darbą ar atskirus darbų etapus arba rankpinigiai, kuriais siekiama užtikrinti prievolės įvykdymą, nėra šalims privalomi, todėl rangovas turi teisę reikalauti išmokėti jam avansą ar rankpinigius tik rangos sutartyje numatytais atvejais (CK 6. 655 str. 2 d.). Tuo atveju, kai užsakovas duoda rangovui avansą, o pastarasis darbų neįvykdo, tai rangovas privalo grąžinti avansą užsakovui. Kitaip yra su rankpinigiais. Remiantis CK 6. 100 str., jeigu už sutarties neįvykdymą atsako davusi rankpinigius šalis (užsakovas), rankpinigiai lieka rangovui, tačiau jeigu už sutarties neįvykdymą atsako gavusi rankpinigius šalis (rangovas), ji privalo sumokėti užsakovui dvigubą rankpinių sumą. Rankpinigiai nors ir turi bendrų požymių su mokėjimu avansu, tačiau nėra jam tapatūs. LAT CBS išplėstinė teisėjų kolegija 2000 m. vasario 2 d. c. b. Ž. Stankevičius v. H. Chadakevičius konstatavo, kad „*tik rankpinigiams būdingas trijų funkcijų (mokamosios, įrodomosios ir užtikrinamosios) visetas leidžia atskirti juos nuo avansinio mokėjimo. Avansas, kaip ir rankpinigiai, atlieka mokėjimo funkciją (įskaitomas į būsimus mokėjimus), gali atlikti įrodomąją funkciją (tiek galiojančiam reikalavimui, tiek ir susitarimui sudaryti sutartį ateityje). Bet skirtingai nuo rankpinių, avansas niekada neatliks užtikrinamosios funkcijos, t.y. šalis, sumokėjusi avansą, turi teisę reikalauti jį grąžinti visais sutartinių įsipareigojimų nevykdymo atvejais, o šalis, gavusi avansą, jokiais aplinkybėmis neturi jo grąžinti dvigubai.*“⁷⁷.

Neatsižvelgiant į tai, jog šalis, kuri atsako už sutarties neįvykdymą, praranda rankpinigius, be to, ji turi kompensuoti nukentėjusiai antrajai šaliai atsiradusius nuostolius, įskaitant rankpinigius, t. y. sutartį pažeidęs kontrahentas privalo atlyginti dar ir nuostolius tiek, kiek jų suma viršija rankpinių sumą. O, kaip jau buvo minėta, kai užsakovas duoda rangovui avansą, o pastarasis darbų neįvykdo, tai rangovas privalo grąžinti užsakovui tik avansu gautą sumą. Pažymėtina, jog avansas, kuris neatlieka prievolių įvykdymo užtikrinimo funkcijos, atitinka tikrai rangovo interesus, o rankpinigiai vienodai tenkina ir užsakovo, ir rangovo

⁷⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. vasario 2 d. nutartis civilinėje byloje Ž. Stankevičius v. H. Chadakevičius, Nr. 3K-7-23/2000, bylų kategorija 43.

interesus⁷⁸. Todėl užsakovui, sudarant rangos sutartį, tikslinga aiškiai joje numatyti sąlygą dėl rankpinigių. Kasacinis teismas pabrėžė, jog „*pinigų suma, perduodama skolininko kreditoriui pripažįstama rankpinigiais tik tada, kai šalys rankpinigių perdavimo momentu suprato (ir tinkamai iformino), kokias funkcijas turi atlikti perduodama rankpinigių suma. Jei kurios nors iš funkcijų (mokėjimo, įrodomosios ar užtikrinamosios) šalys nenumatė (tinkamai neįformino), tai perduotos kreditoriui sumos negalima laikyti rankpinigiais*“⁷⁹. Be to, susitarimas dėl rankpinigių, neatsižvelgiant į jų dydį, turi būti rašytinis, nes, priešingu atveju rašytinės formos nesilaikymas susitarimą dėl rankpinigių daro negaliojantį (CK 6. 99 str.).

Statinio savininko prievolės, kylančios iš rangos sutarties, užtikrinimas priverstine hipoteka. Atskiro aptarimo reikalauja priverstinės hipotekos taikymas rangos santykiuose. Nors rangos sutartį reglamentuojančios normos konkrečiai nenumato priverstinės hipotekos instituto taikymo galimybės, tačiau rangovui, siekiančiam tinkamo ir efektyvaus užsakovo prievolės įvykdymo užtikrinimo, numatyta galimybė pasinaudoti šia CK 4. 175 str. 2 d. 2 p. ir 4. 177 str. įtvirtinta priemone (LR CK atkartoja Kanados Kvebeko provincijos CK 2724 – 2727 str.⁸⁰).

Kyla klausimas, kodėl rangovui vertėtų pasinaudoti priverstinės hipotekos institutu. Kitaip tariant, kokie šios užsakovo prievolės įvykdymo užtikrinimo būdo privalumai. Pirma, priverstinė hipoteka yra pranašesnė už kitus - ne daiktinės prigimties - prievolių įvykdymo užtikrinimo būdus (netesybas, garantiją, laidavimą) tuo, kad ji yra daiktinės prigimties: 1) perleidžiant hipoteka įkeistą statinį kitam asmeniui, hipoteka seka paskui daiktą (CK 4. 171 str. 9 d.); 2) hipotekos kreditoriaus reikalavimas, kaip ir įkeitimu užtikrinto kilnojamojo daikto kreditoriaus, patenkinamas iš įkeisto daikto vertės pirmiau už kitų kreditorių reikalavimus (CK 4. 192 str.). Antra, priverstinė hipoteka nuo kitų daiktinių prievolių įvykdymo užtikrinimo būdų išsiskiria tuo, kad ši teisė rangovo prašymu (CK 4. 177 str. numatytu pagrindu) nustatoma ne vien šalių susitarimu, bet ir priverstinai.

Priverstinė hipoteka nustatoma rangovo, projektuotojo, medžiagų tiekėjo ar finansuotojo, t. y. asmenų, susijusių su statinių statybomis ar rekonstrukcija, reikalavimams užtikrinti. Priverstinės hipotekos objektu gali būti tik viešame registre įregistruotas statinys (CK 4. 171 str. 1 d.). „Priverstinė hipoteka gali būti nustatyta tam statiniui, dėl kurio statybos ar rekonstrukcijos atsirado skolinis įsipareigojimas, taip pat bet kuriam kitam viešame registre įregistruotam statiniui, kuris nuosavybės teise priklauso skolininkui“⁸¹.

⁷⁸ М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. Договорное право. Общие положения. – Москва: Статут, 1997. С 60.

⁷⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. vasario 2 d. nutartis civilinėje byloje Ž. Stankevičius v. H. Chadakevičius, Nr. 3K-7-23/2000, bylų kategorija 43.

⁸⁰ Kvebeko civilinis kodeksas// http://www2.publicationsduquebec.gouv.qc.ca/dynamicSearch/telecharge.php?type=2&file=/CCQ/CCQ_A.html; prisijungimo laikas: 2006-11-25.

⁸¹ D. Petrauskaitė. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Ketvirtoji knyga. Daiktinė teisė. XI skyrius. Hipoteka (2) //Justitia. – Vilnius: Justitia. 2004. Nr. 2 (50). P 13.

Komentare nurodoma, jog CK 4. 177 str. 2 d. numatyti asmenys turėtų būti suinteresuoti pirmiausia naudotis sutartinės hipotekos institutu ir sudaryti hipotekos sutartį su statomų ar rekonstruojamų statinių savininkais, nes hipotekos kreditorių reikalavimai tenkinami atsižvelgiant į jų prašymo įregistruoti hipoteką pateikimo apylinkės teismo hipotekos skyriui laiką. Tačiau kai hipotekos sutartis nėra sudaryta arba reikalavimams apsaugoti nepakanka įkeisto turto vertės, arba įkeisto turto vertė sumažėjo, o statomo ar rekonstruojamo pastato savininkas nesutinka sudaryti hipotekos sutarties ar įkeisti papildomų daiktų ir neatsiskaito su darbus vykdžiusiu ar finansavusiu statybą arba rekonstrukciją asmeniu atitinkamose sutartyse numatytu laiku, per 30 dienų nuo statybų ar rekonstrukcijos darbų pabaigos rangovas ir kiti CK 4. 177 str. 2 d. nurodyti asmenys turi teisę kreiptis į teismą CPK 551 str. nustatyta tvarka su prašymu, kuriame nurodytas statinys⁸², nustatyti priverstinę hipoteką⁸³. Kanados Kvebeko provincijos 1991 m. CK 2727 str. numato, jog (bendru atveju) priverstinė hipoteka atsiranda, jeigu nesibaigus 30 dienų terminui nuo darbų užbaigimo, yra įregistruojamas prašymas, kuriame turi būti nurodytas nekilnojamas turtas (statinys), kurį siekiama suvaržyti, ir reikalaujama suma. Tačiau priverstinė hipoteka galioja asmenų, dalyvavusių statant ar renovuojant nekilnojamąjį turtą (statinį), reikalavimams užtikrinti, net jei ji nebuvo įregistruota per 30 dienų terminą nuo darbų užbaigimo, tai ir po to gali būti įregistruota, bet tuomet galioja ne ilgiau nei 6 mėnesius nuo darbų užbaigimo, ir per tą laiką rangovas turi pareikšti ieškinį.⁸⁴

Viena aišku, jog CK 4. 177 str. 2 d. įvardytų asmenų prašymu teismas negali statinio savininkui nustatyti priverstinės hipotekos iki rangos darbų užbaigimo, t. y. iki pat statinio perdavimo užsakovui (statinio savininkui) momento. CK 4. 177 str. 2 d. numatyta rangovo ir kitų šiame CK straipsnyje nurodytų asmenų teisė per 30 dienų nuo statybų ar rekonstrukcijos darbų pabaigos kreiptis į teismą dėl priverstinės hipotekos nustatymo. Pabrėžtina, jog nustatytas 30 dienų terminas - naikinamasis (CK 1. 117 str. 6 d.), todėl jį praleidęs rangovas (ar kiti CK 4. 177 str. 2 d. nurodyti asmenys) praranda teisę reikalauti nustatyti priverstinę hipoteką CK 4. 177 str. nurodytu pagrindu.

Tačiau kyla probleminis klausimas, ar, apskritai, priverstinė hipoteka CK 4. 177 str. nurodytu pagrindu gali būti nustatoma.

Pagal CK 4. 177 str. 2 d. prašyme nustatyti priverstinę hipoteką (hipotekos lakšte) nurodomas statinys, kuriam nustatoma priverstinė hipoteka, skolininku esantis daikto savininkas,

⁸² Daiktas, kuriam nustatoma priverstinė hipoteka, parenkamas vadovaujantis specialumo principu, kuris priešingai nei senovės Romos teisėje žinomas *hypotheca generalis*, apimantis visą skolininko turtą, išsiskiria tuo, kad įkeitimo objektu gali būti tik žinomas konkretus turtas, o ne visuma daiktų. Žr. Baranauskas E. Įkeitimo teisinis reguliavimas: daktaro dis.: soc. mokslai: teisė (01 S)/LTU. – V., 2002. P. 54.

⁸³ D. Petrauskaitė. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Ketvirtoji knyga. Daiktinė teisė. XI skyrius. Hipoteka (2) // Justitia. – Vilnius: Justitia. 2004. Nr. 2 (50). P. 13.

⁸⁴ Kvebeko civilinis kodeksas// http://www2.publicationsduquebec.gouv.qc.ca/dynamicSearch/telecharge.php?type=2&file=/CCQ/CCQ_A.html; prisijungimo laikas: 2006-11-25.

hipotekos nustatymo pagrindas (priverstinė hipoteka nustatoma remiantis įstatymu, todėl lakšte nurodomas įstatymo pavadinimas, numeris, priėmimo data ir straipsnis), hipotekos terminas ir reikalavimo suma (įregistruojant priverstinę hipoteką esantys skoliniai įsipareigojimai ir su jais susijusios sumos: delspinigiai, palūkanos). Kartu su prašymu (hipotekos lakštu) pateikiami jame nurodytus duomenis patvirtinantys dokumentai, t. y. reikalavimo sumą patvirtinantys dokumentai, valstybės registrų išrašai, patvirtinantys skolininko teises į hipoteka suvaržomus daiktus, ir kt.

CPK 551 str. 2 d. numatyta, kad nagrinėjant prašymą įregistruoti priverstinę hipoteką patikrinama: 1) ar hipotekos lakštas surašytas teisingumo ministro nustatyta forma, ar jis yra visas ir tinkamai užpildytas, ar surašytas laikantis įstatymų reikalavimų, ar sumokėta raštinės rinkliava, 2) ar yra pagrindas steigti priverstinę hipoteką, taip pat ar turtas, kuriam prašoma nustatyti priverstinę hipoteką, gali būti priverstinės hipotekos objektas. Taigi hipotekos teisėjas ar tam įgaliotas kitas hipotekos skyriaus darbuotojas patikrina, ar hipotekos lakštas atitinka, iš principo, vien tik formalius reikalavimus. Priverstinė hipoteka registruojama hipotekos registre pateikus hipotekos lakštą, surašytą pagal CK 4.186 str. numatytus hipotekos lakšto turiniui keliamus reikalavimus (kurių CK 4.186 str. numatyta daugiau, nei CK 4.177 str. 2 d.).

1) CK 4.186 str. įtvirtintas reikalavimas hipotekos lakšte nurodyti įkeičiamo daikto vertę, kuri neretai skiriasi nuo įrašytosios viešame registre. Kadangi daikto rinkos vertė nuolat kinta, lakšte nurodoma šalių sutarta įkeisto daikto vertė jį įkeičiant (sutartinės hipotekos atveju). Paprastai daiktas įkainojamas atsižvelgiant į nepriklausomo turto vertintojo nustatytą jo vertę įkeičiant. Daiktas vertinamas vadovaujantis 1999 m. gegužės 25 d. Turto ir verslo vertinimo pagrindų įstatymo⁸⁵ nustatyta tvarka. CK nenustatyta, kaip įkeičiamo daikto vertė turi atitikti prievolės dydį, nes kreditorius gali pasirinkti ne vieną, bet kelis prievolės įvykdymo užtikrinimo būdus – hipoteką, laidavimą, garantiją. Turinčiose senas kreditavimo hipotekos būdu tradicijas šalyse hipoteka apsaugomos skolos suma paprastai neviršija 70-75 proc.⁸⁶ Nors CPK 551 str. 2 d. ir numatyta, jog įkeičiamo turto vertė neturi būti iš esmės didesnė už hipoteka ar įkeitimu apsaugomų reikalavimų sumą, tačiau tai tik vertinamasis kriterijus, pagal kurį kreditorius (rangovas), subjektyviai įvertinęs statinio vertę, gali prašyti daug mažesniame skoliniam įsipareigojimui užtikrinti nustatyti priverstinę hipoteką didesnės vertės statiniui, tokiu būdu nepagrįstai suvaržydamas statinio savininko teises.

2) Skolininko sutikimo įregistruoti priverstinę hipoteką nereikia (CPK 552 str. 1 d.). Prašymas įregistruoti priverstinę hipoteką kaip ir sutartinės hipotekos atveju turi būti įforminamas hipotekos lakštu, kuriam surašyti pakanka tik kreditoriaus valios išraiškos.

⁸⁵ Lietuvos Respublikos turto ir verslo vertinimo pagrindų įstatymas. Valstybės žinios //1999, Nr. 52-1672.

⁸⁶ D. Petrauskaitė. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Ketvirtoji knyga. Daiktinė teisė. XI skyrius. Hipoteka (2) //Justitia. – Vilnius: Justitia. 2004. Nr. 2 (50). P. 23.

Priverstinės hipotekos lakštą pasirašo kreditorius (CK 4. 185 str. 2 d.), o įkeičiamo statinio savininkui lakšto pasirašyti nereikia. Kyla klausimas, ar statinio savininko (skolininko) teisės nebūtų nepagrįstai suvaržomos, atsižvelgiant į tai, jog statinio savininko uždelsti išipareigojimai galėtų būti užtikrinti ir kitais, proporcingiau ribojančiais, jo teisės, būdais. Be to, kyla klausimas, ar statinio savininkas, žinodamas apie kreditoriaus ketinimus vienašališkai įregistruoti jo statiniui priverstinę hipoteką, nesiektų abipusiu susitarimu kitais būdais patenkinti kreditoriaus reikalavimus.

3) CPK 566 str. numato, jog turto, kuriam pagal kreditoriaus (rangovo) pateiktą hipotekos lakštą priverstinė hipoteka nustatyta hipotekos teisėjo sprendimu, savininkas turi teisę kreiptis su pareiškimu į hipotekos teisėją, prašydamas sumažinti įkeistų daiktų skaičių, pakeisti įkeistą daiktą kitu nė karto neįkeistu daiktu (išskyrus atvejus, kai priverstinė hipoteka atsirado įstatymų pagrindu), taip pat baigti priverstinę hipoteką, jei yra hipotekos pabaigos pagrindai arba įkeisto daikto vertė tampa iš esmės didesnė už įkeitimu apsaugomų reikalavimų sumą. Taigi skolininkas (statinio savininkas), kurio statiniui kreditoriaus (rangovo) prašymu būtų įregistruota priverstinė hipoteka (CK 4. 177 str. atveju ji atsiranda pagal įstatymą), turėtų mažiau teisių, nei skolininkas, kurio teisės būtų suvaržytos, nustačius teismo sprendimo pagrindu atsirandančią priverstinę hipoteką (CK 4. 178 str.). Tiesa, priverstinė hipoteka atsiranda pagal įstatymą ir CK 4. 176 str., kuris reglamentuoja priverstinės hipotekos nustatymą reikalavimams, kylantiems iš mokestinių teisinių santykių, užtikrinti. Tačiau šiuo atveju mokesčio administratoriaus veiksmus dėl priverstinės hipotekos įregistravimo skolininkas bent jau gali skusti mokesčių administravimo įstatymo nustatyta tvarka.

4) Priverstinės hipotekos lakšto, kurį pateikia rangovas ar kiti CK 4. 177 str. 2 d. numatyti asmenys, nereikia tvirtinti notarine tvarka. CK 4.185 str. 1 d. nurodoma, kad tik sutartinės hipotekos atveju hipotekos lakštą tvirtina notaras, tačiau kreditorius gali pasirinkti ir priverstinės hipotekos lakštui notarinę formą (CK 1.77 str.). Sutartinės hipotekos atveju nustatyti sandorį sudarančių fizinių ar juridinių asmenų, jų atstovų tapatybę, įsitikinti fizinių asmenų veiksnumu, bei patikrinti juridinių asmenų teisnumą, taip pat patikrinti įkeičiamo daikto savininko teises į daiktą privalo sandorį tvirtinantis notaras. Kadangi priverstinės hipotekos lakšto, vienašališkai surašyto kreditoriaus, nereikia tvirtinti notarine tvarka, nepaisant to, kad CPK 551 str. 2 d. ir numatyta, kad, nagrinėjant prašymą įregistruoti priverstinę hipoteką, patikrinami lakštui keliami formalūs reikalavimai, reiškia, jog priverstinės hipotekos nustatymas reikalavimams, susijusiems su statinių statybomis ar rekonstrukcija, užtikrinti (CK 4. 177 str.) yra mažiau apsaugotas nuo neteisėtų veiksmų, pažeidžiančių statinio savininko teises, atlikimo, nei sutartinės hipotekos atveju.

5) CK 4. 177 str. 2 d. nurodytas vienas iš prašymo įregistruoti priverstinę hipoteką turinio reikalavimų – hipotekos terminas. „CK neriboja priverstinės hipotekos nustatymo termino – jis turėtų būti nustatomas kiekvienu konkrečiu atveju, atsižvelgiant į realias skolininko galimybes įvykdyti hipoteka užtikrintą reikalavimą.“⁸⁷ Tačiau vėlgi hipotekos teisėjas įvertina vien tik hipotekos lakšto formos reikalavimus, o ne svarsto, koks priverstinės hipotekos terminas konkrečiu atveju labiau atitinka statinio savininko galimybes įvykdyti priverstinę hipoteką užtikrintą reikalavimą. Kadangi skolininko sutikimo įregistruoti priverstinę hipoteką nereikia (CPK 552 str. 1 d.), todėl hipotekos terminą vienašališkai nustato kreditorius (rangovas), tokiu būdu galintis nepagrįstai suvaržyti skolininko teises.

Sistemiškai vertinant, CK 4. 177 str. įtvirtintas teisinis reguliavimas nėra pakankamas, nes šio naujo LR teisėje instituto taikymo tvarka nėra užbaigta reglamentuoti, todėl sudaro prielaidas piktnaudžiauti asmenų (ypač statinio savininko) teisėmis. Kyla klausimas, ar tikslinga praktiškai taikyti priverstinę hipoteką (bent jau CK 4. 177 str. pagrindu), atsižvelgiant į tai, jog esamas teisinis reguliavimas pateikia pakankamai daug tinkamai reglamentuojamų, bei praktiškai naudojamų alternatyvių rangovo teisių gynimo priemonių (pvz., rangovas gali ginti savo pažeistas teises laikinosiomis apsaugos priemonėmis: turto areštu, atsakovui priklausančio daikto sulaikymu ir kt.) ir prievolių įvykdymo užtikrinimo būdų (sutartinė hipoteka, įkeitimas, garantija, laidavimas, rankpinigiai ir t. t.). Minėtos priverstinę hipoteką pakeičiančios rangovo teisių ir teisėtų interesų gynimo priemonės, bei kiti prievolių įvykdymo užtikrinimo būdai yra pakankamai išsamiai reglamentuoti, susiformavusi gausi jų taikymo praktika, todėl civilinių teisinių santykių dalyviams, priešingai nei priverstinės hipotekos taikymo atveju, nekyla tiek abejonių dėl įprastų priemonių taikymo patikimumo.

Nenuostabu, jog CK 4. 177 str. teismų ir kitų institucijų praktikoje nėra taikomas, nors rengiant naująjį (2000 m.) LR CK buvo manoma, jog šis institutas pasitarnaus ginant kreditorių teises. Taigi remiantis tuo, kas buvo išdėstyta, yra pagrindo teigti, jog CK 4. 177 str. įtvirtintos nuostatos sąlygoja civilinio teisinio reguliavimo spragą.

Prievolių, kylančių iš rangos sutarties, užtikrinimas sulaikymo teise. Be kitų prievolės įvykdymo užtikrinimo būdų, rangovas gali pasinaudoti ir sulaikymo teise. LAT CBS teisėjų kolegija 2005 m. balandžio 27 d. nutartyje c. b. UAB „Atnava“ v. Vilniaus miesto savivaldybės administracija pažymėjo, jog „rangovo teisė gauti atlyginimą už atliktą darbą ginama, suteikiant jam teisę sulaikyti darbų rezultatą tol, kol užsakovas tinkamai neįvykdys savo prievolės arba išieškoti sumą iš užsakovui priklausančių įrenginių, medžiagų ar kito turto (CK 6.656 straipsnis). Šią teisę turi ir statybos rangos sutarties rangovas.“⁸⁸ Tuo atveju, kai užsakovas nevykdo savo

⁸⁷ D. Petrauskaitė. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Ketvirtoji knyga. Daiktinė teisė. XI skyrius. Hipoteka (2) //Justitia. – Vilnius: Justitia. 2004. Nr. 2 (50). P. 12.

įsipareigojimo sumokėti rangos sutartyje nustatytą atlyginimą, rangovas tol, kol užsakovas tinkamai neįvykdys prievolę, savo pasirinkimu turi teisę:

- 1) sulaikyti, t. y. neperduoti, darbų rezultato (CK 6. 656 str.),
- 2) išieškoti jam pagal sutartį priklausančias sumas už atliktą darbą iš užsakovui priklausančių įrenginių, likusių medžiagų ir kito užsakovui priklausančio turto (CK 6. 656 str.).

CK 6. 58 str. nurodoma, jog tuo atveju, kai sutartinės prievolės įvykdymas yra priešpriešinis (rangos sutartis – dvišalė), o prievolės šalis, kuri pirma turi atlikti veiksmus prievolei vykdyti (pvz., užsakovas turėjo sumokėti už darbų rezultata), prievolės nevykdo arba yra aišku, jog nustatytu terminu jos neįvykdys, kita prievolės šalis (rangovas) turi teisę sustabdyti priešpriešinį savo prievolės vykdymą (sulaikyti darbų rezultato perdavimą) arba apskritai atsisakyti ją vykdyti, apie tai pranešusi kitai šaliai ir pareikalauti atlyginti nuostolius. Rangos sutarties atveju CK 6. 58 str. reikėtų taikyti sistemiškai su CK 6. 207 str., kuriame taip pat nurodoma, jog kai šalys savo prievolės turi įvykdyti viena paskui kitą, tai turinti sutartį įvykdyti vėliau šalis (rangovas) gali sustabdyti vykdymą tol, kol kita šalis (užsakovas) neįvykdo savo prievolių.

Tačiau sulaikymo teise galima naudotis laikantis sąžiningumo ir protingumo principų (CK 6. 58 str. 7 d. ir 6. 207 str. 3 d.). „Todėl prievolės vykdymo sustabdymo, kaip savigynos būdo, panaudojimas turi būti proporcingas tam šalies interesui, kurį šitaip ji siekia apginti. Prievolės vykdymo sustabdymas, galintis padaryti kitai šaliai gerokai daugiau žalos, nei yra vertas siekiamas apginti gėris, yra neadekvatus pažeidimui gynimosi būdas ir tai reiškia, kad tokia gynyba yra nesąžininga ir neprotinga.⁸⁹“ LAT CBS teisėjų kolegija 2005 m. balandžio 11 d. nutartyje c. b. UAB „Senovė“ v. UAB „Vingio kino teatras“ konstatavo, kad „*Atsakovas (užsakovas) grindžia savo veiksmų teisėtumą sulaikymo teise. (...) Sustabdant prievolės įvykdymą būtina vadovautis proporcingumo principu (CK 6.58 straipsnio 3 dalis), t. y. įstatymas numato galimybę sustabdyti savo prievolės įvykdymą arba atsisakyti ją vykdyti tik tiek, kiek prievolės neįvykdė šalis, privalėjusi įvykdyti pirma. Atsakovas šioje byloje akivaizdžiai nesilaikė proporcingumo principo, nes ieškovas prašo priteisti pagal rangos sutartį 4 224 222,50 Lt įsiskolinimo, o atsakovas pareiškė ieškovui ieškinį dėl 498 881,54 Lt nuostolių (...) priteisimo. Kadangi ieškovo prašoma priteisti darbų, priimtų pagal (...) aktą, suma viršija atsakovo reikalaujamą sumą, tai laikytina, kad atsakovas UAB „Vingio kino teatras“ negali remtis sulaikymo teise ir ši suma gali būti priteista ieškovo naudai⁹⁰“.*

⁸⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. balandžio 27 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Atnava“ v. Vilniaus miesto savivaldybės administracija, Nr. 3 K-3-235/2005, bylų kategorija 52.3, 52.5.

⁸⁹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmas tomas. – Vilnius: Justitia, 2003. P. 95.

⁹⁰ Šioje byloje užsakovas įsipareigojo priimti pastatytą objektą ir apmokėti už atliktus darbus tokia tvarka: mokamos mėnesinės įmokos, o galutinis 5 proc. sutarties sumos mokėjimas – po visų darbų užbaigimo ir perdavimo užsakovui

CK 6. 656 str. reikėtų aiškinti taip pat sistemiškai su CK 4. 229 str., kuriame nurodoma, jog kitam asmeniui priklausančio daikto teisėtas valdytojas, turintis reikalavimo teisę į daikto savininką ir suėjus reikalavimo įvykdymo terminui, gali sulaikyti jo daiktą tol, kol bus patenkintas reikalavimas. Atsižvelgiant į tai, jog sulaikymas yra daiktinė teisė, rangovas gali būti sulaikęs darbo rezultata net ir tuo atveju, kai tas darbų rezultatas buvo perduotas trečiajam asmeniui, kadangi sulaikymo teisė seka paskui daiktą. Be to, rangovas sulaikęs darbų rezultata, gali patenkinti savo reikalavimą pirmiau, nei kiti užsakovo kreditoriai.

Tikslinga rangos sutartyje numatyti sąlygą, pagal kurią užsakovas tais atvejais, kai generalinis rangovas laiku neatsiskaito su subrangovais, įgytų teisę sulaikyti atitinkamą sumą kurią, privalėtų jam sumokėti pagal generalinės rangos sutartį. Savaime suprantama, tokia priemonė užtikrina užsakovo interesą pasiekti darbų rezultata, t. y. dėl subrangovų prievolių įvykdymo. Tokiu būdu būtinybė nustatyti laiku atsiskaityti su pasitelktais atlikti darbus subrangovais, generaliniam rangovui taptų pareiga ir užsakovo atžvilgiu. Ši pareiga kyla iš daug bendresnės generalinio rangovo pareigos nepertraukiamai organizuoti darbo procesą. Šis būdas gali būti naudojamas tik, jeigu tai tiesiogiai numatyta įstatyme ar sutartyje⁹¹.

Kiti prievolių, kylančių iš rangos sutarties, užtikrinimo būdai. Be jau minėtų, CK 6. 655 str. 2 d. įtvirtintų, mokėjimo avansu ir rankpinigių, konkrečioje rangos sutartyje šalys gali susitarti ir dėl kitų rangos darbų apmokėjimo būdų ir prievolių, kylančių iš rangos sutarties, užtikrinimo būdų, pvz., banko garantijos. Praktikoje naudojami ir kiti rangovo prievolės įvykdymo užtikrinimo būdai. Nustatyta tos sumos, kurią sudaro darbų vertė, dalis gali likti pas užsakovą, tol kol pasibaigs garantinis terminas. Per nurodytą terminą išaiškėjus atliktų darbų trūkumams, užsakovas gali likusias rangovo lėšas panaudoti darbų trūkumams ištaisyti. Rangos sutarties šalių prievolių įvykdymas gali būti užtikrinamas ir laidavimu. Tiek užsakovo prievolės (pvz., sumokėti už atlikto darbo rezultata), tiek ir rangovo prievolės (pvz., ištaisyti perduodamo darbų rezultato trūkumus) įvykdymas gali būti užtikrinamas laidavimu. Laidavimu galima užtikrinti tiek pinigines, kai laiduotojas sumoka atitinkamą sumą, tiek ir realios, t. y. kai laiduotojas ištaiso arba sumoka už trūkumų ištaisymą tretiesiems asmenims, prievolės įvykdymą.⁹²

3. 2. 3. Diskusija dėl rangovo teisės siekti ekonomijos

po galimų pretenzijų tarp šalių išsprendimo. Apmokėjimo laikotarpį sudaro 21 diena nuo darbų priėmimo dienos, žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. balandžio 11 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Senovė“ v. UAB „Vingio kino teatras“, Nr. 3K-3-218/2005, bylų kategorija 52.3.

⁹¹ М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. Договорное право. Общие положения. – Москва: Статут, 1997. С 62.

⁹² Тем же.

Praktikoje dažnai kyla klausimų dėl rangovo ekonomijos pagrįstumo. Diskusijas kelia tai, kad galima situacija, kad atliekant darbus rangovui ne tik, kad nepritrūksta užsakovo papildomų asignavimų, bet netgi jis pasiekia ekonomiją. Tokiu atveju kyla klausimas, kuri iš šalių turi teisę į tokiu būdu pasiektą ekonomiją. Arba kitaip užduodant klausimą, kam atitenka kainos skirtumas, susidaręs tarp iš anksto sutartyje nustatytos projekto darbų kainos (sąmatos) ir rangos darbų sutartį įgyvendinant faktiškai rangovo turėtų išlaidų.

Akivaizdu, jog iš užsakovo pozicijų žiūrint, rangovo teisė pasilikti sutartyje numatytos rangos darbų sąmatos ir faktiškai įgyvendinant projektą patirtų išlaidų pagrindu sudarytos sąmatos skirtumą, gali reikšti tik viena – rangovas siekdamas įgyti pelno, sutartyje numatytą projektą įgyvendina faktiškai mažesne sąmata, nei buvo numatyta sutartyje, sutaupydamas medžiagų, įrangos ir darbų rezultato kokybės sąskaita. Kita vertus, jog iš rangovo, kaip verslo subjekto, pozicijų žiūrint, galimybė pasilikti faktiškai turėtų išlaidų ir sutartyje numatytos kainos skirtumą, reiškia ne ką kitą, o natūralų rinkos ekonomikos dėsni, t. y. verslo subjektų siekį mažiausiomis sąnaudomis įgyti didžiausią pelną. Architektūros ir statybų agentūros „ASA“ interneto puslapyje pateiktame UAB „Sistela“ generalinio direktoriaus A. Vaitkevičiaus straipsnyje „Statybos kainos apskaičiavimo ypatumai, sudarant rangos darbų sutartis“ nurodoma, jog *„faktiškai patirtos medžiagų įsigijimo išlaidos, netgi jei jos ir skiriasi nuo sutartyje numatytų, neturi būti pagrindas atsiskaitymams. Rangovas neturi reikalauti, kad būtų apmokėta didesnėmis medžiagų įsigijimo kainomis, o statytojas savo ruožtu neturi reikalauti medžiagų pirkimo dokumentų, pagrindžiančių tas kainas. Rangovo pateikti atliktų darbų priėmimo-perdavimo aktai bei sąskaitos-faktūros paruošiami pagal sutarties dokumentuose numatytus įkainius. Bet kokie sutarties sąlygų ar kainų keitimai turi būti suderinti tarp sutarties šalių iš anksto.“*⁹³ Taigi rangovas, kaip verslo subjektas, nėra suinteresuotas, kad užsakovas tikrintų ar reikalautų medžiagų pirkimo dokumentų, pagrindžiančių tas kainas. Susiklostė praktika, kad rangovas, iš tiekėjų ar gamintojų pastoviai pirksdamas medžiagas dideliais kiekiais, įgyja galimybę derėtis dėl nuolaidų (formalių - kai nuolaidos pasiekiamos gamintojo ar didmeninės prekybos pardavėjo pelno sąskaita, ar netgi neformalių, t. y. tokių, kurios pasiekiamos pažeidžiant mokesčių įstatymus) už statybines medžiagas. Rangovas yra suinteresuotas nupirkti medžiagas, kiek galima žemesnėmis kainomis, kadangi kainų skirtumas, susidaręs tarp sutartyje numatytos kainos ir faktiškai turėtų rangovo išlaidų, atitenka jam. Pavieniai užsakovai (ypač vartotojai) savarankiškai pirksdami statybines medžiagas tokių nuolaidų, dėl kurių turi galimybę derėtis rangovai, paprastai negauna.

⁹³ A. Vaitkevičiaus. „Statybos kainos apskaičiavimo ypatumai, sudarant rangos darbų sutartis“/<http://www.asa.lt/cgi-bin/str1.cgi?grp=43>; prisijungimo laikas: 2006-10-04.

CK 6. 654 str. 1 d. (Rusijos Federacijos CK 710 str.) šiuo atveju nustato, *kad faktinėms rangovo išlaidoms esant mažesnėms nei sutarta kaina, jis gaus sutartą konkrečią kainą (CK 6.654 straipsnis)*⁹⁴, jeigu užsakovas neįrodo, jog ekonomija turėjo neigiamos įtakos sutartyje numatyta darbo kokybei. Taigi užsakovas gali tam pagrįstai prieštarauti, remdamasis tuo, kad ekonomija turėjo neigiamos įtakos sutartyje numatyta darbo kokybei. Bet tokiu atveju užsakovui tenka pareiga įrodyti, kad buvo nurodytos aplinkybės.

Sutartyje šalių susitarimu gali būti numatyta ir kitokia ekonomijos paskirstymo tvarka (CK 6. 654 str. 2 d.). Šalims susitarus dėl ekonomijos paskirstymo tvarkos, būtų sudarytos sąlygos kiekvienai šaliai siekti ekonomijos. Šalys, neapsiribodamos tuo, kas įstatymo normose nustatyta, bet sutartyje pasiskirstydamos ekonomiją, gali nustatyti būdus ir priemones abipusiai ekonomijai siekti. Jeigu sutartyje nėra nustatyta sąlyga dėl tarpusavio ekonomijos paskirstymo, kilus ginčui teisme būtina nustatyti kontrahentų dalis, remiantis konkrečiomis aplinkybėmis. Vienas iš galimų sprendimo būdų – išsiaiškinti, kaip buvo siekiama ekonomijos, ar jos padidėjimui turėjo įtakos rangovo naudojami efektyvesni darbų atlikimo būdai ir priemonės, ar ji buvo pasiekta dėl to, kad užsakovas pakeitė užduotį, ar buvo pasiekta dėl priežasčių, nepriklausančių, nei nuo vieno iš kontrahentų (pvz., dėl pokyčių rinkoje)⁹⁵.

3. 3. Problemos kylančios dėl darbų kokybės

3. 3. 1. Rangovo pareigos užtikrinti darbų kokybę įgyvendinimas

Praktikoje rangos sutarties šalims iškyla daug klausimų dėl atliktų rangos darbų kokybės. Pirmas iš jų kyla dėl kokybės reikalavimų, antras dėl kokybės garantijos, trečias dėl rangovo atsakomybės už netinkamą atliktų darbų rezultato kokybę, ketvirtas dėl rangovo kokybės sąlygos pažeidimo atskleidimo termino ir penktas dėl netinkamai atliktų darbų senaties termino⁹⁶.

Rangovo atliekamų darbų kokybė privalo atitikti rangos sutarties sąlygas, o jeigu sutartyje kokybės sąlygos nenustatytos, – įprastai tokios rūšies darbams keliamus reikalavimus. Darbų rezultatas jo perdavimo užsakovui momentu turi turėti rangos sutartyje numatytas ar įprastai reikalaujamas savybes ir turi būti tinkamas naudoti pagal paskirtį protingą terminą.

LAT CBS teisėjų kolegija 2004 m. spalio 26 d. nutartyje, nagrinėjant c. b. UAB „Ampolis“ v. UAB „Senovė“, konstatavo, jog *„rangovo atliekamų darbų kokybė turi atitikti rangos sutarties sąlygas, o jeigu sutartyje tos sąlygos neapibrėžtos – įprastai tokios rūšies*

⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. spalio 30 d. nutartis civilinėje byloje „Estinos arka“ v. „Lelija“, Nr. 3K-3-543/2006 (S), bylų kategorija 52.1, 21.5.

⁹⁵ М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. Договорное право. Общие положения. – Москва: Статут, 1997. С 56.

⁹⁶ Тем же. С. 65.

darbams keliamus reikalavimus. Nagrinėjamoje byloje šalys skirtingai vertino rangos sutarties sąlygas dėl kokybės. Sutarties sąlygose neatskleisti grindų dangai keliami reikalavimai, bet reikalavimai tokios rūšies grindų dangai „Latexfalt“ ieškovui buvo žinomi ir suprantami. (...) Nustačius faktą, kad užsakovas (byloje – atsakovas) turėjo teisę remtis nekokybiškai atliktų darbų faktu, apeliacinės instancijos teismas privalėjo patikrinti, ar rangos sutartimi su UAB „Dunitas“ yra sutartas tik nekokybiškai atliktų UAB „Ampolis“ darbų taisymas, ar tai – rangos sutartis dėl darbų, kurie UAB „Senovė“ ir UAB „Ampolis“ sutartyje nebuvo numatyti⁹⁷.“

Rangovo atlikto darbo rezultato kokybė privalo atitikti rangos sutarties sąlygose numatytus reikalavimus. Jeigu tokios sąlygos rangos sutartyje nenumatytos arba atitinkamos sutarties sąlygos nepakankamai sureguliuoja kokybės reikalavimus ir dėl to tarp šalių kyla nesutarimų, tai būtina vadovautis tais reikalavimais, kurie įprastai nustatomi tokios rūšies (pobūdžio) darbams. Darbų rezultatas jo perdavimo užsakovui momentu turi turėti rangos sutartyje numatytas ar įprastai reikalaujamas savybes ir turi būti tinkamas naudoti pagal paskirtį protingą terminą. (CK 6. 663 str. 1 d., atitinkamai Rusijos Federacijos CK 721 str. 1 d.) Būtina, kad rangovo perduotas darbų rezultatas būtų tinkamas naudoti tam, kam jis paprastai naudojamas. Rangovas turi perduoti tokį darbų rezultatą, kuris atitiktų teisės aktų nustatytus saugumo ir kt. kokybės standartus ir būtų tinkamas naudoti tokiems tikslams, kokiems atitinkamas darbų rezultatas įprastai naudojamas. Specialūs reikalavimai taikomi esant vartojimo rangos sutarčiai, kadangi šiuo atveju ginami silpnesnės šalies - vartotojo interesai.

Rangovas, veikiantis kaip verslininkas, privalo laikytis įstatymuose, kituose teisės aktuose (statybų techniniuose reglamentuose) nustatytų darbo reikalavimų (standartų). Konkrečioje rangos sutartyje šalys gali susitarti ir dėl daug aukštesnių, palyginus su būtiniais (privalomais), reikalavimais (CK 6. 663 str. 2 d.). Tokiu atveju rangovo atliktų darbų rezultato kokybė vertinama pagal sutartyje numatytus, o ne pagal įstatymuose įtvirtintus kokybės reikalavimus (standartus).

Jau minėta, jog rangovas, viena vertus, jei sutartyje kokybės sąlygos nenustatytos, negali atlikti ir perduoti užsakovui prastesnės kokybės darbų rezultato, negu kad įprastai iš tokios rūšies darbų rezultatų reikalaujama, kita vertus, jei sutartyje kokybės sąlygos nustatytos – tai darbų rezultato kokybė privalo atitikti sutarties sąlygas, netgi tais atvejais, kai konkrečios rangos sutarties sąlygos nustato atlikti darbą pagal aukštesnius, nei privalomi, reikalavimus (CK 6. 664 str. 1 ir 2 d.).

Todėl kyla klausimas, ar rangovas gali savo iniciatyva, t. y. be užsakovo sutikimo, atlikti darbus pagal aukštesnius reikalavimus, nei numatyta sutartyje. Savaime suprantama, kad

⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. spalio 26 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Ampolis“ v. UAB „Senovė“, Nr. 3 K-3-505/2004, bylų kategorija 47.3, 31.4, 31.5.

įstatymas nedraudžia rangovui padaryti ir pateikti geresnės kokybės rezultatą, nei sutarta, nebent sutartyje tiesiogiai buvo numatyta sąlyga, draudžianti rangovui sukurti ir perduoti geresnės kokybės darbų rezultatą, nei buvo sutarta.

Dėl šio atvejo kyla daug aktualesnis, bet tuo pačiu ir svarbesnis, negu anas, kitas klausimas - ar gali rangovas, be užsakovo sutikimo, atlikęs darbus pagal daug aukštesnius standartus, nei buvo numatyti sutartyje, reikalauti papildomo užmokesčio už pateiktą geresnės kokybės darbų rezultatą? Šiuo atveju rangovas turi teisę reikalauti iš savo kontrahento papildomo užmokesčio tik tuo atveju, jeigu tai specialiai buvo aptarta rangos sutartyje. Jeigu sutartyje tokios sąlygos nėra nustatytos, užsakovas neprivalo tenkinti rangovo reikalavimo papildomai sumokėti už geresnės kokybės darbų rezultatą.

3. 3. 2. Darbų kokybės garantija

CK 6. 664 str. yra įtvirtintos teisės normos, reguliuojančios tuos atvejus, kai įstatyme arba rangos sutartyje yra numatytas darbų rezultato garantinis terminas. Jeigu įstatymas ar rangos sutartis nustato darbų rezultato kokybės garantinį terminą, darbų rezultatas turi atitikti nustatytus kokybės reikalavimus visą garantinį terminą (CK 6. 664 str. 1 d.). Toks terminas grindžiamas tuo, kad per visą laiką iki tol, kol jis pasibaigs, rangovo atlikto darbo rezultatas turi pasižymėti tomis savybėmis, kurios numatytos rangos sutartyje, o jeigu jų nebuvo sutartyje numatyta – atitikti tokio pobūdžio darbams paprastai taikomus reikalavimus. Statybos rangovas, jeigu ko kita nenustato statybos rangos sutartis, per visą garantinį laiką užtikrina, kad statybos objektas atitinka normatyvinių statybos dokumentų nustatytus rodiklius ir yra tinkamas naudoti pagal sutartyje nustatytą paskirtį (CK 6. 697 str. 1 d.).

Jeigu darbų rezultatui sutartyje nustatomas garantinis terminas (kokybės garantija), tai jis taikomas visoms darbų rezultato sudėtinėms dalims, žinoma, jeigu rangos sutartis nenustato ko kita. (CK 6. 664 str. 2 d.). Pavyzdžiui, nustačius garantinį terminą statiniui, jis galioja ir rūsiui, bei garažui, jei sutartyje nenumatyta kitaip. Sutartyje gali būti numatytos šios bendros taisyklės išimtys, t. y. gali būti numatyta, jog kokybės garantija taikoma tik pagrindiniam darbų rezultatui arba tik kai kurioms to rezultato komplektuojamosioms dalims (detalėms) arba, kad taikomi skirtingi garantijos terminai daiktui ir skirtingi kokybės garantijos terminai jo sudedamosioms dalims. (Pvz., dažnai atskiroms statinio dalims nustatomi skirtingi garantiniai terminai, t. y. atskirai pačiam pastatui ir jo stogo konstrukcijoms). Tokiu atveju, pavyzdžiui, pastato stogo dangai sutartyje gali būti nustatytas vienoks garantinis terminas, sienų ir perdengimų konstrukcijoms kitoks, o langams – dar kitoks.

Užsakovo pretenzijos, t. y. reikalavimai dėl rangovo atliktų darbų rezultato kokybės trūkumų, gali būti reiškiamos, jeigu šie kokybės trūkumai nustatyti per garantijos terminą. Kokybės garantijos terminas statybos rangos sutarties atveju sutarties šalių valia gali būti pratęstas (CK 6.697 str. 2 d.). CK 6.664 str. 3 d. nurodyta, jog tais atvejais, kai darbų defektai nustatomi per garantinį terminą, rangovas privalo neatlygintinai juos pašalinti arba atlyginti užsakovui jų šalinimo išlaidas. Statybos rangos sutarties atveju rangovas, projektuotojas ir statybos techninis prižiūrėtojas atsako už defektus, nustatytus per garantinį terminą, jeigu neįrodo, kad jie atsirado dėl objekto ar jo dalių normalaus susidėvėjimo, jo netinkamo naudojimo ar užsakovo arba jo pasamdytų asmenų netinkamai atlikto remonto arba dėl užsakovo ar jo pasamdytų asmenų kitokių kaltų veiksmų (CK 6.697 str.3 d.).

LAT CBS teisėjų kolegija 2002 m. birželio 5 d. nutartyje, priimtoje nagrinėjant c. b. AB „Mūras“ v. AB „Viti“, konstatavo, *„jog kasatorius nepagrįstai prašo nagrinėjant ginčą taikyti Lietuvos Respublikos statybos įstatymo 12 str. 5 d., kuriame nustatytas ne trumpesnis nei 5 metų garantinis terminas. Šio termino metu rangovas atsako Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka už blogai atliktų statybos darbų padarinius statybos metu. Garantinis terminas yra laiko tarpas per kurį užsakovas gali pareikšti rangovui pretenzijas dėl pastatyto daikto trūkumų, kuriuos rangovas privalo pašalinti savo sąskaita. Šis terminas negali būti aiškinamas kaip sudaryto tarp šalių sandorio, šiuo atveju, rangos sutarties atidedamoji sąlyga (1964 m. CK 61 str.), su kurios įvykimu siejamas prievolės įvykdymas.“*⁹⁸

Garantinis terminas skaičiuojamas specialia tvarka. Statybos rangos sutartinių santykių atveju užsakovas, per garantinį laiką nustatęs statybos objekto defektus, privalo per protingą terminą nuo jų nustatymo pareikšti pretenziją rangovui (CK 6.697 str. 5 d.). Tuo atveju, jei užsakovas dėl rangovo kaltės negali naudotis darbų rezultatu, garantinis terminas sustabdomas tiek laiko, kiek objektas negalėjo būti naudojamas dėl nustatytų defektų, už kuriuos atsako rangovas (CK 6.697 str. 4 d.). LAT CBS teisėjų kolegija 2004 m. lapkričio 29 d. nutartyje c. b. AB „Panevėžio statybos trestas“ v. UAB AK „Aviabaltika“ konstatavo, kad *„CK 6.667 str. 1 d. numato, kad reikalavimams, kylantiems dėl atliktų darbų trūkumų pagal rangos sutartį, nustatomas vienerių metų ieškinio senaties terminas. Ši nuostata nustato sutrumpintą ieškinio senaties terminą ir leidžia kodeksui nustatyti išimtis. CK 6.667 str. 2 d. nustato ieškininės senaties termino eigos pradžią toms rangos sutartims, kai darbų rezultatas priimamas dalimis ir nėra garantijos. Esant garantiniam terminui taikoma CK 6.667 str. 3 d. Ji numato ieškininės senaties termino eigos pradžią esant garantiniam terminui, nes per jį leidžiama pareikšti dėl darbų trūkumų. Pagal pastarąją normą ieškinio senaties terminas prasideda nuo pareiškimo*

⁹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. birželio 5 d. nutartis civilinėje byloje AB „Mūras“ v. AB „Viti“, Nr. 3K-3-827/2002, bylų kategorija 47.3; 94.5.

apie trūkumus dienos. (...) Garantijos terminai yra taikomi nuo darbų rezultato atidavimo naudoti dienos ir per garantijos laiką galima pareikšti pretenziją (CK 6.698 str. 2 d., 6.697 str. 5 d.), o po pretenzijos pareiškimo pradedamas skaičiuoti CK 6.667 str. numatytas vienerių metų terminas. Teismai netinkamai pasisakė dėl ieškinio senatį reglamentuojančių teisės normų taikymo statybos rangos sutarčiai, nes nesivadovavo aplinkybėmis, kad visas darbų rezultatas nepriduotas, kad statybos darbams galioja garantija, kad ieškinio senaties eiga esant garantijai prasideda tik pasinaudojus pretenzija dėl atliktų darbų kokybės per garantinį terminą.⁹⁹“

Bendruoju atveju reikalavimams, kylantiems dėl atliktų darbų trūkumų, nustatomas vienerių metų ieškinio senaties terminas, tačiau CK 6.698 str. įtvirtinta speciali statybos rangos sutarčiai taikytina taisyklė, nustatanti specialius garantinius terminus, pradedamus skaičiuoti nuo darbų rezultato atidavimo naudoti dienos. Išskiriami skirtingi garantiniai terminai per kuriuos galima pareikšti reikalavimus dėl trūkumų (darbų rezultatui sugriuvus ar nustačius defektų): 1) bendras penkerių metų; 2) dešimt metų – esant paslėptų statinio elementų (konstrukcijų, vamzdinių ir kt.); 3) dvidešimt metų – esant tyčia paslėptų defektų.

3. 3. 3. Rangovo atsakomybė už netinkamos kokybės darbą

Rangovo atsakomybės už netinkamos kokybės darbą atsiradimo pagrindai. CK 6. 665 str. 1 d. (analogiškai kaip ir Rusijos Federacijos CK 723 str. 1 d.) yra nustatyti rangovo civilinės atsakomybės už netinkamą darbų kokybę pagrindai. Šiuo atveju aptariamoje normoje išskiriami trys atsakomybės atsiradimo pagrindai: jei nustatomi 1) trūkumai, kurie sąlygojo, tai kad darbų rezultatas negali būti naudojamas pagal sutartyje nurodytą paskirtį; 2) trūkumai, dėl kurių pablogėja darbų rezultato naudojimo pagal sutartyje nurodytą paskirtį galimybės (sąlygos); 3) trūkumai, kurie nors ir neaptarti sutartyje, bet dėl kurių darbų rezultatas tampa netinkamas naudojimui pagal normalią paskirtį.

Užsakovas ir rangovas rangos sutartyje gali numatyti ir kitus, negu nurodyta CK 6. 665 str. 1 d., atsakomybės atsiradimo pagrindus, nes aptariama norma yra dispozityvi, su sąlyga, kad specialus įstatymas nenustato ko kita. Svarbu pažymėti, jog šalių rangos sutartyje numatytos sąlygos, panaikinančios rangovo atsakomybę už tam tikrus trūkumus, neatleidžia rangovo nuo atsakomybės, jeigu užsakovas įrodo, kad trūkumai atsirado dėl rangovo tyčios ar didelio neatsargumo (CK 6. 665 str. 4 d.). Šią normą reikėtų aiškinti kartu su CK 6. 252 str., kuris nurodo, jog šalių susitarimas dėl civilinės atsakomybės už nuostolius (žalą), padarytus dėl skolininko (šiuo atveju rangovo) tyčios ar didelio neatsargumo, netaikymo ar jos dydžio

⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje AB “Panevėžio statybos trestas” v. UAB AK “Aviabtaltika”, Nr. 3 K-3-652/2004, bylų kategorija 18.2; 47.3.

apribojimo, negalioja. Atsižvelgiant į tai, jog rangos sutarties šalys savo susitarimu negali pakeisti imperatyviųjų teisės normų, nustatančių civilinę atsakomybę, jos formą ar dydį (CK 6. 252 str. 2 d.), tokia, imperatyvioms įstatymo normoms prieštaraujanti, rangos sutarties šalių susitarimo sąlyga, pagal kurią rangovas atleidžiamas nuo atsakomybės už tyčia ar dėl didelio neatsargumo padarytus darbų rezultato trūkumus arba švelninama jo atsakomybė, yra niekinė sandorio sąlyga, todėl negalioja *ab initio* (nuo jo sudarymo momento), t. y. niekada nesukelia jokių tokiu sandoriu siekiamų pasekmių (CK 1. 80 str. 1 d. ir 1. 95 str. 1 d.).

Užsakovo teisė pareikšti rangovui reikalavimus dėl netinkamos kokybės darbo. Esant nors vienam iš atsakomybės pagrindų, užsakovas savo pasirinkimu turi teisę pareikšti rangovui vieną iš alternatyvių reikalavimų: 1) neatlygintinai pašalinti darbo rezultato trūkumus per protingą terminą; 2) atitinkamai sumažinti darbų kainą; 3) atlyginti trūkumų šalinimo išlaidas, jeigu užsakovo teisė pašalinti trūkumus buvo numatyta rangos sutartyje.

1) CK 6. 665 str. 1 d. 1 p. nurodomas alternatyvus užsakovo (šiuo atveju kreditoriaus) reikalavimas rangovui - ***neatlygintinai per protingą terminą pašalinti darbo rezultato trūkumus***, turėtų būti aiškinamas sistemiškai su CK 6. 208 str., kuriame nurodoma, jog sutartį pažeidusi šalis turi teisę savo sąskaita pašalinti įvykdymo trūkumus, laikantis šių sąlygų (į kurias reikėtų atsižvelgti ir taikant CK 6. 665 str. 1 d.): 1) šalis (šiuo atveju rangovas) be nepateisinamo uždelsimo praneša kitai šaliai (šiuo atveju užsakovui) apie įvykdymo trūkumų pašalinimo būdą ir laiką. Koks terminas protingas yra fakto klausimas, priklausantis nuo konkrečios situacijos. Pranešime apie siūlymą ištaisyti įvykdymo trūkumus turi būti nurodyta, koku būdu bus pašalintas įvykdymo trūkumas, kokia šalinimo trukmė, taip pat pažymėta, kad visa tai bus atlikta trūkumus šalinančios šalies sąskaita¹⁰⁰; 2) nukentėjusi šalis (užsakovas) neturi teisėto intereso atsisakyti, kad įvykdymo trūkumai būtų pašalinti, tai reiškia, kad šalis turi teisę pasinaudoti teise pašalinti įvykdymo trūkumus tik tuo atveju, jeigu nukentėjusi šalis tebėra suinteresuota gauti įvykdymą. Teisėtas pakankamas interesas atsisakyti trūkumų šalinimo gali būti grindžiamas, pavyzdžiui, tuo, kad, šalinant trūkumus, gali būti sugadintas turtas ar sužaloti žmonės¹⁰¹; 3) trūkumai šalinami nedelsiant; 4) įvykdymo trūkumų pašalinimą pateisina konkrečios aplinkybės, t. y. teisė šalinti įvykdymo trūkumus atsiranda tik, kai jų šalinimas konkrečiomis aplinkybėmis yra priimtinas, t. y. šitai daryti yra protinga, atsižvelgiant į sutarties prigimtį, trūkumų pobūdį, galimą šalinimo trukmę, būdą, padarinius ir panašiai.¹⁰² Pvz., statant namą, buvo panaudoti nekokybiški vamzdžiai (plonesnis sienelių storis – todėl susidėvės greičiau nei įprastai), jie buvo užbetonuoti, todėl, norint juos pakeisti, tektų ardyti sienas, tinko sluoksnį, po to, juos pakeitus,

¹⁰⁰ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmas tomas. – Vilnius: Justitia, 2003. P. 277.

¹⁰¹ Ten pat.

¹⁰² Ten pat.

vėl mūryti, tinkuoti, ir dažyti. Toks nekokybiškų vamzdžių keitimas kainuotų neproporcingai daug.

2) CK 6. 665 str. 1 d. 2 p. nurodomas alternatyvus kreditoriaus reikalavimas rangovui - ***atitinkamai sumažinti darbų kainą***. Tokį reikalavimą - sumažinti turinčio trūkumų darbų rezultato kainą - užsakovas gali pareikšti, jeigu jis gali praktiškai naudoti tokį darbų rezultatą pagal įprastą paskirtį, netgi nepašalinęs trūkumų. Svarbu pažymėti, jog nors šią teisę užsakovas turi nepriklausomai nuo to, ar kainą pagal sutartį sumokėjo ar dar ne, tačiau (praktiškai) veiksmingesnė gynyba, kai visa kaina ar tam tikra jos dalis dar nėra sumokėta rangovui. Praktikoje užsakovui verta siekti susitarti su rangovu dėl dalies mokėjimo atidėjimo. Dažnai tik praėjus tam tikram laikui (trims dienoms, vienai ar dviem savaitėms) po statybos rangos darbų atlikimo, paaiškėja atliktų darbų kokybė, darbų rezultato kokybinės ir kiekybinės charakteristikos, panaudotų medžiagų elementarus patvarumas ir atsparumas. Kitaip tariant, darbų rezultato trūkumams pasireikšti reikia laiko, žinoma, terminas negali būti neprotingai ilgas, užsakovas negali piktnaudžiauti savo teisėmis ir interesais. Jeigu praėjus atitinkamam terminui, paaiškėja rangovo atliktų darbų rezultato trūkumai, - atidėto mokėjimo suma (tam tikra dalis nuo bendros mokėjimo sumos, pvz., 10 - 20 proc.) tampa derybų objektu. Atsižvelgiant į tai, kad ne visada rangovas gali ištaisyti savo darbų rezultato trūkumus, užsakovas gali reikalauti sumažinti, turinčių trūkumų, darbų rezultato kainą tokiu vertės skirtumu, koks susidaro tarp neturinčio trūkumų darbų rezultato ir turinčio trūkumų. Darbų rezultato vertės skirtumai turėtų būti nustatomi rangos sutartyje numatyto darbų rezultato perdavimo momento kainomis. Tokiu būdu išvengiant kainų svyravimo rinkoje sąlygotų vertės pakitimų. Be abejo, netgi atitinkamai sumažinus rangos darbų rezultato kainą, užsakovas nepraranda teisės pareikalauti iš rangovo kompensuoti nuostolius, susidariusius dėl rangovo įvykdytų darbų rezultato trūkumų, tokiu skirtumu, koku užsakovo nuostolių nekompensavo darbų rezultato kainos sumažinimas.

3) CK 6. 665 str. 1 d. 3 p. numato galimybę reikalauti ***atlyginti trūkumų šalinimo išlaidas***, jeigu užsakovo teisė pašalinti trūkumus buvo numatyta rangos sutartyje. Akivaizdu, kad šį reikalavimą, kaip ir pirmiau aptartą reikalavimą - rangovui neatlygintinai pašalinti darbų rezultato trūkumus, - užsakovas gali pareikšti, jeigu darbų rezultato trūkumus, apskritai, įmanoma ištaisyti. Savaime suprantama, jog netgi šiuo atveju būtina vadovautis protingumo ir proporcingumo kriterijais, tam, kad būtų išlaikyta užsakovo ir rangovo teisių ir interesų pusiausvyra, tokiu būdu išvengiant vienos rangos sutarties šalies piktnaudžiavimo kitos šalies teisių ir interesų sąskaita.

LAT CBS teisėjų kolegija 2005 m. lapkričio 2 d. nutartyje c. b. A. Stankovskienės II v. UAB „Abuva“ konstatavo, kad „Pagal CK 6.665 str. 1 d. esant neesminiams darbo trūkumams dėl netinkamos kokybės darbo užsakovas turi teisę reikalauti iš rangovo: neatlygintinai pašalinti

*trūkumus per protingą terminą arba atitinkamai sumažinti darbų kainą, arba atlyginti trūkumų šalinimo išlaidas. Jeigu nurodytų veiksmų rangovas neatlieka arba trūkumai yra esminiai ir nepašalinami, užsakovas turi teisę nutraukti sutartį ir reikalauti atlyginti nuostolius (CK 6.665 str. 3 d.). (...). Jau buvo minėta, kad bylą nagrinėję teismai nustatė, jog kasatorius savo sąskaita nustatytų atsakovo darbų trūkumų nepašalino, atsakovo atliktų darbų rezultatus perdavė trečiajam asmeniui, kuris jais naudojasi. Dėl to teismų išvada, kad nėra teisinio pagrindo remiantis CK 6.665 straipsnio 1 dalies 3 punktu pagrindu priteisti trūkumų šalinimo išlaidas, nes ieškovas tokių išlaidų nepatyrė, laikytina pagrįsta.*¹⁰³“

Rangovas vietoj trūkumų pašalinimo turi teisę neatlygintinai atlikti darbą iš naujo ir atlyginti užsakovui dėl sutarties įvykdymo termino praleidimo padarytus nuostolius (CK 6.665 str. 2 d.). Tai reiškia, kad tuo atveju, kai užsakovas pareiškia rangovui reikalavimą per „protingą terminą“ ištaisyti atlikto darbų rezultato trūkumus, rangovas turi teisę pasirinkti, ar ištaisyti atliktų darbų rezultato trūkumus, ar per tą patį terminą atlikti sutartą darbą iš naujo ir kompensuoti dėl netinkamai įvykdytos sutarties užsakovui susidariusius nuostolius. Šiuo atveju, jeigu rangovas pasirinko vieną darbų rezultatą, kuris pripažįstamas nekokybišku, pakeisti kitu, tai užsakovas tam, kad nepatektų į „nepagrįsto praturtėjimo“ padėtį, privalo, savaime suprantama, jeigu tai įmanoma, atsižvelgiant į darbų pobūdį, grąžinti rangovui iš jo gautą nekokybišką darbų rezultatą (CK 6.665 str. 2 d. ir 6.237 str.).

CK 6.665 str. 3 d. nurodoma, jog jeigu rangovas sutarties pažeidimų ar kitokių trūkumų per protingą terminą nepašalina arba trūkumai yra esminiai ir nepašalinami, užsakovas turi teisę nutraukti sutartį ir reikalauti atlyginti nuostolius. Be to, pagal CK 6.670 str. tuo pačiu rangovas privalo grąžinti užsakovui jo perduotas medžiagas ir kitokį turtą, o jeigu to padaryti neįmanoma, – atlyginti jų vertę pinigais.

LAT CBS teisėjų kolegija 2004 m. spalio 6 d. nutartyje c. b. B. Januškos įmonė v. Vytautas Bublys išaiškino, kad „rangovo kaltė yra preziumuojama, todėl, siekiant išvengti civilinės atsakomybės, jam tenka pareiga įrodyti kaltės nebuvimą. (...) Rangos sutarties atveju rangovo atsakomybė yra sutartinė, o ne deliktinė. Šalis, kalta dėl netinkamo prievolės įvykdymo, turi atlyginti kitai šaliai jos patirtus nuostolius (CK 6.62 str. 2 d., 6.251 str. 1 d.).¹⁰⁴“ Be to, rangovo, veikiančio kaip verslo subjektas, sutartinė civilinė atsakomybė atsiranda be kaltės, t. y. jis atsako visais atvejais, jei neįrodo, kad prievolės neįvykdė ar ją netinkamai įvykdė dėl *force majeure* (CK 6.256 str. 4 d.). LAT CBS teisėjų kolegija 2004 m. lapkričio 29 d. nutartyje c. b. AB „Panevėžio statybos trestas“ v. UAB AK „Aviabaltika“ konstatavo, jog „rangovas, siekdamas

¹⁰³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. lapkričio 2 d. nutartis civilinėje byloje A. Stankovskienės IĮ v. UAB „Abuva“, Nr. 3 K-3-538/2005, bylų kategorija 24.2; 52.3.

¹⁰⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. spalio 6 d. nutartis civilinėje byloje B. Januškos įmonė v. Vytautas Bublys, Nr. 3K-3-515/2004, bylų kategorija 47.1; 39.6.1.

išvengti atsakomybės, turi įrodyti, kad defektai atsirado dėl objekto ar jo dalių normalaus susidėvėjimo, jo netinkamo naudojimo ar užsakovo arba jo pasamdytų asmenų netinkamai atlikto remonto arba dėl užsakovo ar jo pasamdytų asmenų kitokių kaltų veiksmų. Ši nuostata nustato, kad defektų faktą privalo įrodyti užsakovas, bet jų susidarymo priežastis, šalinančias rangovo atsakomybę, privalo įrodyti rangovas. Šalys veikia sutartiniuose santykiuose. Statybos darbų atlikimas rangovui – statybos įmonei – yra verslas. Jo atsakomybė už sutartinių įsipareigojimų, kurie yra verslo dalis, nevykdymą taikoma pagal CK 6.256 str. 4 d. ir yra griežta, t.y. be kaltės.“¹⁰⁵

3. 4. Problemos, kylančios dėl rangos sutarties šalių pareigos laikytis terminų

3. 4. 1. Rangovo pareiga laikytis darbų atlikimo terminų

Rangos sutartyje didelę reikšmę turi terminai. Rangos sutartyje privalo būti nustatyti rangos darbų pradžios ir pabaigos terminai. Rangos sutarties šalys gali susitarti ir dėl tarpinių terminų (CK 6. 652 str 1 d., Rusijos Federacijos CK 708 str.). Sutartyje šalių sutarimu nustatytų rangos darbų tarpinių terminų būtina laikytis lygiai taip pat kaip ir darbų pradžios ar pabaigos terminų, jei įstatymai ar sutartis nenustato ko kita (CK 6. 652 str).

CK 6. 652 str. 2 d. reikėtų aiškinti kartu su bendrosiomis prievolių teisės normomis, nustatančiomis skolininko ar kreditoriaus prievolės įvykdymo termino praleidimo pasekmėmis. CK 6. 63 str. 1 d. 2 p. numato atvejus, kai skolininkas laikomas pažeidusiu prievolę dėl to, kad praleido prievolės įvykdymo terminą. Tai reiškia, kad nuo to momento, kai skolininkas laikomas pažeidusiu prievolę, jis turi atlyginti visus kreditoriaus patirtus nuostolius, išskyrus atvejus, kai skolininkas atleidžiamas nuo prievolės įvykdymo (CK 6. 63 str. 2 d.).

Atitinkamai, remiantis CK 6. 64 str. 1 d., kreditorius laikomas pažeidusiu prievolę, jei skolininkas negali įvykdyti prievolės dėl kreditoriaus kaltės, šiuo atveju, dėl prievolės įvykdymo terminų praleidimo. Kai kreditorius pažeidžia prievolę, skolininkas laikomas jos nepažeidusiu. (CK 6. 64 str. 3 d.). Tai reiškia, kad, rangos atveju skolininkas nelaikomas praleidęs prievolės įvykdymo terminą, jeigu terminą praleido dėl to, kad kreditorius praleido prievolės įvykdymo terminą, t. y. būtent dėl šios priežasties skolininkas negalėjo laiku įvykdyti prievolės.

Jeigu rangovas pažeidžia viso darbo atlikimo galutinį terminą, tai užsakovas turi teisę atsisakyti priimti atliktą darbą ir pareikalauti iš rangovo atlyginti dėl termino praleidimo padarytus nuostolius, jeigu dėl termino praleidimo prievolės įvykdymas užsakovui prarado

¹⁰⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. lapkričio 29 d nutartis civilinėje byloje AB “Panevėžio statybos trestas” v. UAB AK “Aviabaltika”, Nr. 3 K-3-652/2004, bylų kategorija 18.2; 47.3.

prasmę (CK 6. 652 str.). Šiuo atveju skolininkui pažeidus prievolę, kreditorius, būdamas nebesuinteresuotas, nes pavėluotas įvykdymas neteko prasmės (pvz., užsakyta pasiūti nuotakos suknelė, buvo baigta siūti jau po vestuvių), turi teisę atsisakyti prievolės ir reikalauti atlyginti jam nuostolius.

Jeigu rangovas neįvykdo savo pareigos sutartyje numatytu terminu, nukentėjusioji šalis (užsakovas) gali raštu nustatyti protingą terminą sutarčiai įvykdyti (CK 6. 209 str.). Tačiau užsakovas neprivalo naudotis šia savo teise. Jis gali nustatyti rangovui „protingą“ terminą tam, kad rangovas ištaisytų darbo trūkumus, o jeigu per nustatytą terminą rangovas neištaisyti trūkumų, tai atsisakyti vykdyti sutartį.

3. 4. 2. Terminas darbų trūkumams nustatyti

CK 6. 666 str. (analogiškai kaip ir Rusijos Federacijos CK 724 str.) įtvirtinta specialių terminų – terminų darbų trūkumams nustatyti – taikymo tvarką. Pateikiama bendroji taisyklė, kad jeigu įstatyme ar rangos sutartyje nenustatyta kitaip, tai užsakovas turi teisę pareikšti reikalavimus dėl darbų rezultato trūkumų su sąlyga, jeigu šie trūkumai buvo nustatyti (aptikti) jau priėmus darbų rezultatą per nustatytus įstatyme terminus (CK 6. 666 str. 1 d.).

CK 6. 666 str. 2 d. teigiama, kad kai nėra nustatytas garantinis terminas, darbų rezultato trūkumai turi būti nustatyti per protingą terminą, bet ne ilgesnį kaip dveji metai nuo darbų rezultato perdavimo, jeigu įstatymas ar rangos sutartis nenustato kitokio termino. Užsakovas, remdamasis CK 6. 666 str. 3 d., gali pareikšti reikalavimus dėl rangovo jam perduoto darbų rezultato trūkumų po to, kai pastebėjo arba turėjo pastebėti darbų rezultato kiekybinių ar kokybinių rodiklių neatitikimą projekte ar plane numatytiems rodikliams. Kai reikalavimo dėl darbų rezultato trūkumų pareiškimo terminai yra pateikti įstatymuose ar rangos sutartyje, tai reikalavimai turi būti pareikšti būtent per tuos specialius terminus. Tuo atveju, jei užsakovas per įstatymuose ar sutartyje numatytą terminą nepareiškia reikalavimų dėl rangovo perduoto darbų rezultato trūkumų, o jei toks terminas specialiai nei įstatymuose, nei sutartyje nenustatytas, - per protingą terminą, kuris negali būti ilgesnis kaip dveji metai, tai rangovas turi teisę netenkinti užsakovo reikalavimų, nurodydamas, kad užsakovas praleido nustatytą terminą. Taip yra todėl, kad CK 6. 666 str. 2 d. nustatytas dvejų metų terminas yra naikinamasis¹⁰⁶, jo negalima nei atnaujinti, nei sustabdyti (CK 1. 117 str. 6.). Naikinamajam terminui pasibaigus, kartu išnyksta užsakovo teisė pareikšti reikalavimus rangovui dėl darbų rezultato trūkumų. Be abejo, bendrasis

¹⁰⁶ Žr. V. Mizaras. Pirkimo- pardavimo sutartinių santykių reguliavimas Civiliniame kodekse. Pardavėjo pareigos perduoti daiktą vykdymas ir šios pareigos neįvykdymo ar netinkamo vykdymo teisiniai padariniai (3) //Justitia. – Vilnius: Justitia. 2003, Nr. 6 (48). P. 20.

dvejų metų terminas pretenzijoms dėl darbų rezultatų trūkumų pareikšti taikomas tik tuomet, kai įstatymuose ar rangos sutartyje nėra nustatytas ilgesnis garantinis terminas.

CK numato specialią taisyklę, kai rangos sutartyje šalys susitaria dėl trumpesnio negu dveji metai garantinio termino. Tuo atveju, kai rangos sutartis nustato trumpesnę nei dvejų metų garantinį terminą, o trūkumus užsakovas nustatė jau pasibaigus garantiniam terminui, bet nepraėjus dvejiems metams nuo darbų rezultato perdavimo momento, rangovas atsako už šiuos trūkumus, jei užsakovas įrodo, kad trūkumai atsirado iki darbų rezultato perdavimo užsakovui momento arba dėl priežasčių, atsiradusių iki šio momento (CK 6. 666 str. 4 d.).

Jeigu garantinis terminas nėra nustatytas, užsakovas turi teisę pareikšti reikalavimą dėl darbų rezultato trūkumų, nustatytą per „protingą terminą“, kuris negali būti ilgesnis kaip dveji metai, nuo darbų rezultato perdavimo momento (jų trukmė gali būti nustatyta įstatyme, sutartyje). Atsižvelgiant į tai, kad garantinis terminas nustatomas, siekiant apginti užsakovo interesus, savaime suprantama, todėl jis negali būti nustatomas trumpesnis, nei tas, kuris nustatytas įstatyme. Dėl šios priežasties CK 6. 666 str. 4 p. numato, jog tokiu atveju užsakovas turi teisę pareikšti savo reikalavimą. Tačiau, jeigu užsakovas pareiškia reikalavimą jau pasibaigus garantiniam terminui, tenka įrodyti, kad arba patys trūkumai, arba jų priežastys atsirado dar iki to momento (CK 6. 666 str. 2 ir 4 p.).

Garantinis terminas skaičiuojamas tam tikra tvarka. Jis pradedamas skaičiuoti nuo to momento, kai darbo rezultatas arba buvo užsakovo priimtas, arba kai turėjo būti priimtas (CK 6. 666 str.5 d.). Tai reiškia, kad jeigu užsakovas kaltas dėl to, jog pavėlavo priimti darbo rezultatą, garantinis terminas skaičiuojamas ne nuo to momento, kai sutarties dalykas - darbų rezultatas - buvo realiai perduotas, bet nuo to momento, kai užsakovas turėjo priimti tą atliktą darbų rezultatą. Tiesa, šalys gali rangos sutartyje numatyti ir kitą momentą, nuo kurio pradedamas skaičiuoti garantinis terminas (CK 6. 666 str. 5 p.). CK 6. 666 str. 6 p. nustato nuorodas į pirkimo – pardavimo sutarties normas (CK 6. 335 str. 2 - 6 d. nustatytas taisyklės), reguliuojančias garantinius terminus.

3. 5. Užsakovo pareiga tinkamai priimti rangovo atliktus darbus

Rangovo atliktų darbų rezultato priėmimo (perdavimo) samprata. CK pakankamai detalai reguliuoja darbo rezultato perdavimo ir priėmimo tvarką. Darbo rezultato perdavimas ir priėmimas reguliuojami kaip du savarankiški veiksmai. Tai galima paaiškinti tuo, kad kiekvienas iš nurodytų veiksmų pasižymi specialiomis taisyklėmis ir numato savarankiškas pasekmes.

Nors CK 6. 662 str. (analogiškai kaip ir Rusijos Federacijos CK 720 str.) ir kituose CK str. vartojamas „darbų priėmimo“ terminas, iš tikrųjų, remiantis CK 6. 666 str. 5 d., turimi omenyje ne patys darbai, o jų rezultatas, kaip jau buvo šiame darbe nurodyta.

Priimant darbų rezultatą sprendžiami iš esmės trys klausimai: 1) kaip perduodamas darbų rezultatas; 2) kaip turi būti surandami priimamo darbo trūkumai; 3) kokios pasekmės atsiranda rangovui dėl neįvykdytos ar netinkamai įvykdytos užsakovo prievolės.¹⁰⁷

Užsakovas privalo rangos sutartyje numatytais terminais ir tvarka, dalyvaujant rangovui, apžiūrėti ir priimti atliktą darbą (jo rezultatą). Užsakovas, pastebėjęs nukrypimus nuo sutarties sąlygų, bloginančius darbų rezultato kokybę, ar kitus trūkumus, privalo nedelsdamas apie tai pranešti rangovui. Atliktų darbų priėmimas įforminamas aktu, kuriuo užsakovas be išlygų ar su išlygomis patvirtina priėmęs, o rangovas – perdavęs atliktus darbus (CK 6.662 str. 1 d.).

Specialius reikalavimus darbų priėmimo tvarkai numato vartojimo rangos sutartį reglamentuojančios normos. Tuo atveju, jeigu užsakovas neatvyksta atsiimti darbų rezultato arba kitaip vengia priimti atliktą darbą, tai rangovas privalo raštu įspėti užsakovą apie jo pareigą atsiimti darbų rezultatą (CK 6. 679 str. 1 d.).

Rangovo atliktų darbų rezultato priėmimo akto reikšmė. Darbų priėmimo aktas turi ypatingą teisinę reikšmę, nes užsakovas, priimdamas atliktą darbą ir pastebėjęs darbų trūkumų, gali trūkumų faktų remtis tik tuo atveju, jeigu darbų priėmimo akte ar kitame dokumente, patvirtinančiame darbų priėmimą, tie trūkumai buvo aptarti arba yra numatyta užsakovo teisė reikalavimą dėl trūkumų pašalinimo pareikšti vėliau (CK 6.662 str. 2 d.). Vadinasi, jeigu užsakovas, priimdamas darbų rezultatą, nors ir nustatė jų trūkumų, tačiau priėmimo akte (ar kitame dokumente) tų trūkumų neužfiksavo, ir jei sutartyje nebuvo numatyta sąlyga, leidžianti vėliau pareikšti reikalavimą pašalinti nustatytus trūkumus, tai jis (užsakovas) nebegali šia aplinkybe remtis vėliau.

Svarbu pabrėžti, jog statybos rangos sutarties atveju nepriklausomai nuo užsakovo atsisakymo pasirašyti darbų perdavimo aktą pagrįstumo, (CK 6.694 str. 4 d.) numatyta vienašalio darbų perdavimo akto galiojimo prezumpcija. Šia prezumpciją gali paneigti vien tik teismas, priimdamas sprendimą, kuriuo vienašalis darbų perdavimo aktas būtų pripažintas negaliojančiu, jei užsakovas įrodytų, kad darbų perdavimo aktą pasirašyti atsisakė pagrįstai¹⁰⁸, pvz., rangovui pažeidus viso darbo atlikimo galutinį terminą. Dėl šios priežasties užsakovui statybos rangos sutartyje patartina numatyti, kad darbai laikomi perduotais užsakovui ir su rangovu atsiskaitoma tik su sąlyga, jei darbų perdavimo aktas yra pasirašytas abiejų šalių. Rangos sutartyje nenumačius tokios sąlygos, rangovui pareiškus reikalavimą atsiskaityti už vienašaliame darbų

¹⁰⁷ М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. Договорное право. Общие положения. – Москва: Статут, 1997. С 68.

¹⁰⁸ Там же. С 138.

perdavimo akte nurodytus darbus, užsakovui tektų tokį vienašalį darbų perdavimo aktą ginčyti teisme.

Rangovo atliktų darbų rezultato, turinčio akivaizdžių trūkumų, teisinis reguliavimas.

CK 6.662 str. 3 d. numatyta, kad jeigu sutartis nenustato ko kita, užsakovas, priėmęs darbą jo nepatikrinęs, netenka teisės remtis darbo trūkumų faktu, kurie galėjo būti nustatyti normaliai priimant darbą (akivaizdūs trūkumai). LAT CBS teisėjų kolegija 2005 m. balandžio 27 d. nutartyje c. b. UAB „Atnava“ v. Vilniaus miesto savivaldybės administracija konstatavo, jog *“kai rangos sutartis nutraukiama iki darbų rezultato perdavimo, faktiškai atlikti darbai priimami ta pačia tvarka, kaip ir galutinis darbų rezultatas (...) Kolegija konstatuoja, kad užsakovas netenka teisės remtis atliktų darbų trūkumų faktu tuo atveju, jeigu darbų perdavimas ir priėmimas buvo tinkamas, t. y. atitinka visas sutarties ar įstatymų numatytas sutarties priėmimo sąlygas. Esant ginčui, kad darbai nebuvo perduoti arba perduoti netinkamai, teismai turi tai įvertinti ne tik analizuodami darbų priėmimo aktą, bet turi pasisakyti, ar šie aktai atitinka sutarties ir įstatymo numatytas sąlygas. Net ir tinkamo darbų priėmimo atveju nenurodžius trūkumų, užsakovas nepraranda teisės remtis trūkumų faktu, jeigu trūkumai neakivaizdūs. Tokiais atvejais teismai turi analizuoti trūkumų pobūdį ir tik esant akivaizdžiam trūkumui taikyti CK 6.662 straipsnio 3 dalį.¹⁰⁹“.*

Rangovo atliktų darbų rezultato, turinčio paslėptų trūkumų, teisinis reguliavimas.

Užsakovas, nustatęs darbų trūkumus ar kitokius nukrypimus nuo sutarties sąlygų po darbų priėmimo, jei tie trūkumai ar nukrypimai nuo standartų negalėjo būti nustatyti normaliai priimant darbą (paslėpti trūkumai), taip pat jei jie buvo rangovo tyčia paslėpti, privalo apie juos pranešti rangovui per protingą terminą po jų nustatymo (CK 6.662 str. 4 d.). „Paslėptais trūkumais“ vadinami tokie trūkumai, kurie skirtingai nei akivaizdūs trūkumai, negalėjo būti nustatyti paprastai (normaliu, įprastu būdu) priimant atliktų darbų rezultatą (pvz., apžiūrint jį). Paslėptais trūkumais taip pat laikomi ir tokie trūkumai, kuriuos nors ir būtų galima įprastu būdu aptikti, bet jų užsakovas neaptiko dėl to, kad rangovas (tyčia) ėmėsi priemonių juos paslėpti. Nors CK 6.662 str. 4 d. kalbama ir apie rangovo tyčia paslėptus trūkumus, bet lemiamą reikšmę nustatant paslėptus trūkumus turi tai, kad užsakovas ne dėl savo kaltės negalėjo jų atskleisti. „Paslėpti trūkumai“ sumažina darbų rezultato naudingumą, todėl protingas užsakovas, žinodamas apie tokius trūkumus, arba apskritai nebūtų sudaręs rangos sutarties su šiuo rangovu, arba nebūtų sutikęs mokėti tokios kainos, kokia įprastu atveju mokama už tokį (tinkamos kokybės) darbų rezultatą. Užsakovas turi teisę remtis, jog esama paslėptų trūkumų, jeigu atskleidžia šiuos trūkumus per nustatytą terminą po atlikto darbo rezultato priėmimo.

¹⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. balandžio 27 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Atnava“ v. Vilniaus miesto savivaldybės administracija, Nr. 3K-3-235/2005, bylų kategorija 52.3; 52.5.

Kyla klausimas, kokios pasekmės realiai atsiranda rangovui dėl to, kad darbų rezultatas turi „paslėptų“ ar „tyčia paslėptų“ trūkumų. Atsakymas į šį klausimą pateiktas CK 6.698 str. įtvirtintoje specialioje statybos rangos sutarties normoje, nustatančioje specialius garantinius terminus. Priklausomai nuo to, ar trūkumai akivaizdūs, ar paslėpti (jei paslėpti – tyčia, ar netyčia), išskiriami skirtingi garantiniai terminai, per kuriuos galima pareikšti reikalavimus dėl trūkumų (darbų rezultato sugriuvo ar buvo nustatytų defektų): 1) bendras penkerių metų; 2) dešimt metų – esant paslėptų statinio elementų (konstrukcijų, vamzdinių ir kt.); 3) dvidešimt metų – esant tyčia paslėptų defektų. Tačiau būtina, kad užsakovas apie aptiktus darbo rezultato trūkumus rangovui praneštų per „protingą terminą“.

Ekspertizė rangos darbų trūkumams ištirti. Tarp rangos šalių kilus ginčui dėl atliktų darbų rezultato trūkumų, jų pobūdžio ir priežasčių (ar jie atsirado dėl rangovo, ar dėl užsakovo veiksmų ir t. t.), CK numatyta ekspertizės skyrimo galimybė. Tokiais atvejais šalys (vienos ar abiejų šalių prašymu) gali reikalauti teismo paskirti ekspertizę. Svarbu pažymėti, jog ekspertizės teisinė galia nepriklauso nuo to, kurios šalies prašymu ji buvo paskirta. Pagal bendrą taisyklę ekspertizės išlaidos tenka rangovui. Išimtis yra tuomet, kai ekspertizės metu nustatoma, kad rangovas nepažeidė rangos sutarties arba nenustatomas priežastinis ryšys tarp jo veiksmų ir aptiktų darbų trūkumų. Tokiais atvejais ekspertizės išlaidas apmoka ta šalis, kuri reikalavo skirti ekspertizę, o jeigu ji buvo paskirta abiejų šalių susitarimu, – abi šalys lygiomis dalimis (CK 6.662 str. 5 d.).

LAT CBS kolegija 2001 m. spalio 29 d. nutartyje c. b. „Mažeikių gairė“ v. UAB „Fonas“ nagrinėdama klausimus, kylančius iš rangos teisinių santykių nustatė, *jog „dalinės ekspertizės aktas neturi įrodomosios galios, nes ekspertai nebuvo įspėti dėl atsakomybės pagal BK 293 str. (CPK 64 ir 90 str.). Kolegija sutinka, kad šie dokumentai turi būti vertinami kaip rašytiniai įrodymai, (...) tačiau pagal CPK 65 str. 1 d. joks įrodymas teismui neturi išankstinės galios, išskyrus CPK 73 str. nurodytus oficialius rašytinius įrodymus, turinčius didesnę įrodomąją galią. Todėl ekspertizės aktas turėjo būti vertinamas kartu su kitais įrodymais, tarp jų – ir rašytiniais.*¹¹⁰

LAT CBS kolegija 2005 m. sausio 19 d. nutartyje c. b. „UAB „Colibri“ v. UAB „Arvio sodas“, be kita ko, pasisakė dėl techninės ekspertizės vaidmens aiškinant sutartį. *„Aiškinant sutartį, pirmiausia turi būti nagrinėjami tikrieji sutarties šalių ketinimai, o ne vien remiamasi pažodiniu sutarties teksto aiškinimu. (...) Šiam tikslui įgyvendinti apeliacinės instancijos teismas*

¹¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. spalio 29 d. nutartis civilinėje byloje „Mažeikių gairė“ v. UAB „Fonas“, Nr. 3K-3-832/2001, bylų kategorija 37.6; 47.3 ir 99.

*paskyrė rangos darbų atlikimo techninę ekspertizę. Ekspertui buvo pateikti klausimai, kurie turėjo reikšmės ginčijamos sutarties aiškinimui.*¹¹¹

Ekspertizės skyrimo tvarką reglamentuoja civilinio proceso normos. Išsiaiškinti nagrinėjant bylą kylančius klausimus, reikalaujančius specialių mokslo ar technikos žinių, teismas gali skirti ekspertizę (CPK 212 str.). Kaip nurodyta CPK 185 str. - jokie įrodymai teismui neturi iš anksto nustatytos galios, išskyrus CPK numatytas išimtis, todėl teismas nėra įpareigotas besąlygiškai remtis rangos sutarties šalių prašymu, vadovaujantis CK 6.662 str. 5 d., paskirtos ekspertizės išvadomis, bet jas sieja su kitais pateiktais įrodymais.

Užsakovo atsakomybė dėl jo pareigos tinkamai priimti rangovo atliktus darbus nevykdymo. CK 6. 64 str. nustatyta prievolių teisės bendroji norma, pagal kurią kreditorius (rangos sutarties atveju priimti darbų rezultatą pareigą turintis užsakovas) laikomas pažeidusiu prievolę, kai skolininkas (rangovas) negali įvykdyti prievolės dėl nepakankamo kreditoriaus bendradarbiavimo su skolininku arba dėl kitokios kreditoriaus kaltės.

Kreditorius (užsakovas), šiuo atveju atsisakydamas iš skolininko priimti prievolės įvykdymą, praleidžia prievolės įvykdymo terminą. CK 6. 64 str. 4 d. nurodoma, jog skolininkas turi teisę į nuostolių, patirtų dėl to, kad kreditorius pažeidė prievolę, atlyginimą. Tai reiškia, kad CK 6. 64 str. 4 d. nustato skolininkui (rangovui) teisę reikalauti atlyginti nuostolius, atsiradusius dėl to, kad kreditorius praleido prievolės įvykdymo terminą. CK komentaras pastarąją CK normą aiškina taip: komentuojamojo straipsnio 4 dalyje skolininkui suteikiama teisė reikalauti iš kreditoriaus atlyginti nuostolius, kuriuos patyrė šiam pažeidus prievolę. Tačiau kreditoriaus atsakomybė galima tik jeigu yra visos civilinės atsakomybės sąlygos. Jeigu kreditorius tam tikrų veiksmų neatliko dėl *force majeure*, kreditoriaus atsakomybė neatsiranda¹¹².

Rangos sutartį reglamentuojančiose CK normose ne tik teisiškai įtvirtinta užsakovo pareiga priimti darbų rezultatą, bet ir nustatytos neigiamos užsakovui šios pareigos neįvykdymo teisinės pasekmės. Užsakovui vengiant priimti atliktą darbą (jeigu rangos sutartyje nenustatyta kitaip), rangovas turi teisę pasibaigus mėnesio terminui nuo tos dienos, kurią pagal sutartį darbai turėjo būti priimti, ir du kartus raštu įspėjus užsakovą, parduoti darbo rezultatą, o gautą sumą, atsiskaitęs visus sau priklausančius mokėjimus, užsakovo vardu sumokėti į depozitinę sąskaitą (CK 6. 662 str. 6 d.). Ši speciali rangos sutarties norma konkretizuoja prievolių teisės taisyklę, įtvirtintą CK 6.56 str. 4 d., kurioje nurodoma, kad jeigu prievolės dalykas yra daiktas, o kreditorius atsisako priimti įvykdymą, skolininkas turi pasiūlyti kreditoriui priimti prievolės įvykdymą ir nustatyti terminą įvykdymui priimti. Jeigu per nustatytą terminą kreditorius

¹¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 19 d. nutartis civilinėje byloje „UAB „Colibri“ v. UAB „Arvio sodas“, Nr. 3K-3-63/2005, bylų kategorija 52.1.

¹¹² Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmas tomas. – Vilnius: Justitia, 2003. P. 104.

prievolės įvykdymo nepriima, laikoma, kad jis pažeidė prievolę. Šiuo atveju skolininkas daiktą perduoda saugoti kreditoriaus sąskaita.

Kreditoriui (užsakovui), kuris nesilaiko pareigos per nustatytą terminą priimti atliktų darbų rezultatą, kyla dar viena neigiama užsakovui pasekmė: kai dėl užsakovo vengimo priimti atliktus darbus, t. y. dėl nuo rangovo (skolininko) nepriklausančių priežasčių, praleidžiamas darbo rezultato perdavimo terminas, darbo rezultato atsitiktinio žuvimo ar sugedimo rizika pereina užsakovui (kreditoriui) nuo to momento, kada rezultatas pagal sutartį turėjo būti perduotas užsakovui (CK 6. 662 str. 7 d.).

3. 6. Problemos, kylančios rangovui, kuris atlieka darbus iš užsakovo medžiagos

Bendru atveju, t. y. jeigu rangos sutartimi šalys nesusitaria kitaip, rangovas privalo atlikti sutartyje sulygtą darbą iš savo medžiagos, savo priemonėmis ir jėgomis (CK 6. 647 str. 1 d., analogiškai kaip ir Rusijos Federacijos CK 704 str. 1 d.). Statybos rangos atveju būtent rangovas privalo aprūpinti statybą medžiagomis, įrengimais, detalėmis ir kitokiomis konstrukcijomis, žinoma, jeigu statybos rangos sutartis nenustato, kad tai užsakovo pareiga (CK 6. 686 str. 1 d.). Rangovas, atliekantis darbą iš savo medžiagos, atsako už blogą medžiagos kokybę (CK 6. 647 str. 2 d.). Atitinkamai CK 6.665 str. 5 d. numato, jog darbą atlikus iš rangovo medžiagos, už medžiagų kokybę rangovas atsako kaip pardavėjas pagal pirkimo – pardavimo sutartį.

Sudėtingesnė situacija yra tuomet, kai rangos sutartyje numatoma sąlyga, nurodanti, kad rangovas darbus atlieka ne iš savo, bet iš užsakovo jam perduotos medžiagos. Rangovas, nustatęs, jog užsakovo pateikta medžiaga yra netinkama arba turi trūkumų, privalo nedelsdamas apie tai informuoti užsakovą (CK 6. 648 str. 2 d.). CK įtvirtinta nuostata, įpareigojanti užsakovą, pateikiant rangovui medžiagas, kartu perduoti ir šių medžiagų atitikties dokumentus, tokiu būdu rangovas informuojamas dėl medžiagų kokybės. (CK 6. 648 str. 1 d.).

Svarbu pažymėti, jog rangovas jokių būdu neturėtų likti pasyvus, kai jam užsakovas perduoda netinkamos kokybės medžiagas. Priešingu atveju jam tektų “atsakyti” už dėl jo nerūpestingumo ir neatidumo kilusius padarinius. CK 6. 648 str. 6 d. numato, jog tuo atveju, kai dėl užsakovo perduotų medžiagų trūkumų, rangovas: 1) nepasiekia rangos sutartyje numatyto rezultato, arba 2) nors ir pagamina sutartyje numatytą darbų rezultatą, tačiau jis yra su trūkumais, todėl atliktų darbų rezultatas negali būti naudojamas pagal sutartyje numatytą (ar normalią jo paskirtį), tai rangovas turi teisę reikalauti, kad užsakovas jam apmokėtų už atliktą darbą. Tačiau tokiu atveju rangovui tenka pareiga įrodyti (*onus proferendi*), kad užsakovo jam perduotų medžiagų trūkumų nebuvo galima pastebėti jas priimant iš užsakovo (CK 6. 648 str.). Rangovui tenka pareiga įrodyti, jog yra priežastinis ryšys tarp užsakovo duotos netinkamos kokybės

medžiagos ir tarp negalėjimo atlikti darbą (įrodyti, kad užsakovo duota netinkamos kokybės medžiaga yra *conditio sine qua non* rangovo negalėjimui atlikti darbą) arba dėl to, kad darbo atlikimas tapo neįmanomas dėl paslėptų trūkumų, kurių rangovas negalėjo aptikti¹¹³.

CK 6.648 str. 3 d. įpareigoja rangovą užsakovo jam duotas medžiagas naudoti taupiai ir ekonomiškai, priešingu atveju rangovas atsako už netinkamą tos medžiagos sunaudojimą. Statybos rangą reglamentuojanti CK norma nurodo, jog rangovas neturi teisės naudoti užsakovo pateiktų medžiagų savo poreikiams, jeigu rangos sutartyje nenumatyta kitaip (CK 6. 686 str. 4 d.). Be to, rangovas privalo pateikti užsakovui medžiagos sunaudojimo ataskaitą ir jos likutį grąžinti arba, jeigu užsakovas sutinka, sumažinti darbų kainą, atsižvelgiant į rangovui likusių nesunaudotų medžiagų vertę. Rangos sutartyje gali būti numatytos medžiagų sunaudojimo normos, jų likučių ir pagrindinių atliekų grąžinimo terminai, taip pat rangovo atsakomybė už šių pareigų neįvykdymą ar netinkamą įvykdymą (CK 6. 648 str. 5 d.).

Kaip nustatyta CK 6. 657 str., rangovas privalo imtis visų įmanomų priemonių užsakovo jam patikėto turto saugumui užtikrinti ir atsako už šio turto praradimą ar sužalojimą. LAT CBS teisėjų kolegija 2004 m. spalio 6 d. nutartyje c. b. B. Januškos įmonė v. Vytautas Bublys išaiškino, kad *“Pagal CK 6.657 straipsnį rangovas privalo imtis visų įmanomų priemonių užsakovo jam patikėto turto saugumui užtikrinti ir atsako už šio turto praradimą ar sužalojimą. Tai reiškia, kad rangovas atsako už perduoto turto praradimą esant bet kuriai jo kaltės formai – tyčiai ar neatsargumui. Rangovo kaltė yra preziumuojama, todėl, siekiant išvengti civilinės atsakomybės, jam tenka pareiga įrodyti kaltės nebuvimą. (...) Rangos sutarties atveju rangovo atsakomybė yra sutartinė, o ne deliktinė.”*¹¹⁴ Tai reiškia, jog rangovui būtina imtis numatytų sutartyje priemonių, siekiant išsaugoti užsakovo turtą. Rangovas, kaip ir bet kuris asmuo, turintis pareigą saugoti jam perduotą turtą, privalo besąlygiškai imtis būtinų atsargumo priemonių, pvz., laikytis priešgaisrinės saugos, saugumo bei sanitarinių reikalavimų.

¹¹³ М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. Договорное право. Общие положения. - Москва: Статут, 1997. С. 50.

¹¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. spalio 6 d. nutartis civilinėje byloje B. Januškos įmonė v. Vytautas Bublys, Nr. 3K-3-515/2004, bylų kategorija 47.1; 39.6.1.

PABAIGA

Apibendrinant šio darbo rezultatus, svarbu pažymėti, jog iš esmės buvo pasiektas darbo pradžioje užsibrėžtas tikslas bei įvykdyti pagrindiniai uždaviniai.

Šiame darbe buvo sistemiškai atlikta teorinė rangos sutarties sampratos, jos požymių analizė, aptartas LR teisėje įtvirtintas rangos sutarties teisinis reglamentavimas, apibendrinta LAT praktika, susijusi su rangos sutarties šalių teisių ir pareigų įgyvendinimu, nagrinėtos kai kurios rangos sutarties šalių teisių ir pareigų realizavimo problemos bei pasiūlyti jų sprendimo būdai.

Remdamasis šiame magistro baigiamajame darbe išanalizuota, susisteminta ir išdėstyta civilinės teisės doktrinos, teisės normų, LAT suformuotos praktikos medžiaga, autorius nustatė, jog šio darbo pradžioje suformuluota hipotezė iš esmės pasitvirtino. Nors LR CK ir kituose įstatymuose įtvirtintas rangos sutarties šalių, jų teisių ir pareigų teisinis reguliavimas yra su tam tikromis išimtimis pakankamas, tačiau, rangos sutarties šalims, įgyvendinančioms konkrečias savo teises ir pareigas, ypač sprendžiant iš gausios rangos klausimais LAT suformuotos teisminės praktikos, dažnai kyla praktinių problemų.

Gautų išvadų patikimumą ir pagrįstumą užtikrina tiriamajam darbui naudoti metodai, bei autoriaus šiame darbe išanalizuota civilinės teisės mokslininkų teorinė medžiaga, bei gausi LAT suformuota praktika, nagrinėjant bylas, kylančias iš rangos teisinių santykių.

IŠVADOS

Atsižvelgdamas į šiame darbe nagrinėtus rangos sutarties šalių, jų teisių ir pareigų įgyvendinimo praktinius probleminius aspektus, autorius nuosekliai prieina prie tokių išvadų:

1. Išvados sekančios išnagrinėjus rangos sutarties šalių subjektinės sudėties probleminius aspektus:

- 1) Rangos sutarties šalys yra rangovas ir užsakovas. Statytojas neturi būti suprantamas kaip statybą faktiškai užsakantis asmuo (užsakovas), nes gali būti, kad užsakovas atstovauja kitam asmeniui ir naudoja to asmens lėšas, o statinį kuria ne sau. Tuo atveju, kai statytojas, finansuojantis statybos projektą, užsakovo funkcijas paveda atlikti kitam asmeniui, bet neperleidžia jam nuosavybės teisių į lėšas, tai jis turi būti laikomas statomo objekto investuotoju ir gaminamo daikto savininku.

- 2) Generalinis rangovas, darbams atlikti pasitelkdamas subrangovą, neturi teisės visa apimtimi perduoti jam objekto valdytojų teisių, kadangi generaliniam rangovui, kaip netiesioginės civilinės atsakomybės subjektui, išlieka atsakomybė prieš užsakovą už pasitelktų prievolei įvykdyti trečiųjų asmenų - subrangovų veiksmus. Tokiu atveju generalinio rangovo atsakomybė pasireiškia nepakankama subrangos darbų kontrole ir objekto saugumo neužtikrinimu, nepriklausomai nuo subrangos sutartimi subrangovui suteiktų teisių apimties.

2. Išvados sekančios išnagrinėjus rangos darbų kainos nustatymo ir mokėjimo tvarkos už rangovo atliktus darbus probleminius aspektus:

- 1) Rangos sutartyje gali būti nustatomos dviejų rūšių kainos (atitinkamai ir sąmatos): konkreti (fiksuota) ir apytikrė (kompensuojanti faktines išlaidas). Užsakovui, siekiančiam aiškumo, tikslinga susitarti dėl konkrečios rangos darbų kainos, tačiau rangovui palankesnė apytikrė kaina, nustatoma už faktiškai atliktus darbus. Mišriuoju principu nustatyta kaina, turinti tiek fiksuotos, tiek ir išlaidas kompensuojančios kainos bruožų, yra pranašesnė nei fiksuotoji (konkrečioji) kaina, o faktinių išlaidų kompensavimo principu nustatyta kaina efektyvumo požiūriu nusileidžia kitoms dviem. Taigi šalims, nustatant rangos darbų kainą, tikslinga derinti konkrečios ir apytikrės kainos nustatymo principus, nes iš anksto žinomiems darbams gali būti nustatoma konkreti kaina, o rangos darbų proceso metu atlikti papildomi darbai nustatomi pagal apytikrės kainos modelį.
- 2) CK 6. 653 str. 5 d. yra įtvirtintas konkrečios kainos principas, draudžiantis keisti sutartyje fiksuotą kainą. Konkrečios kainos keitimas gali būti tik išimtiniais atvejais: 1) pagal CK 6.653 str. 6 d. įtvirtintą bendrąją rangos normą (kuria reikėtų aiškinti ir taikyti kartu su CK 6. 204 str.), kai rangovo atliekamų darbų kaina padidėja dėl esminių rangos sutarties vykdymo pokyčių (iš anksto nenumatyto ir esminio žaliavų, įrengimų ir paslaugų pabrangimo), bei specialiose statybos rangos normose numatytais pagrindais – 2) CK 6. 684 str. 4 d. ir 3) CK 6. 685 str. Be to, darbų kainos padidėjimas dėl esminių rangos sutarties vykdymo pokyčių neapima papildomų darbų (CK 6. 653 str. 4 d.), kurie aiškiai išeina už pradinės sutarties ribų.

3. Išvados sekančios išnagrinėjus mokėjimo tvarkos už rangovo atliktus darbus ir prievolių įvykdymo užtikrinimo probleminius aspektus:

- 1) Pažymėtina, jog avansas, kuris neatlieka prievolių įvykdymo užtikrinimo funkcijos, labiau atitinka rangovo interesus, o rankpinigiai vienodai tenkina ir užsakovo, ir rangovo interesus: rankpinigių sutarties atveju, jeigu už sutarties neįvykdymą atsako gavęs rankpinigius rangovas, tai jis privalo sumokėti užsakovui dvigubą rankpinigių sumą, o avanso sutarties atveju rangovas, gavęs iš užsakovo avansą, tačiau darbų neįvykdęs, privalo grąžinti užsakovui tik avansą, t. y. rangovas, gavęs avansą, jokiais aplinkybėmis neturi jo grąžinti dvigubai.
- 2) Nors CK 4.175 str. 2 d. 2 p. ir 4.177 str. bei CPK nuostatos numato, kad asmenų, susijusių su statinių statybomis ar rekonstrukcija, reikalavimams užtikrinti gali būti nustatoma priverstinė hipoteka, tačiau ją įtvirtinantys norminiai teisės aktai nepakankamai išsamiai reglamentuoja priverstinės hipotekos taikymo tvarką, o tai suteikia pagrindo tvirtinti, jog rangovas galėtų nepagrįstai piktnaudžiauti statinio savininko teisėmis.
- Išskirtini požymiai, sudarantys sąlygas piktnaudžiauti priverstine hipoteka: 1) priverstinės hipotekos lakšto nereikia tvirtinti notarine tvarka; 2) įregistruojama kreditoriaus valia, be skolininko sutikimo; 3) suteikia kreditoriui teisę daug mažesniai skoliniam išipareigojimui užtikrinti nustatyti priverstinę hipoteką didesnės vertės statiniui; 4) hipotekos terminą vienašališkai nustato kreditorius.
- Todėl pirmiausia būtų tikslinga pakeisti CK 4.185 str. 1 d. ir ją išdėstyti taip: „*Hipotekos sutartis, įkeičiamo daikto savininko vienašalis pareiškimas įkeisti daiktą, taip pat prašymas įregistruoti priverstinę hipoteką įforminami surašant hipotekos lakštą, kurį visais atvejais tvirtina notaras.*“
- Be to, darbo autorius išreiškia pagrįstas abejones dėl dabar galiojančios priverstinės hipotekos redakcijos (ypač CK 4.175 str. 2 d. 2 p. ir CK 4.177 str.) įtvirtinimo LR teisėje pagrįstumo ir būtinumo, atsižvelgiant į tai, jog esamas teisinis reguliavimas pateikia pakankamai įprastų ir tinkamai reglamentuotų, bei praktiškai naudojamų kitų kreditoriaus teisių gynimo priemonių (rangovas gali ginti savo pažeistas teises laikinosiomis apsaugos priemonėmis, pvz., turto areštu) ir kitų prievolių užtikrinimo būdų.
- Priverstinės hipotekos pagrįstumo ir reglamentavimo problemos galėtų būti atskiros mokslinio darbo nagrinėjimo objektas.

- 3) Užsakovui tikslinga susitarti su rangovu dėl dalies mokėjimo atidėjimo, kadangi dažnai tik praėjus tam tikram laikui nuo rangos darbų atlikimo paaiškėja atliktų darbų kokybė. Jeigu praėjus atitinkamam terminui, paaiškėja rangovo atliktų darbų rezultato trūkumai, - atidėto mokėjimo suma pasireiškia kaip derybų objektas. Atsižvelgiant į tai, kad ne visada rangovas gali ištaisyti savo darbų rezultato trūkumus, užsakovas gali reikalauti sumažinti turinčio trūkumų darbų rezultato kainą.

4. Išvados sekančios išnagrinėjus rangos sutarties šalių teisių gynimo probleminius aspektus:

- 1) CK 6.665 str. 1 d., esant neesminiams darbo trūkumams dėl netinkamos kokybės darbo, užsakovas (savo pasirinkimu) turi teisę pareikšti rangovui vieną iš alternatyvių reikalavimų: 1) neatlygintinai pašalinti trūkumus per protingą terminą arba 2) atitinkamai sumažinti darbų kainą, arba 3) atlyginti trūkumų šalinimo išlaidas. Užsakovui netikslinga reikšti reikalavimus - sumažinti turinčio trūkumų darbų rezultato kainą ar atlyginti trūkumų šalinimo išlaidas, jeigu darbo trūkumų, apskritai, neišmanoma ištaisyti. Jeigu nurodytų veiksmų rangovas neatlieka arba trūkumai yra esminiai ir nepašalinami, užsakovas turi teisę nutraukti sutartį ir reikalauti atlyginti nuostolius (CK 6.665 str. 3 d.).
- 2) Darbų priėmimo aktas turi ypatingą teisinę reikšmę, nes užsakovas, priimdamas atliktą darbą ir pastebėjęs darbų trūkumų, gali trūkumų faktų remtis tik tuo atveju, jeigu darbų priėmimo akte tie trūkumai buvo aptarti arba yra numatyta užsakovo teisė reikalavimą dėl trūkumų pašalinimo pareikšti vėliau (CK 6.662 str. 2 d.). Svarbu pabrėžti, jog statybos rangos sutarties atveju nepriklausomai nuo užsakovo atsisakymo pasirašyti darbų perdavimo aktą pagrįstumo (CK 6.694 str. 4 d.), numatyta vienašalio darbų perdavimo akto galiojimo prezumpcija, todėl užsakovui statybos rangos sutartyje patartina numatyti, kad darbai laikomi perduotais užsakovui ir su rangovu atsiskaitoma tik su sąlyga, jei darbų perdavimo aktas yra pasirašytas abiejų šalių.
- 3) Svarbu pažymėti, jog, remiantis CK 6.648 str. 6 d., rangovas jokių būdu neturėtų likti pasyvus, kai jam užsakovas perduoda netinkamos kokybės medžiagas.

Priešingu atveju rangovui tektų pareiga įrodyti, jog yra priežastinis ryšys tarp užsakovo duotos netinkamos kokybės medžiagos ir tarp negalėjimo atlikti darbą arba dėl to, kad darbo atlikimas tapo neįmanomas dėl paslėptų trūkumų, kurių rangovas negalėjo aptikti.

5. Rangos sutarties šalys, įgyvendindamos konkrečioje rangos sutartyje nustatytas teises ir pareigas, turi laikytis bendrųjų civilinės teisės, prievolių ir sutarčių vykdymo principų, o ypač privalo sąžiningai *bendradarbiauti*, derinti savo veiksmus, kadangi rangos sutarties šalis sieja sudėtinga ir paini priešpriešinių teisių ir pareigų sistema (ranga - dvišalė sutartis). Iš esmės visų rangos sutarties šalių teisių ir pareigų tinkamas įgyvendinimas priklauso nuo bendradarbiavimo principo laikymosi sutartinių santykiu metu.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos norminiai teisės aktai:

- 1) Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas //Valstybės žinios. 1964, Nr. 19-13.
- 2) Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas //Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
- 3) Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas //Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.
- 4) Lietuvos Respublikos statybos įstatymo pakeitimo įstatymas //Valstybės žinios. 2001, Nr. 101 – 3597.
- 5) Lietuvos Respublikos nekilnojamojo turto registro įstatymo pakeitimo įstatymas //Valstybės žinios. 2001, Nr. 55 – 1948.
- 6) Lietuvos Respublikos turto ir verslo vertinimo pagrindų įstatymas //Valstybės žinios. 1999, Nr. 52-1672.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika:

- 7) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. spalio 30 d. nutartis civilinėje byloje „Estinos arka“ v. „Lelija“, Nr. 3K-3-543/2006 (S), bylų kategorija 52.1, 21.5.
- 8) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 19 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Colibri“ v. UAB „Arvio sodas“, Nr. 3K-3-63/2005, bylų kategorija 52.1.
- 9) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. liepos 11 d. nutartis civilinėje byloje E. Mamedovas v. UAB „Mndija“, Nr. 3K-3-371/2005, bylų kategorija 52.3; 121. 11.
- 10) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. birželio 8 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Stiebas“ v. AB „Viti“, Nr. 3K-3-334/2005, bylų kategorija 52.3.
- 11) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. balandžio 27 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Atnava“ v. Vilniaus miesto savivaldybės administracija, Nr. 3K-3-235/2005, bylų kategorija 52.3; 52.5.
- 12) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. balandžio 11 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Senovė“ v. UAB „Vingio kino teatras“, Nr. 3K-3-218/2005, bylų kategorija 52.3.
- 13) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 5 d. nutartis c. b. Kučinskas v. V. Basienė, V. Černauskytė, Nr. 3K-3-11/2005, bylų kategorija 42.5; 45.1.

- 14) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. lapkričio 2 d. nutartis civilinėje byloje A. Stankovskienės IĮ v. UAB „Abuva“, Nr. 3K-3- 538/2005, bylų kategorija 24.2; 52.3.
- 15) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje AB “Panevėžio statybos trestas” v. UAB AK “Aviabaltika”, Nr. 3K-3- 652/2004, bylų kategorija 18.2; 47.3.
- 16) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. lapkričio 16 d. nutartis civilinėje byloje AB “Lietuvos Draudimas” v. “UAB Seesam Lietuva”, Nr. 3K-7- 466/2004, bylų kategorija 67, 39. 2.4, 39.4, 39.6.2.11.
- 17) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. spalio 6 d. nutartis civilinėje byloje B.Januškos įmonė v. V.Bublys, Nr. 3K-3- 515/2004, bylų kategorija 47.1; 39.6.1.
- 18) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje E.Valionio įmonė “Egistena” v. AB “Hermis investicija”, Nr. 3K-3- 685/2004, bylų kategorija 47.3.
- 19) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. spalio 13 d. nutartis civilinėje byloje S. Norvilos įmonė v. Likviduojama 595 oji GNSB, Nr. 3K-3- 545/2004, bylų kategorija 25.3; 28; 47.3; 126.
- 20) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. spalio 26 d. nutartis civilinėje byloje UAB “Ampolis” v. UAB “Senovė”, Nr. 3K-3- 505/2004, bylų kategorija 47.3, 31.4, 31.5.
- 21) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. spalio 8 d. nutartis civilinėje byloje BUAB “Korena” v. UAB “Turneka”, Nr. 3K-3- 939/2003, bylų kategorija 47.1, 47.3.
- 22) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. gegužės 7 d. nutartis civilinėje byloje UAB “Towage and Marine Assistance” v. AB “Klaipėdos hidrotechnika”, Nr. 3K-3- 572/2003, bylų kategorija 47.1, 31.4; 31.5.
- 23) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. rugsėjo 8 d. nutartis civilinėje byloje UAB “Žvaizdrė ir ko” v. 595-ji GNSB, Nr. 3K-3- 772/2003, bylų kategorija 15.2.1.1; 47.3.
- 24) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. gegužės 29 d. nutartis civilinėje byloje UAB “Remolita ir v. UAB “Autopartis”, Nr. 3K-3-795/2002, bylų kategorija 47.3.

- 25) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. birželio 5 d. nutartis civilinėje byloje AB „Mūras“ v. AB „Viti“, Nr. 3K-3-827/2002, bylų kategorija 47.3; 94.5.
- 26) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. gruodžio 4 d. konsultacija. //Teismų praktika. 2002, Nr. 16.
- 27) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. spalio 29 d. nutartis civilinėje byloje „Mažeikių gairė“ v. UAB „Fonas“, Nr. 3K-3-832/2001, bylų kategorija 37.6; 47.3 ir 99.
- 28) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. vasario 2 d. nutartis c. b. Ž. Stankevičius v. H. Chadakevičius, Nr. 3K-7-23/2000, bylų kategorija 43.

Publikacijos periodiniuose leidiniuose:

- 29) L. Baikštys. Statybos rangos sutarčių sąlygų geros praktikos pavyzdžiai (1) //Lietuvos advokatūra. 2005, Nr. 3-4 (17-18). P. 15 – 20.
- 30) D. Petrauskaitė. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Ketvirtoji knyga. Daiktinė teisė. XI skyrius. Hipoteka (2) //Justitia. – Vilnius: Justitia. 2004. Nr. 2 (50). P. 10 – 26.
- 31) K. Jovaišas. Rangos sutartys //Verslo ir komercinė teisė. – Vilnius: Teisės institutas. 2005, Nr. 3. P. 91 – 108.
- 32) M. Gedeikis, S. Bliuvaitė. Preliminarioji sutartis //Justitia.- Vilnius: Justitia. 2005, Nr. 4 (58). P. 61- 70.
- 33) Baranauskas E. Įkeitimo teisinis reguliavimas: daktaro dis.: soc. mokslai: teisė (01 S)/ LTU. – V., 2002.
- 34) L. Ustinavičius, A. Andruškevičius, V. Kutut, R. Baltsevič, A. Barvidas. Inžinerinių ir statybos projektavimo darbų sandorių verbalinė analizė //Ūkio technologinis ir ekonominis vystymas. – Vilnius: Technika. 2005, Nr. 1. P. 36 – 49.
- 35) V. Mizaras. Pirkimo- pardavimo sutartinių santykių reguliavimas Civiliniame kodekse. Pardavėjo pareigos perduoti daiktą vykdymas ir šios pareigos neįvykdymo ar netinkamo vykdymo teisiniai padariniai (3) //Justitia. – Vilnius: Justitia. 2003, Nr. 6 (48). P 8- 26.

Specialioji mokslinė literatūra:

- 36) D. Ambrasienė, E. Baranauskas ir kiti autoriai. Civilinė teisė. (Prievolių teisė). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004. 607 P.

- 37) V. Mikelėnas. Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. – Vilnius: Justitia, 1996. 607 P.
- 38) V. Mikelėnas. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. – Vilnius: Justitia, 2002. 199 P.
- 39) R. Stanislovaitis. Komercinė teisė. – Vilnius: Eugrimas, 2005. 283 P.
- 40) P. S. Vitkevičius. Romėnų privatinės teisės sutartys. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002. 66 P.
- 41) Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmas tomas. – Vilnius: Justitia, 2003. P.
- 42) Dabartinės lietuvių kalbos žodynas/Lietuvių kalbos institutas; redaktorių kolegija: Stasys Keinys (vyr. red.)– Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos inst., 2000. 969 P.
- 43) S. Mitkus. Statybos teisė. – Vilnius: Technika, 2002. 416 P.
- 44) A. Juodis, A. Luobikienė. Statybos teisė ir draudimas. – Kaunas: Technologija, 2002. 285 P.
- 45) P. Vitkevičius ir kiti. Civilinė teisė. – Kaunas: Vijusta, 1997. 459 P.
- 46) V. Tiažkijus. Darbo teisė: teorija ir praktika. I tomas. – Vilnius: Justitia, 2005. 494 P.
- 47) М. И. Брагинский, В. В. Витрянский Договорное право. Общие положения. – Москва: Статут, 1997. 1037 С.
- 48) Комментарий к гражданскому кодексу российской федерации. Борисов А. Б. – Москва: Книжный мир, 2003. 1159 С.
- 49) В. В. Безбах, В. К. Пучинский. Гражданское и торговое право зарубежных стран. – Москва: МЦФЭР, 2004.
- 50) А. П. Сергеев, Ю. К. Толстой. Гражданское право. Часть 2. – Москва: Проспект, 1998.
- 51) Антология юридической науки. Том III. – Санкт - Петербург: Юридический центр прес, 2004.

Publikacijos internete:

- 52) <http://www1.fidic.org/resources/contracts/>.
- 53) Kvebeko civilinis kodeksas // http://www2.publicationsduquebec.gouv.qc.ca/dynamicSearch/telecharge.ph?type=2&file=/CCQ/CCQ_A.html; prisijungimo laikas: 2006-11-25.
- 54) A. Vaitkevičiaus. “Statybos kainos apskaičiavimo ypatumai, sudarant rangos darbų sutartis” // <http://www.asa.lt/cgi-bin/str1.cgi?grp=43>.
- 55) http://www3.lrs.lt/dokpaieska/forma_1.htm#.

RANGOS SUTARTIES ŠALIŲ, JŲ TEISIŲ IR PAREIGŲ TEISINIO REGULIAVIMO PRAKTINIAI PROBLEMINIAI ASPEKTAI

Pagrindinės sąvokos: rangos sutartis, rangovas, užsakovas, generalinis rangovas, subrangovas, esminės sutarties sąlygos.

SANTRAUKA

Šiame magistro baigiamajame darbe mėginama sisteminiu požiūriu atskleisti, ištirti ir įvertinti rangos sutarties sampratą ir dalyko požymius, šios sutarties šalių, bei jų teisių ir pareigų teisinio reglamentavimo, įtvirtinto LR CK, įstatymuose bei teismų praktikoje, sąlygotas teorines ir ypač praktines problemas.

Darbe analizuojami esminiai rangos sutarties požymiai ir turinio sąlygos, dėl jų įgyvendinimo, kylantys praktiniai klausimai. Akcentuojama, jog rangos sutarties šalys įgyvendindamos savo teises ir pareigas, kurios yra priešpriešinio pobūdžio, privalo bendradarbiauti.

Rangos sutarties subjektinė sudėtis nagrinėjama, atsižvelgiant į užsakovo ir rangovo sutartinių santykių ypatumus. Taip pat aptariami klausimai, kylantys dėl subrangos sutarties šalių teisių ir įsipareigojimų pasiskirstymo bei atsakomybės, susijusios su nepakankama subrangovo darbų kontrole, ribų.

Atskirame darbo skyriuje analizuojami konkrečių rangos sutarties šalių teisių ir pareigų praktiniai probleminiai aspektai, ypač tie, kurie buvo nagrinėti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje bei pateikiami kai kurių problemų sprendimo būdai. Nagrinėjami rangos darbų kainos nustatymo principai ir mokėjimo tvarkos už rangovo atliktus darbus bei prievolių, kylančių iš rangos sutarties, įvykdymo užtikrinimo probleminiai aspektai (tiriamos priverstinės hipotekos taikymo galimybės statinio savininko atžvilgiu). Taip pat svarstomi rangovo teisės siekti ekonomijos teigiami ir neigiami aspektai. Akcentuojama, viena vertus, rangovo pareigos laikytis kokybės ir terminų reikalavimų, atliekant darbus, kita vertus, užsakovo pareigos tinkamai priimti rangovo atliktų darbų rezultatą ir už jį sumokėti sutartą kainą, bei nurodomos šių pareigų netinkamo vykdymo pasekmės.

Apžvelgdamas darbų rezultatus, autorius pažymi, jog nors LR teisėje įtvirtintas rangos sutarties teisinis reguliavimas yra, iš principo, pakankamas, tačiau, rangos sutarties šalims, įgyvendinančioms konkrečias savo teises ir pareigas, dažnai kyla praktinių problemų. Remdamasis tuo, kas buvo šia tema išdėstyta, autorius prieina prie šio darbo pabaigoje pateikiamų išvadų.

THE PRACTICAL PROBLEMATICAL ASPECTS OF LEGAL REGULATION OF INDEPENDENT WORK CONTRACT PARTIES, THEIR RIGHTS AND OBLIGATIONS

Keywords: contract of independent work, independent work contractor, customer, general independent work contractor, subcontractor, general conditions of independent work contract.

SUMMARY

The purpose of this article is to introduce problematical questions of legal regulation of independent work contract parties, their rights and obligations.

The author has analyzed special legal literature and concentrates on problems determinate of legal regulation of Civil Code of the Republic of Lithuania. The article also provides for the review of conditions of independent work contract prepared by FIDIC and recommended for general use in case of engineering and building construction contracts.

Independent work contractor is responsible for the means and methods to be used in the construction of the project in accordance with the contract of independent work agreement. General independent work contractor involves subcontractors to fill in the additional areas of work. In the author's point of view contracting parties are fully obligated cooperate and be carefully performing the work under contract.

A separate part of the article analyses certain aspects of particular rights and obligations of contracting parties. The contractor is obligated to take all necessary measures to ensure that the result of works satisfies regulations containing essential requirements and standards of quality established under the contract. Moreover, the contractor is responsible for damages that occur as a result of the contractor's fault, and he is obligated to protect property of customer.

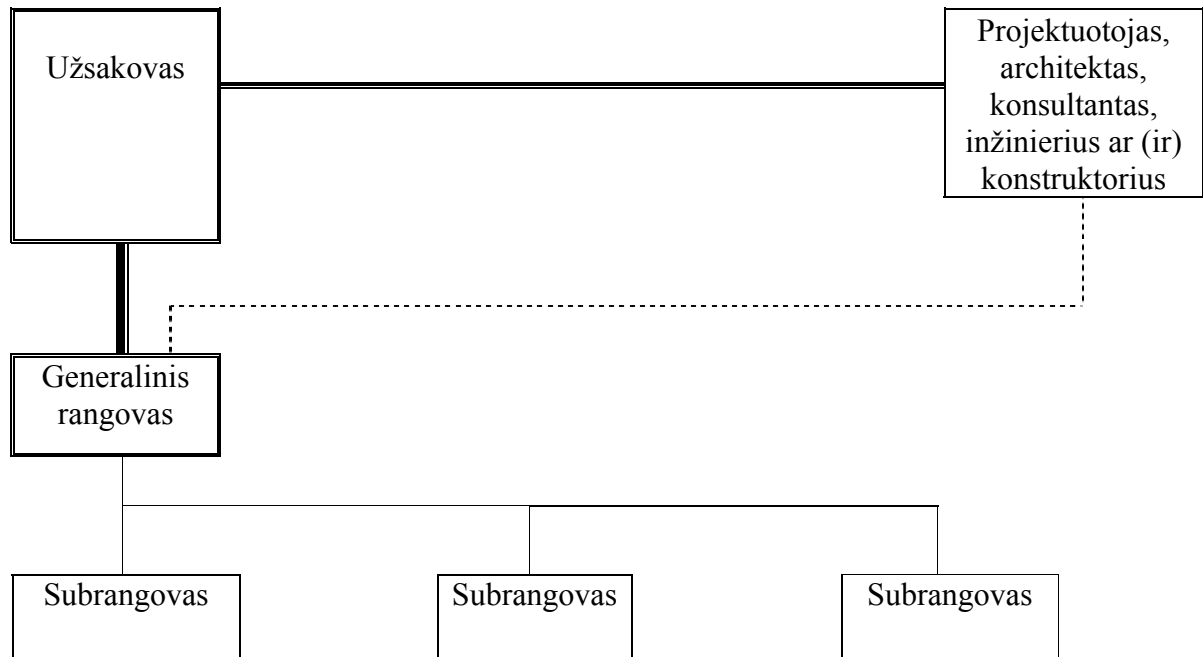
Therefore, the article tries to analyze the customer's obligation to take the result of work from contractor and pay the contractor the price as provided in contract. However it should be noted that the customer has a right to make periodical visits to the work site for the purpose of implementation of control function.

The author has analyzed the topic and came to the following conclusions, that the legal regulation, established in legal acts of Republic of Lithuania, of contract parties' rights and obligations is sufficient, but in particular cases implementation of legal conditions become problematical.

PRIEDAI

Rangos teisinių santykių dalyvių bendradarbiavimo formos

Sshema Nr.1

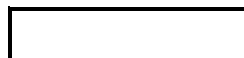
===== projektavimo, konsultavimo ark kt., sutartis

===== rangos teisiniai santykiai
(rangos sutartis)

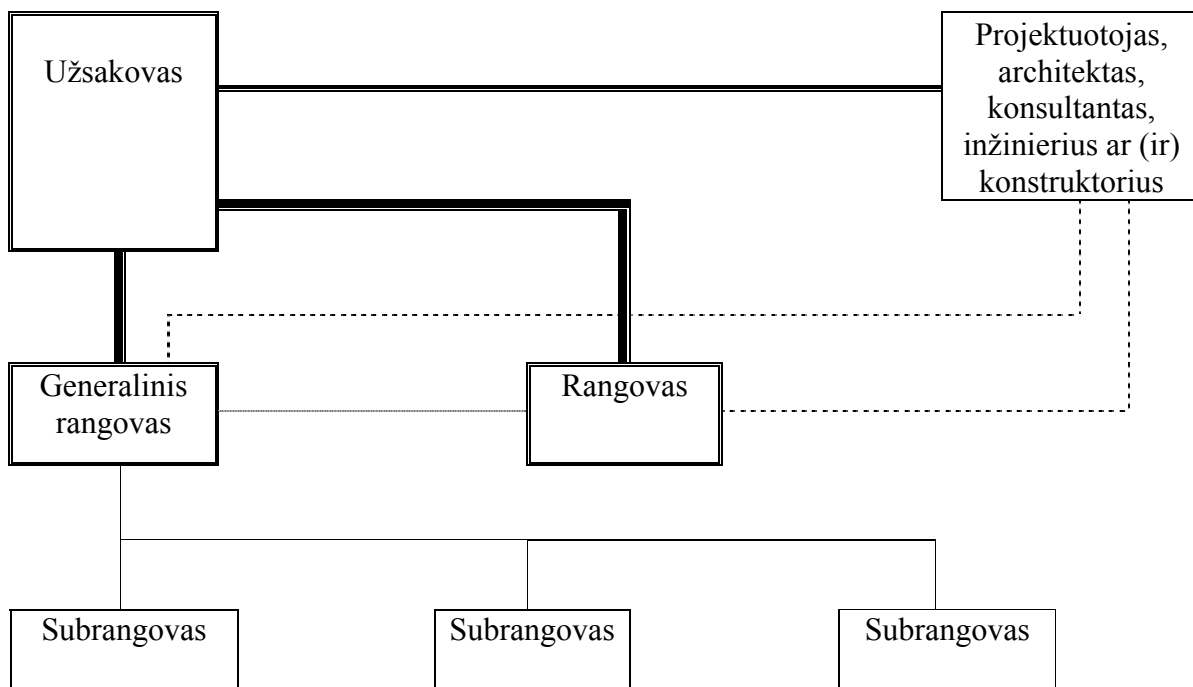
_____ subrangos teisiniai santykiai

----- nėra tiesioginių sutarčių,
bet vykdomos kontrolės funkcijos
(darbų kokybės, finansavimo, terminų)

rangos sutarties šalys

Rangos teisinių santykių dalyvių bendradarbiavimo formos

projektavimo, konsultavimo ark kt. sutartis

tiesioginiai rangos santykiai
(rangos sutartis)

nėra tiesioginių sutarčių,
bet vykdomos kontrolės funkcijos
(darbų kokybės, finansavimo, terminų)

subrangos teisiniai santykiai

bendradarbiavimo pareiga
(nesant tiesioginės sutarties)

rangos sutarties šalys